

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Bc. Helena Hynková

Řízení ve věcech péče o nezletilé děti

Child custody proceedings

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Občanské právo procesní

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. března 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou rigorózní práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. března 2016

.....

Mgr. Bc. Helena Hynková

Poděkování

V první řadě děkuji doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D. za pečlivé přečtení rigorózní práce a za odborné rady a připomínky. Dále děkuji svému otci, který mě při psaní této práce velmi podporoval a rovněž své matce, která mě přivedla k právu a je mým velkým vzorem a inspirací.

Abstrakt

Rigorózní práce se zabývá soudním řízením, v němž soud rozhoduje o svěřeni nezletilých dětí do péče v souvislosti s plánovaným rozvodem manželství jejich rodičů, tedy pro dobu po tomto rozvodu, či v důsledku rozchodu rodičů, pokud se na péči o dítě nedohodnou. V návaznosti na hmotněprávní úpravu je věnován prostor právní úpravě samotného řízení o péči o nezletilé se všemi jeho specifiky a následně jsou více přiblíženy některé vybrané otázky tohoto řízení, které zasluhují větší pozornost. V závěru práce je potom poukázáno na některé nedostatky právní úpravy či praktické problémy, které současná právní úprava přináší, a které nebyly zmíněny již v průběhu práce.

Abstract

This rigorous thesis deals with the proceedings of custody of minors after their parents divorce or as a consequent of their brake-up if the parents were unmarried and did not make and agreement. The first part of the thesis focuses on the current legislation of substantive law, the second part describes the proceedings in detail and the last part focuses on the selected issues which should be discussed in detail. The conclusion sums up the negatives of the legislations and practical problems which often appears.

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
1 Úvod	8
2 Hmotněprávní úprava péče o nezletilé děti	11
2.1 Nejlepší zájem dítěte	13
2.2 Rodičovská péče.....	15
2.2.1 Kritéria zvažovaná při rozhodování o péči o dítě	18
2.2.2 Formy péče o dítě	22
2.3 Náhradní péče o dítě.....	30
2.3.1 Náhradní rodinná péče.....	33
2.3.2 Ústavní výchova	39
3 Řízení ve věcech péče o nezletilé děti	44
3.1 Právní úprava.....	44
3.2 Příslušnost soudu.....	47
3.3 Předběžná opatření	55
3.3.1 Předběžná úprava poměrů dle zákona o zvláštních řízeních soudních	56
3.3.2 Předběžné opatření dle občanského soudního řádu.....	61
3.4 Zahájení řízení, účastníci řízení, zastoupení	63
3.5 Specifika v průběhu řízení	70
3.6 Dokazování.....	75
3.6.1 Vyšetřovací princip	76
3.6.2 Průběh dokazování	79
3.6.3 Jednotlivé důkazní prostředky.....	81
3.7 Rozhodnutí	91
3.8 Náklady řízení	96
3.9 Opravné prostředky	101
3.9.1 Řádné opravné prostředky.....	103
3.9.2 Mimořádné opravné prostředky	106
4 Vybrané otázky řízení o péči o nezletilé děti	110

4.1	Mediace jako způsob řešení rodinných sporů	110
4.1.1	Rodinná mediacce	116
4.2	Dohoda rodičů ohledně péče o dítě	124
4.3	Výkon rozhodnutí.....	129
4.3.1	Výkon meritorního rozhodnutí o péči o dítě	132
4.3.2	Výkon rozhodnutí o předběžné úpravě poměrů dítěte	140
5	Závěr	143
	Literatura	147
	Resumé	153
	Klíčová slova.....	155
	Keywords	155

Seznam použitých zkratk

Listina základních práv a svobod – Listina základních práv a svobod, vyhlášená zákonem č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, republikovaná usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon o zvláštních řízeních soudních – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Občanský soudní řád – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon o mediaci – zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů

Zákon o rodině – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon o sociálně právní ochraně dětí - zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

1 Úvod

Již z mezinárodních dokumentů je patrné, že nezletilé nesvéprávné dítě je ze strany státu pro svou zranitelnost zvláště chráněno. Dítětem se dle článku 1 Úmluvy o právech dítěte z roku 1989, která stanoví občanská, politická a kulturní práva dětí, rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.¹ V současné době je dle českého právního řádu, konkrétně dle příslušných ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, možné nabýt zletilosti před dovršením osmnáctého roku věku nejen uzavřením manželství, ale také přiznáním svéprávnosti. Úmluva o právech dítěte rovněž hovoří o tom, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, a že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.²

Nejvyšší ochranu, pokud jde o práva dítěte, poskytuje nezletilému nesvéprávnému dítěti soud, který rozhoduje o nejzávažnějších otázkách výkonu práv a povinností k nezletilému, a to jak o otázkách osobní, tak majetkové povahy. Rozhodování soudu tedy nastupuje i ve chvíli, kdy je v souladu se zákonnými požadavky nutné upravit výkon rodičovské odpovědnosti z hlediska péče o dítě.

Právě touto problematikou, tedy řízením, v němž soud rozhoduje o úpravě péče o nezletilé dítě, se zabývá tato práce. Jejím cílem je rozbor řízení, v němž soudy rozhodují o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti z hlediska péče o nezletilé děti s tím, že je kladen důraz na řízení, v němž soud rozhoduje o tom, který z rodičů bude o dítě pečovat po rozpadu jejich vztahu bez ohledu

¹ č.l. 1 Úmluvy o právech dítěte

² Úmluva o právech dítěte

na to, zda jsou rodiče manželé či nikoliv. Ačkoliv je práce v souladu s právní úpravou v § 466 písm. b) zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních nazvána Řízení ve věcech péče o nezletilé děti, což zahrnuje nejen řízení o úpravě péče o dítě ve vztahu k rodičům, ale i některá další řízení, v nichž soud rozhoduje o náhradní péči o nezletilého, tedy řízení o svěřeni dítěte do péče třetí osoby dle § 953 občanského zákoníku, o svěřeni do péče před osvojením dle § 823 občanského zákoníku a do předpěstounské péče dle § 966 odst. 3 občanského zákoníku, je práce zaměřena zejména na řízení, v němž soud rozhoduje o osobní péči o dítě jedním či oběma rodiči se všemi jeho specifiky. Řízením, ve kterých soud z různých důvodů rozhoduje o svěřeni dítěte do péče jiné osoby než rodiči, tedy do náhradní péče, je v práci věnován pouze minimální prostor, instituty náhradní péče o dítě jsou představeny až na výjimky pouze z hlediska hmotného práva, avšak je možné konstatovat, že v řízení o péči o dítě soud obecně vždy rozhoduje o tom, kdo konkrétně bude o dítě osobně pečovat, proto je procesní postup ve všech těchto řízeních do určité míry obdobný. Text je průběžně doplňován o judikaturu, která má při rozhodování v těchto věcech zásadní význam, neboť pomáhá zpřesňovat právní úpravu a určovat, jakým směrem by se měly ubírat úvahy soudce při rozhodování o tom, do čí péče bude dítě po rozchodu či rozvodu rodičů svěřeno.

Důvody, které mě vedly k výběru tématu rigorózní práce, jsou zejména četné praktické zkušenosti získané během práce asistentky soudce na opatrovnickém a civilním úseku prvostupňového soudu. Obecně je opatrovnická agenda neprávem opomíjená a často upozadovaná jako méně podstatná. Toto vnímání považuji za velmi chybné, neboť pokud se zamyslíme nad tím, jaký dosah má rozhodnutí soudu konkrétně například v řízeních, které se týkají úpravy poměrů nezletilých dětí, je zřejmé, že tato agenda je naopak velmi významná a klade vysoké nároky na osobu soudce, respektive i na další osoby jako asistenty soudců, justiční čekatele či vyšší soudní úředníky.

Zejména soudce je tím, kdo má v konečném důsledku velký vliv na budoucí život dítěte, a to právě v případech, kdy rozhoduje o tom, která osoba a jak bude o dítě osobně pečovat.

Z hlediska struktury je práce kromě úvodu a závěru členěna do tří kapitol. V návaznosti na hmotněprávní úpravu péče o nezletilé dle občanského zákoníku ve své druhé části, se třetí část podrobně zaměřuje na právní úpravu řízení, v němž soud rozhoduje o svěření nezletilého do péče s důrazem na zvláštní právní úpravu obsaženou v zákoně o zvláštních řízeních soudních, proto jsou některé otázky tohoto řízení, respektive ty, které zákon o zvláštních řízeních upravuje speciálně, rozebrány podrobněji než jiné. Čtvrtá kapitola je potom věnována vybraným otázkám tohoto řízení, a sice v praxi stále častěji využívané rodinné mediaci, situaci, kdy soud v řízení schvaluje dohodu rodičů o péči o nezletilé a konečně specifickému výkonu rozhodnutí o úpravě péče o nezletilé děti.

2 Hmotněprávní úprava péče o nezletilé děti

Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje otázky týkající se péče o nezletilé děti, je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinný ode dne 1.1.2014. Tento zákon, který je v současné době klíčovým pramenem rodinného práva, zrušil ve svých závěrečných ustanoveních v § 3080, nejen zákon č. 40/1964, občanský zákoník, ale i zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, čímž došlo k opětovnému začlenění rodinného práva do občanského zákoníku. Péče o nezletilé děti je součástí rodinněprávní úpravy, která je obsažena v části druhé tohoto zákona nazvané Rodinné právo (§ 655 až § 975 občanského zákoníku) a čítá 320 paragrafů. Část druhá je členěna na tři hlavy věnované manželství (hlava I.), příbuzenství a švagrovství (hlava II.), poručenství a jiným formám péče o dítě (hlava III.). V souvislosti s nabytím účinnosti občanského zákoníku nedošlo oproti dřívější právní úpravě v zákoně o rodině v péči o nezletilé děti k zásadnějším obsahovým změnám, byla pouze zpřesněna některá zákonná ustanovení, a to v důsledku interpretačních problémů, které se v souvislosti s konkrétními ustanoveními v minulosti objevily. Právní úprava je tak na některých místech podrobnější, obecně však lze říci, že kontinuálně navazuje na právní úpravu zrušeného zákona o rodině. Za největší změnu v oblasti péče o nezletilé považuje Králíčková obsahovou a systematickou změnu spojenou s osvojením nezletilých dětí, neboť nově nejde primárně o náhradní rodinnou péči, ale o statusovou změnu, a proto je právní úprava osvojení začleněna hned za úpravu mateřství a otcovství. Osvojení je zásadně pojato jako nevratné.³

Králíčková zároveň poukazuje na to, že nejen část druhá občanského zákoníku je pro rodinné právo důležitá, neboť v části první, nazvané Obecná

³ Králíčková, Z. O rodinném právu. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2015, s. 12

část, jsou upraveny klíčové instituty významné pro člověka, jeho rodinu a rodinný život, a dále zásady, výkladová a aplikační pravidla apod.⁴

Občanský zákoník zavedl některé nové změny, pokud jde o terminologii v rodinném právu. Některé ze základních pojmů prostupují v podstatě celou úpravou rodinných vztahů, proto považuje autorka za vhodné na nejdůležitější změny v terminologii krátce upozornit. Namísto pojmu rodičovská zodpovědnost užívá tento zákon nadále termínu rodičovská odpovědnost. K této změně důvodová zpráva uvádí, že pojem rodičovská zodpovědnost, který byl do našeho právního řádu zakotven zákonem č. 91/1998 Sb., aniž byl diskutován v odpovídajícím rozsahu a hloubce, zejména pak bez toho, aby bylo dostatečně zjištěno, popřípadě zváženo, jaký je vlastně význam anglického výrazu „parental responsibilities“, bylo vhodné nahradit pojmem rodičovská odpovědnost, neboť výrazy „odpovědnost“ i „zodpovědnost“ jsou synonymické, a není tudíž důvod označovat v občanském zákoníku totéž dvěma různě znějícími slovy. Odpovědnost se považuje za funkcionální základ práva spočívající v předem daném sociálně podmíněném postoji jednajících osoby vůči sobě samotné i vůči svému bezprostřednímu i širšímu sociálnímu okolí.⁵

S novou právní úpravou dále došlo ke zpřesnění pojmu „nezletilé dítě“, a to v souvislosti s rozšířením možností nabytí svéprávnosti před dovršením zletilosti, do podoby „nezletilé dítě, které není plně svéprávné“, neboť svéprávnost lze před nabytím osmnáctého roku věku získat v současné době i rozhodnutím soudu o přiznání svéprávnosti, za podmínek stanovených v § 37 občanského zákoníku. I přes tuto terminologickou změnu, které si je autorka vědoma, jsou však v práci pro stručnost užívány pojmy nezletilé dítě, či nezletilý, nebo dítě, v každém případě má však autorka na mysli, v souladu s aktuální právní úpravou, nezletilé dítě, které není plně svéprávné.

⁴ Králíčková, Z. O rodinném právu. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2015, s. 12

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 214

Další změnou je potom důsledné rozlišování pojmů „péče“ a „výchova“. Komentář k občanskému zákoníku poukazuje na jejich rozdílný význam a kvituje přesné používání těchto pojmů v jejich významech, jelikož v minulosti tomu tak ne vždy bylo. Předchozí právní úprava oba pojmy často zaměňovala. Výchovu lze nyní definovat jako ovlivňování dítěte v nejširším slova smyslu, tedy jeho usměrňování, či jinak řečeno zajištění jeho rozvoje nad rámec osobní péče. Může jít také o bránění negativních vlivů, které na dítě působí. Na výchově nezletilého dítěte se podílejí oba rodiče bez ohledu na to, kterému z rodičů byl nezletilý svěřen do péče.⁶ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku poukazuje na další rozdíl mezi oběma pojmy, když uvádí, že péči o dítě může rodič přenést na jinou osobu, avšak za jeho výchovu zůstane vždy odpovědný.⁷

2.1 Nejlepší zájem dítěte

Princip nejlepšího zájmu dítěte se prolíná v podstatě celou právní úpravou rodinných vztahů, v odborné literatuře je proto řazen k základním principům rodinného práva.⁸ Priorita tohoto zájmu má své místo tedy i v otázkách péče o nezletilé děti. Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období let 2009 až 2011, definuje nejlepší zájem dítěte jako „...*životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře*“.⁹ Při posuzování obsahu pojmu „zájem dítěte“ je třeba vycházet primárně z článku 3 Úmluvy o právech dítěte. Výbor OSN pro práva dítěte vydal v roce 2013 komentář, v

⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 913, 915

⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 215

⁸ Hrušáková, M. Obecná charakteristika rodinného práva. In Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 17.

⁹ Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, s. 5

němž článek 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte interpretuje. Uvádí, že při hodnocení nejlepšího zájmu dítěte je nutné přihlídnout rovněž k několika aspektům, vždy však vzhledem ke konkrétním okolnostem případu. *“Based on these preliminary considerations, the Committee considers that the elements to be taken into account when assessing and determining the child’s best interests, as relevant to the situation in question, are as follows: The child’s views, the child’s identity, preservation of the family environment and maintaining relations, care, protection and safety of the child, situation of vulnerability, the child’s right to health, the child’s right to education.”*¹⁰ Dle uvedené citace je tedy při hodnocení toho, zda je dané rozhodnutí v nejlepším zájmu dítěte, nutné přihlídnout zejména k názoru dítěte, identitě dítěte, zachování rodinných vztahů a rodinného prostředí, péči o dítě, jeho ochraně a bezpečnosti, zranitelnosti dítěte, právu dítěte na možnost dosažení nejlepšího zdravotního stavu a právu dítěte na vzdělání.

Judikatura¹¹ se shoduje na tom, že princip nejlepšího zájmu dítěte plní funkci vyvažování v kolizích mezi konkrétními lidskými právy a zprostředkovává řešení konfliktů mezi takovými subjektivními právy, včetně práv dítěte. Nejlepší zájem dítěte má být mezi jinými zájmy zvažován na prvním místě a má mít větší význam než ostatní zájmy, ale nemusí mít vždy za každých okolností absolutní prioritu. Může se dostat do střetu s jinými oprávněnými zájmy, například s elementárním právem rodiče pečovat o svoje dítě, a v takovém případě má být na prvním místě, nicméně ostatní zájmy nelze v takové situaci přehlížet, nýbrž je nutné je brát rovněž v úvahu. Z těchto důvodů nelze nejlepší zájem dítěte posuzovat izolovaně, naopak je vždy potřeba na něj nahlížet v kontextu s ostatními oprávněnými zájmy. Dle Králíčkové nemůže být zásada nejlepšího zájmu dítěte charakterizována jako přední a jediná, ale musí být poměřována testem poměrnosti tak, aby bylo

¹⁰ General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), 29.5.2013, s. 13 a násl.

¹¹ NS ČR sp.zn. 30 Cdo 3430/2011, ÚS ČR sp.zn. I. ÚS 873/2015, I. ÚS 3216/2013

nalezeno souladné a vyvážené řešení v duchu teze “maximální prospěch dítěti a minimální újma ostatním“.¹²

2.2 Rodičovská péče

V oblasti péče o dítě má rodina nezastupitelnou funkci. Jedná se o původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci s hlavními funkcemi reprodukce, výchovy, socializace a přenosu kulturních vzorů.¹³ Z tohoto pohledu plní rodina vůči svým členům, a tím i vůči celé společnosti, řadu nezastupitelných, respektive jen těžko nahraditelných funkcí. Rodina je výrazným socializačním faktorem, pomáhá formovat postoj dítěte k sobě samému, k ostatním lidem i ke světu jako celku. Péče o dítě v rodině předurčuje vývoj jeho osobnosti, pomáhá dítě orientovat na určité hodnoty a poskytuje mu podporu, čímž mu předává sociální dovednosti, bez nichž se ve svém životě jen těžko obejde. Dítě se v rodině učí mimo jiné porozumět kultuře své společnosti, vytvářet si hodnoty a chápat základní pravidla sociálního života a základní způsoby správného chování.¹⁴

Mezi rodičem a dítětem existuje biologické pouto, z něhož vyplývá soubor práv a povinností upravený normami rodinného práva. Ta nejzásadnější práva a povinnosti zákon shrnuje pod pojem rodičovská odpovědnost. Občanský zákoník stanoví v § 858 následující. *„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude*

¹² Králíčková, Z. Svěprávnost, zletilost a zastoupení dítěte. Radvanová, S. a kol. Rodina v novém občanském zákoníku. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2015, s. 33

¹³ Linhart, J., Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, Hana. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996, s. 940

¹⁴ Westphalová, L. Základní východiska pro studium rodiny z pohledu práva. In Winterová, A., Dvořák, J., Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha, ASPI - Wolters Kluwer 2009. s. 595

plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“¹⁵ V případě rodičovské odpovědnosti se tedy nejedná o odpovědnost ve smyslu sankce za nesplnění povinnosti, nýbrž o soubor povinností a zároveň práv rodiče za jejich odpovědný, tedy řádný výkon. Ve své podstatě je tento institut určen k ochraně nezletilého dítěte, neboť to není schopno si samo obstarávat své záležitosti a prosazovat své zájmy.

Králíčková uvádí, že podstata a smysl rodičovské odpovědnosti spočívá v samotné hodnotě rodičovství, a to ve spojení s hodnotou blaha dítěte.¹⁶ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že „...smyslem existence a zákonného zakotvení povinností a práv rodičů k dítěti je především zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte. Výslovné vyjádření tohoto účelu v textu zákona má nejen hodnotu výchovnou, ale je i vykládacím právním pravidlem: lze totiž říct, že nenaplnuje-li výkon povinností a zejména práv rodičů k dítěti právě tento zákonný účel, pak jde o protiprávní chování, o zneužití práv atd. a nabízí se použít odpovídající sankce.“¹⁷

Pojem rodičovské odpovědnosti vychází z článku 7 Úmluvy o právech dítěte, která byla do právního řádu implementována v roce 1991 na základě zákona č. 3/1993 Sb. Dle článku 10 Ústavy ČR jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu ČR a mají přednost před zákonem. Tento článek Úmluvy zakotvuje právo každého dítěte na péči rodičů. „1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. 2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních

¹⁵ § 858 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁶ Králíčková, Z. Rodiče a děti. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2015, s. 186

¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 214

dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.“¹⁸ Rovněž článek 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod stanoví, že děti mají právo na péči a výchovu svých rodičů a rodiče mají právo tuto péči a výchovu vykonávat – mohou se tedy svého práva domáhat proti tomu, kdo jim jejich výkon znemožňuje.¹⁹

Pokud rodiče žijí ve společné domácnosti, vykonávají práva a povinnosti k nezletilému společně po vzájemné dohodě. Na péči o dítě se tedy podílí předem neurčeným dílem, podle vzájemné dohody a časových možností. Komentář k občanskému zákoníku poukazuje na důležitost každodenní péče o dítě rodičem, již podporuje i rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Broda proti Itálii, č. 22430/93, kde soud vyslovil názor, že právě každodenní péče o dítě zakládá osobní vztah mezi rodičem a dítětem, směřuje citovou orientaci dítěte a umožňuje, aby se mezi nimi vytvořil rodinný vztah. Jen tím, že rodiče mají právo o dítě osobně pečovat, může být zajištěn přirozený prostor pro rozvoj a seberealizaci dítěte, neboť soužití a osobní péče o dítě jsou základním prvkem rodinného života.²⁰

Jestliže však rodiče soužití ukončí a nedohodnou se, kdo z nich bude o nezletilého osobně pečovat, přichází na řadu soud, který upraví péči o dítě, tedy rozhodne o tom, který z rodičů a jak bude napříště o dítě osobně pečovat, s kým bude nezletilý žít ve společné domácnosti a kdo bude rozhodovat o běžných záležitostech týkajících se jeho všedního života. Svým rozhodnutím tak svěří dítě do jedné z forem péče, které nabízí občanský zákoník v § 907, tedy buď do péče výlučné, do péče střídavé, nebo do společné péče obou rodičů. Fakticky tak dochází k omezení rodičovské odpovědnosti jednoho či částečně obou rodičů. O úpravě rodičovské odpovědnosti ve vztahu ke každodenní péči o dítě soud rozhoduje i v případě, že rodiče jsou manželé a

¹⁸ Čl. 7 Úmluvy o právech dítěte

¹⁹ č.l. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod

²⁰ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 914

rozhodli se manželství ukončit rozvodem, neboť s ohledem na ustanovení § 755 odst. 3 občanského zákoníku není možné rozhodnout o rozvodu manželství, dokud soud nerozhodne o úpravě poměrů dítěte pro dobu po tomto rozvodu.

2.2.1 Kritéria zvažovaná při rozhodování o péči o dítě

Na otázku, jaké porozvodové či porozchodové uspořádání je pro nezletilého nejvhodnější a nejprospěšnější, neexistuje jednoznačná odpověď. Vždy je třeba každý případ posuzovat individuálně a v širokém kontextu dalších okolností a vyvarovat se jakékoli předpojatosti či stereotypizaci. Ústavní soud v minulosti judikoval, že neexistují zákonné modely péče o dítě a zažitá praxe by neměla rozhodování soudů v otázkách péče o dítě výrazně ovlivňovat. *„Z ústavněprávního pohledu není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihnout situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. Je proto věcí obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi. Na tom nemůže nic měnit ani to, že se rodiče nejsou schopni na takovémto uspořádání sami dohodnout. To je dáno především tím, že dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, a tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy.“*²¹

²¹ Ústavní soud ČR, sp.zn. II. ÚS 363/03

Pavlát upozorňuje na vývoj, který je možné v rozhodování ve věcech péče o nezletilé pozorovat. Až do sedmdesátých minulého zastávala odborná veřejnost názor o nezastupitelné roli matky. Otec neměl příliš velkou naději, že v případě rozpadu vztahu s matkou dítěte bude dítě svěřeno do jeho péče, neboť nenahraditelnou roli matky bylo nutné respektovat. Od poloviny sedmdesátých let však začal být tento koncept považován za přežitý, rozhodnutí o péči mělo záviset výhradně na schopnosti rodiče o dítě pečovat, nikoliv na jeho pohlaví. V důsledku zrovnoprávnění muže a ženy jako matky a otce na poli ústavního práva došlo k překonání patriarchálního modelu rodiny.²² Ustanovení jednoho rodiče opatrovníkem a druhého pouze návštěvníkem začalo být vzhledem k rovnému postavení muže a ženy považováno za nerovnoprávné a postupně se začalo uvažovat o koncepci nejlepšího zájmu dítěte.²³

Rovnost rodičů ve vztahu k nezletilému dítěti vychází z čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, který stanoví, že dítě má právo na péči obou rodičů, ani jeden z nich není upřednostněn. Rovněž z čl. 1 ve spojení s čl. 32 Listiny základních práv a svobod plyne rovnost rodičů v záležitostech týkajících se péče o nezletilého. Zásadu rovnosti obou rodičů potom výslovně zakotvuje i občanský zákoník, který jednak v § 865 stanoví, že rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům stejně a má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven a dále v § 907 odst. 3 zdůrazňuje právo dítěte na péči obou rodičů.²⁴ Každý z rodičů má práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti na kvalitativně i kvantitativně stejné úrovni, k rozlišování rodičů podle pohlaví a upřednostňování jednoho před druhým není žádný důvod. Jak vyplývá z článku 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, tuto rovnováhu mezi rodiči při výkonu rodičovské odpovědnosti nelze narušit jinak, než rozhodnutím soudu ze zákonem stanovených důvodů. Jen pro úplnost autorka dodává, že i v judikatuře

²² Pavlát, J. Porozvodové uspořádání. Bulletin advokacie, 2012, č. 11, s. 36

²³ Králíčková, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání. Vydání první. Brno : Masarykova univerzita Brno, 2003, s. 75

²⁴ § 865 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Ústavního soudu je možné pozorovat vzrůstající důraz na rovné postavení muže a ženy jako rodičů nezletilého, a to v souvislosti s upřednostňováním střídané péče jako formy porozvodového či porozchodového uspořádání péče o dítě. Schön je toho názoru, že hlavním důvodem, který Ústavní soud k preferenci střídané péče vedl, je (vyjma zájmu dítěte na tom, aby bylo vychováváno a aby rozvíjelo vztahy s oběma rodiči) právě rovné postavení rodičů a nemožnost preference jednoho z nich.²⁵ O střídané péči podrobněji viz níže.

Kritéria, která musí soud při rozhodování o svěření dítěte do péče zvažovat, jsou stanovena v § 907 občanského zákoníku. Komentář k občanskému zákoníku poukazuje na skutečnost, že tato kritéria byla převzata ze zákona o rodině a jejich značná část byla v praxi již dlouhodobě přijímána a objevovala se i v judikatuře.²⁶ Ustanovení § 907 odst. 2 občanského zákoníku stanoví následující: „(2) Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí **odpovídalo zájmu dítěte**. Soud přitom bere ohled na **osobnost dítěte**, zejména na jeho vlohly a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na **citovou orientaci a zázemí dítěte**, na **výchovné schopnosti každého z rodičů**, na **stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí**, v němž má dítě napříště žít, na **citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám**. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů **dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu**, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.²⁷“

S ohledem na uvedená kritéria soud posuzuje zejména osobnost rodičů, jejich výchovné předpoklady, zdravotní stav, vztah k dítěti, k rodinným

²⁵ Schön, M. Vztahy mezi rodiči a dětmi při výkonu rodičovské odpovědnosti. Právní rozhledy, 2015, č. 1, s. 5

²⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1021

²⁷ § 907 odst. 2, 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

příslušníkům, jejich životní poměry, zaměstnání, faktické možnosti pečovat o dítě, bytové podmínky, apod. Ačkoli se jedná jen o jeden z mnoha faktorů ovlivňujících rozhodnutí ve věci, poukazuje Komentář k občanskému zákoníku na důležitost kontinuity a stálosti výchovného prostředí. Soud musí hodnotit i perspektivu výchovného prostředí u obou rodičů, proto vždy zohledňuje to, který z rodičů o dítě do té chvíle řádně pečoval a dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, a u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.²⁸ Pokud rodič žije v domácnosti s další osobou, nejčastěji s novým partnerem, zkoumá soud i vztah rodiče s touto osobou i vztah dítěte k této osobě, neboť, v případě, že bude nezletilý žít v rodinné domácnosti i s novým partnerem rodiče, stává se taková osoba sociálním rodičem dítěte a má povinnost se na péči o dítě svého druhu podílet (§ 885 občanského zákoníku).

Ve vztahu k nezletilému dítěti soud zkoumá zejména věk dítěte, jeho pohlaví, zdravotní stav, citový vztah k rodičům a jiným příbuzným osobám, jeho zájmy a povahové vlastnosti. Pokud jde o zvažování citového vztahu k sourozencům, lze poukázat na úzus, který uvádí Novotný, a to, že sourozenci mají vyrůstat společně. Předpokládá se, že děti jsou tak chráněny, neboť je jim zachována základní jistota spočívající v sourozenecké sounáležitosti.²⁹ Samozřejmě není možné svěřovat sourozence do stejné péče bezvýhradně a opět je nutné každý případ individuálně posoudit s ohledem na nejlepší zájem dítěte (dětí). Pokud soud kupříkladu rozhoduje o svěřeni do péče většího počtu sourozenců, může nastat situace, že jeden rodič není sám schopen o všechny nezletilé pečovat. Rovněž pokud již nějaký čas před rozhodováním soudu funguje praxe, že každý ze sourozenců žije s jiným rodičem, není zřejmě v zájmu dětí zavedenou praxi měnit.

²⁸ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1022

²⁹ Novotný, P., Ivčičová, J., Syrůčková, I., Vondráčková, P. Rodinné právo. 1. Vydání. Grada Publishing, a.s., 2014, s. 166

Další skutečnosti, kterých soud při rozhodování dbá, jsou vypočteny v ustanovení § 907 odst. 3 občanského zákoníku. Je jimi zejména právo dítěte na péči obou rodičů, na udržování pravidelného styku s oběma rodiči a právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno do péče na pravidelné informace o dítěti. Komentář k občanskému zákoníku poukazuje na to, že dané ustanovení směřuje spíše na situace těsně po rozvodu manželství či rozchodu rodičů, kdy jsou vzájemné rodinné vztahy napjaté, rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, brání druhému rodiči ve styku s dítětem, jde o dítě útlého věku, či se rodič z objektivních důvodů nemůže s dítětem stýkat (nemoc, pobyt v zahraničí). Tam, kde po rozvodu nepřetrvávají negativní vztahy a dítě se s druhým rodičem běžně stýká, zejména u dětí staršího věku, rodiče o svých záležitostech dítě samo informuje.³⁰

2.2.2 Formy péče o dítě

Občanský zákoník v ustanovení § 907 stanoví tři formy péče o dítě rodiči, které přicházejí při rozhodování o svěřeni nezletilého do péče v úvahu. Soud může svěřit dítě do osobní péče jednoho z rodičů, do střídavé péče obou rodičů či do společné péče. Společná péče je modelem v podstatě výjimečným, neboť většinou předpokládá, že rodiče i po rozvodu či rozchodu žijí spolu, nebo v blízkém okolí, výlučná a střídavá péče už jsou formy v praxi častěji využívané. Ze znění ustanovení § 907 vyplývá, že všechny tři modely péče o dítě rodiči jsou na roveň postaveny, zákon žádný z nich logicky neupřednostňuje, neboť variabilita rodinného života je velká a nelze říci, že by jeden z rodinných modelů byl vhodnější než druhý.

Společná péče je institutem v praxi málo využívaným, a to zejména z toho důvodu, že klade velké, ve většině případů až nereálné požadavky na porozvodové či porozchodové uspořádání rodinného života. Při společné péči se rodiče o péči o dítě střídají, avšak intervaly nejsou přesně stanoveny, vše

³⁰ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1022

záleží na dohodě rodičů. „Společná péče dává matce i otci rovnoprávné postavení, potvrzuje jejich rodičovskou úlohu a podporuje je, aby v životě svého dítěte zůstali nadále aktivně zapojeni. V rámci společného právního rámce si pak rodiče mohou vytvořit jakýkoli fyzický plán péče (uspořádání styku s dítětem nebo plán návštěv). Někteří rodiče se chtějí na péči o dítě podílet zcela rovným dílem, jiní nikoli. Variant uspořádání společné péče je mnoho. Vždy by ale měly být dodrženy dva body – nepřetržitost vztahu dítěte s oběma rodiči a ochrana dítěte před konflikty.“³¹ Hrušáková není společné péči rodičů příliš nakloněna, upozorňuje na to, že rozhodnutím o svěřením dítěte do společné péče dochází de facto k tomu, že péče o dítě není nikterak upravena. Argument pro společnou péči, kterým je tvrzení, že někteří rodiče zůstávají i po rozvodu manželství žít v jednom bytě a jsou schopni se na výchově dohodnout, považuje za rozporný s proklamací manželského rozvratu a situací, kdy spolu rodiče i po rozvodu zůstávají žít v jednom bytě za jdoucí proti přirozené logice.³² Autorka práce souhlasí s tím, že svěřením dítěte do společné péče v podstatě dojde k tomu, že péče o dítě není upravena, avšak zároveň zastává názor, že v některých situacích může být tato forma velmi vhodná, neboť soud tak potvrdí situaci, která vznikla sama přirozeně, z vůle účastníků, kteří jsou na ni zvyklí a není proto v zájmu dětí ji měnit. To se týká zejména situací, kdy starší děti, které se svým věkem blíží dospělosti, bydlí například z důvodu studia v jiném městě samostatně, respektive fakticky nežijí ani s jedním z rodičů. Rodiče v takovém případě o nezletilého pečují dle aktuálních potřeb a časových možností na základě dohody. Pokud by soud rozhodl o jakémkoli jiném uspořádání, nikdy by se takové rozhodnutí nepřenese do reálného života, účastníci by jej nerespektovali, neboť jejich rodinné uspořádání má již zavedený model, který všichni akceptují. V případě svěřením do společné péče stanoví zákon, že je nutný souhlas obou rodičů.

³¹ Ministerstvo spravedlnosti ČR, Metodický materiál - Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozhodových konfliktů. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2012, s. 53

³² Hrušáková, M. Reálně o společné či střídané porozvodové výchově. Bulletin advokacie, 1999, č. 3, s. 30

Souhlasně stanovisko rodičů je v případě společné péče vyžadováno zejména z toho důvodu, že tato forma péče je náročná na vzájemnou spolupráci a dobrou komunikaci, neboť je v podstatě založena na dohodě, nikoliv na autoritativním uspořádání. Ve chvíli, kdy rodiče se společnou péčí souhlasí, je předpoklad, že si uvědomují, co tato péče znamená, jsou schopni spolu vycházet bez konfliktů, napanují mezi nimi dlouhodobější spory a případné neshody jsou schopni rozumně vyřešit.

Výlučná osobní péče jednoho z rodičů znamená, že dítě je svěřeno do péče matky či otce a s tímto rodičem, který se stává jeho primárním pečovatelem, dítě žije ve společné domácnosti, a tento rodič rozhoduje o každodenních záležitostech nezletilého. Druhý rodič zůstává i nadále nositelem a vykonavatelem rodičovské odpovědnosti, má právo pečovat o dítě v tom nejširším slova smyslu, především prostřednictvím styku s ním, zastupovat jej, spravovat jeho jmění apod., nicméně dochází u něj k omezení faktického výkonu rodičovské odpovědnosti. Na podstatných věcech se rodiče musí vždy dohodnout, v případě, že se tak nestane, je nutné, aby se obrátili na soud. Podstatné rozhodnutí ohledně nezletilého nemůže rodič, jemuž bylo dítě svěřeno do péče, bez souhlasu druhého rodiče učinit. Pokud jeden z rodičů není způsobilý o dítě pečovat, či se rodiče na výlučné péči jednoho z nich dohodli, je situace celkem jednoznačná a není důvodu, aby soud, za předpokladu, že taková péče není v rozporu se zájmem dítěte, o svěřeni do výlučné péče nerozhodl, respektive takovou dohodu neschválil. Pokud jsou však oba rodiče stejně způsobilí o dítě pečovat a oba mají stejný zájem se na péči o dítě podílet, musí soud, v případě, že nejsou dány podmínky pro svěřeni dítěte do střídavé nebo společné péče rodičů, pečlivě zkoumat, který z rodičů má lepší předpoklady pro řádnou péči o dítě. V takovém případě se tedy zvlášť uplatní shora uvedená kritéria dle § 906 a 907 občanského zákoníku.

Střídavá péče obou rodičů je institut, který byl do českého právního řádu zaveden v roce 1998 novelou zákona o rodině. V důsledku kladného

postoje Ústavního soudu k této formě péče o dítě je střídavá péče v poslední době v praxi využívána stále častěji. Podstatou střídavé péče obou rodičů je osobní péče o dítě oběma rodiči střídavě v intervalech, které soud určí. Dítě tedy žije s každým z rodičů zvlášť po určité časové období, které nemusí být vždy stejné. Je například možné, aby dítě žilo prvních čtrnáct dnů v měsíci u matky, potom týden u otce a poslední týden v měsíci opět u matky. Fakticky se tak střídavá péče může v některých případech blížit péči výlučné s širokým stykem s druhým rodičem.

Zejména u střídavé péče se výrazně projevuje již shora zmiňovaná skutečnost, že neexistuje obecný model porozvodového uspořádání vhodný pro všechny. Ačkoliv Ústavní soud judikoval, že pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, oba mají o jeho výchovu zájem a oba dbali kromě řádné péče o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní, mělo by být svěření dítěte do střídavé péče pravidlem, zatímco jiné řešení výjimkou, která vyžaduje prokázání, proč je toto jiné řešení v zájmu dítěte, vyjádřil se však zároveň i v tom smyslu, že střídavá péče nemůže být v případech rozpadu vztahu rodičů považována za univerzální a automatickou formou péče o dítě.³³ I když se rodiče na střídavé péči dohodnou, nemusí být taková dohoda v zájmu nezletilého, a je proto na soudu, aby zkoumal, zda je nařízení střídavé péče pro dítě skutečně vhodným řešením. Zjištění nejlepšího zájmu dítěte je klíčem k posouzení vhodnosti střídavé péče. Komentář k občanskému zákoníku poukazuje na to, že zejména v raném věku je realizace střídavé péče závislá na osobnosti každého dítěte a na výchovných schopnostech obou rodičů. U starších dětí by soud neměl dítě do střídavé péče svěřit přes jeho výslovný nesouhlas.³⁴

Soud při svém rozhodování o střídavé péči zvažuje stejná kritéria, jako při svěření dítěte do péče výlučné, včetně zjišťování nejlepšího zájmu dítěte,

³³ Ústavní soud ČR, sp.zn. I. ÚS 1554/14, I. ÚS 2482/13

³⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1020

zvláštní požadavky pro svěřenání dítěte do střídavé péče zákon nestanoví. Na tomto místě považuje autorka za vhodné upozornit na změnu v občanském zákoníku oproti zákonu o rodině, který stanovil podmínku, že nařízení střídavé péče je možné jen pokud jsou oba rodiče výchovně způsobilí a o výchovu dítěte mají zájem. V praxi se však vypuštění přímého znění této podmínky příliš neprojevovalo, neboť je i v současné právní úpravě stanovena, i když nevýslovně, v požadavku, aby soud při rozhodování, které se dotýká dítěte, dbal jeho nejlepšího zájmu. Těžko si lze představit, že by rozhodnutí, kterým by byl nezletilý svěřen do střídavé péče obou rodičů, z nichž jeden by neměl o péči zájem, popřípadě by nebyl k péči o dítě způsobilý, bylo v zájmu nezletilého. Dále již zákon nevyžaduje, aby střídavá péče lépe zajišťovala potřeby nezletilého. Trávníček poukazuje na to, že právě vypuštěním podmínky, že tato forma péče musí lépe zajišťovat podmínky nezletilého, došlo již ke shora zmíněnému zrovnoprávnění péče střídavé s péčí výlučnou, neboť u výlučné péče se, na rozdíl od péče střídavé, v dřívější právní úpravě splnění tohoto kritéria nevyžadovalo.³⁵

Pokud jde o posouzení vhodnosti střídavé péče v konkrétní situaci, dovoluje si autorka upozornit na klíčový náleží Ústavního soudu ČR³⁶, v němž byla formulována čtyři základní kritéria, kterými se musí soudy při úvahách o střídavé péči řídit. Základní podmínkou pro to, aby mohlo být o střídavé péči vůbec uvažováno, je, že rodič projeví o péči o dítě obecně skutečný a upřímný zájem. Pokud je tato podmínka splněna, soud se zabývá čtyřmi kritérii, která musí posoudit u každého z rodičů. V případě, že oba rodiče tato kritéria splní, je třeba, aby soud při svém rozhodování vycházel z premisy, že zájmem dítěte v daném případě je, aby bylo v péči obou rodičů. Tuto presumpci vhodnosti střídavé péče lze vyvrátit, ale je potřeba pro to nalézt silné argumenty. Těmito čtyřmi podmínkami jsou pokrevní pouto mezi dítětem a osobou, která žádá jeho svěřenání do péče, míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v

³⁵ Trávníček, M. Střídavá péče. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck 2015, s. 3

³⁶ Ústavní soud ČR, sp.zn. I. ÚS 1554/14

případě jeho svěřením do péče daného rodiče, schopnost zajistit vývoj dítěte, jeho fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby a konečně i přání dítěte. První podmínka je projevem myšlenky, že rodina představuje v první řadě pokrevní pouto a až poté sociální institut. Druhá podmínka je odrazem požadavku, aby v případě zásahu soudu do soukromého života došlo k co nejmenšímu narušení rodinných vazeb, aby dítě nebylo odtrženo od osob, k nimž má silný citový vztah, se kterými dosud žilo, od svých sourozenců a rovněž aby nebylo vytrženo z prostředí, které považuje za svůj domov. Dále je velmi důležité, aby pečující osoba chápala roli jiných blízkých a příbuzných v rodině dítěte a umožnila i nadále rozvoj vazeb mezi těmito osobami a nezletilým. V případě třetího kritéria soud posuzuje zejména věk dítěte, jeho zdravotní stav, materiální zabezpečení, výchovné a intelektuální schopnosti a morální vyspělost dané osoby. S přáním dítěte musí soud nakládat s ohledem na věk dítěte a jeho rozumovou vyspělost, zároveň je však třeba zkoumat možnost manipulace s dítětem jedním rodičem proti druhému rodiči. V dalším ohledně akceptace názoru dítěte soudem si autorka dovoluje odkázat na podkapitulu 3.5 Specifika v průběhu řízení, kde je požadavek slyšení názoru dítěte v řízení, které se ho dotýká, podrobněji rozpracován.

Ústavní soud ČR dále definuje řadu okolností, které mají na rozhodnutí o střídavé péči vliv. Ty je možné rozdělit na skupinu okolností, které mají za následek to, že uvedený čtyřstupňový test nebyl splněn a na skupinu okolností, kterými se soud zabývá v případě, že dospěje k názoru, že tento test splněn byl, neboť mohou i tak nařízení střídavé péče vyloučit. Do první skupiny patří následující okolnosti, pokud jsou uvedeny na straně dítěte či alespoň na straně jednoho z rodičů. Jedná se o odsouzení rodiče k výkonu trestu odnětí svobody v nedávné minulosti, psychické či fyzické násilí na dítěti, násilí vůči jiným dětem, závislost rodiče na drogách, alkoholu či silných lécích snižujících jeho motorické či psychologické schopnosti, domácí násilí ze strany jednoho rodiče, kterého se dopustil na druhém rodiči, nezřízený život rodiče,

diagnostikované závažné psychické problémy a kojení dítěte. Pokud tyto okolnosti nejsou soudem shledány, nastává presumpce vhodnosti střídavé péče a soud se následně musí zabývat dalšími okolnostmi, které mohou i přesto střídavé péči zabránit. Jedná se zejména o specifický zdravotní či psychický stav dítěte, velkou vzdálenost mezi bydlišti obou rodičů, která by mohla zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte a ve velmi výjimečných případech nevhodná komunikace mezi rodiči. Okolnostmi, které naopak střídavou péči zásadně vyloučit nemohou, jsou nesouhlas rodiče se střídavou péčí a ochrana práv druhého rodiče, neboť žádný z rodičů nemá k dítěti silnější právo. Zbývající kategorií jsou potom okolnosti, o nichž nelze říci, že je možné na jejich základě střídavou péči vyloučit, rovněž však pro její volbu nehovoří nikterak příznivě. Jedná se o nevhodnou komunikaci mezi rodiči, absenci komunikace či zhoršenou kvalitu komunikace a bezdůvodné nadužívání právních prostředků za účelem dosažení styku s nezletilým dítětem.

V praxi často dochází k situaci, že jeden či oba rodiče se střídavou péčí zásadně nesouhlasí, domnívají se, že pouze oni jsou tím nejlepším pečovatelem o dítě, nechťejí si připustit fakt, že druhý rodič je v tomto ohledu stejně schopný a akceptovat, že druhý rodič má na péči o dítě stejné právo. Argumentují přitom nejlepším zájmem dítěte, ve skutečnosti však často sledují jen svůj osobní zájem, když je jejich snahou dosáhnout svěřeni dítěte do své výlučné péče. Svým zásadním nesouhlasem se snaží ukázat, že dohody s druhým rodičem nejsou schopni a demonstrovat to, že svěřeni dítěte do střídavé péče za situace, kdy mezi rodiči panují rozbroje, nebude pro výrazně narušenou schopnost jejich spolupráce a dohody fungovat. Ze shora uvedeného přelomového nálezu Ústavního soudu plyne, že souhlas rodiče se střídavou péčí není vyžadován, respektive pouze nesouhlas rodiče se střídavou péčí nemůže být překážkou pro svěřeni dítěte do této formy péče. K této otázce se Ústavní soud vyjádřil už dříve, když ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS

1209/2009, dospěl k závěru, že není možné, aby soud v případě, že nesvěří dítě do střídavé péče obou rodičů, toto své rozhodnutí odůvodnil pouze tím, že jeden z rodičů se střídavou péčí nesouhlasí. V případě, že v řízení bylo prokázáno, že střídavá péče by byla optimální variantou pro nezletilého a jeden s rodičů s touto formou péče nesouhlasí, je nutné tento nesouhlas učinit předmětem dokazování a zabývat se tím, zdali je založen na racionálních důvodech, které jsou způsobilé zasáhnout do zájmu dítěte. Pokud však bude prokázáno, že nesouhlas rodiče se střídavou péčí nespočívá v důvodu, který má negativní vliv na zájem dítěte, není možné, aby soud jen na základě tohoto nesouhlasu střídavou péčí nevyužil.³⁷ Někteří autoři však i přes judikaturu Ústavního soudu ČR zastávají názor, že souhlas rodičů by měl být zákonem stanoven i u střídavé péče. Například Ševčík argumentuje tím, že podstatou této péče je střídavý pobyt u obou rodičů ve stejných intervalech. Dítě má tedy fakticky dva domovy a tato situace vyžaduje mimořádnou schopnost vzájemné komunikace a kooperace mezi rodiči, která je obdobná jako u péče společné.³⁸ Autorka si dovoluje vyjádřit názor, že střídavá péče se od péče společné značně liší, proto není možné s názorem Ševčíka souhlasit. Pokud by pouze nesouhlas rodiče s nařízením střídavé péče mohl mít za následek, že dítě nebude do střídavé péče svěřeno, v praxi by dozajista docházelo k nesmyslné blokaci této formy péče a bylo by jí tak využíváno velmi výjimečně. Ať už dopadne partnerský vztah jakkoli, rodiče by si měli vždy uvědomit, že v péči o dítě nehraje prim jejich zájem, měli by být schopni se nad neúspěšný vztah povznést a být do budoucna zejména dobrými rodiči. V tomto ohledu jsou komunikace a rozhodování ve vzájemné shodě základem pro dobrou výchovu dítěte a rodiče by měli být soudem vedeni k tomu, aby to pochopili a naučili se tomu, proto se autorka ztotožňuje spíše s názorem Feistauerové, která je přesvědčená, že absence souhlasu je v případě střídavé péče v pořádku, neboť

³⁷ Ústavní soud ČR sp.zn. III. ÚS 1206/2009.

³⁸ Ševčík, L. Vyznejte se v rodinném právu. 1. Vydání. Brno: Albatros Media a.s., 2014, s. 59

rodiče se mohou potřebné spolupráci a komunikaci naučit, a to i proto, aby splnili nařízení soudu.³⁹

2.3 Náhradní péče o dítě

Primární rodina je všeobecně vnímána jako ideální prostředí pro péči o dítě, také proto je ústavněprávně chráněným institutem, dle článku 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Jak již bylo naznačeno, nezletilým nesvéprávným dětem je však nutné rovněž poskytnout ochranu, přičemž jejím projevem je mimo jiné i zajištění náhradní péče o ně ve chvíli, kdy rodiče tuto péči sami nezajistí. Ne každý rodič je schopen či ochoten svou rodičovskou funkci plnit, respektive povinnosti a práva z rodičovské odpovědnosti vyplývající vykonávat, rodina tak selhává, a v takových případech je potom nutné zakročit a zajistit ohroženým dětem péči jiných osob. Je důležité si uvědomit, že selhání rodiny v takových případech je důsledkem nedostatku zkušeností, odpovědnosti a morální vyspělosti těch, kteří rodinu zakládají, nikoliv vadou rodiny jako instituce.⁴⁰ Stejným způsobem je stát povinen postarat se o nezletilé děti, které se ocitly v nedostatku řádné péče v důsledku úmrtí rodičů a neexistence širší rodiny, která by péči zajistila. Právo dítěte, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí, nebo které v něm nemůže být ve vlastním zájmu ponecháno, na zvláštní pomoc a ochranu státu, zakotvuje článek 20 Úmluvy o právech dítěte. *„Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Státy,*

³⁹ Feistauerová, V. Pohled praxe na opatrovnické řízení v souvislosti s rozvodem. In Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám. Praha : ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 158

⁴⁰ Cilečková, K., Westphalová, L. Aktuální problémy právní úpravy poměrů mezi rodiči a dětmi. In Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. a kolektiv: Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 252

*kteře jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.*⁴¹

Za účelem ochrany nezletilých má tedy stát v určitých případech povinnost do rodinných poměrů zasahovat, avšak pro zásahy státu musí existovat jednoznačné zákonné podmínky, což plyne i z již zmiňovaného článku 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, který mimo jiné stanoví, že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.⁴²

Zákon, který upravuje způsoby zásahů státu do rodinného života a podmínky, za kterých tak lze učinit, je občanský zákoník. V tomto zákoně však pojem náhradní péče o dítě nenajdeme, užívá termíny jako „formy péče o dítě“, „svěření do péče“, v souvislosti s ústavní výchovou pak „ústavní výchova“. Pojem „náhradní péče o dítě“ se v teorii a praxi začal postupně používat pro případy, kdy bylo dítě soudním rozhodnutím svěřeno do péče někomu jinému, než vlastnímu rodiči.

Základním znakem náhradní péče o dítě je, že dítě je svěřeno do péče jiné osobě než alespoň jednomu z rodičů. Dalším znakem potom je, že nezletilý je svěřen do péče někomu jinému na základě rozhodnutí soudu, nejde tedy o výkon rodičovské odpovědnosti.⁴³ Statusový poměr mezi rodiči a dítětem zůstává zachován. Náhradní péče o dítě musí být vždy vnímána jako subsidiární řešení k péči o dítě v přirozeném rodinném prostředí. Jakékoli náhradní řešení ve vztahu k péči rodičů je dočasné a přípustné jen po dobu, po kterou rodiče nejsou schopni péči o dítě zabezpečovat sami. Tento zásah musí být přiměřený jeho účelu, tedy ochraně nezletilého dítěte a může k němu dojít také pouze tehdy, pokud nelze vzniklou situaci řešit mírnějšími prostředky,

⁴¹ č.l. 20 bod, 1, 2 Úmluvy o právech dítěte

⁴² č.l. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod

⁴³ Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva-Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck 1999, s. 123

například uložením zvláštního opatření při výchově dítěte dle § 924 občanského zákoníku. Protože vytržení dítěte z jeho přirozeného rodinného prostředí může mít na vývoj dítěte dalekosáhlý negativní vliv, je třeba při nařízení jakékoliv náhradní péče o dítě jako základní kritérium posuzovat, zda je odebrání dítěte z přirozeného výchovného prostředí skutečně v jeho zájmu.

Výslovnou možnost svěřit nezletilé dítě do náhradní péče i v souvislosti s rozvodem či rozchodem rodičů, kteří se na péči nedohodli, stanoví občanský zákoník nově v § 907 odst. 1. Podle zákona tak soud učiní v případě, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Uvedené ustanovení tak dává soudu možnost, aby v případě, že v řízení dospěje k závěru, že ani jeden z rodičů neskýtá záruky řádné péče a je-li to v zájmu dítěte, svěřil dítě například do péče jiné osoby, do pěstounské péče popřípadě u něj nařídil ústavní výchovu. Praxi však taková situace příliš často nenastává, neboť o tom, že rodiče nevykonávají řádnou péči o dítě, se soud obvykle dozví dříve (většinou od orgánu sociálně-právní ochrany dětí), než vyvstane potřeba upravit poměry dítěte z důvodu rozvodu či rozchodu rodičů.

Občanský zákoník upravuje několik institutů náhradní péče o dítě, kterou je možné rozdělit na péči rodinnou a péči ústavní. V případě náhradní rodinné péče jde o svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounství a osobní péči poručníka, jejichž společným znakem je péče o dítě v náhradní rodině nebo v prostředí, které rodinu připomíná. Průšková poukazuje na již zmíněnou změnu právní úpravy, a sice že ze systému náhradní rodinné péče bylo v souvislosti s nabytím účinnosti občanského zákoníku vyjmuto osvojení, které je pojímáno jako právní rodičovství.⁴⁴ V případě ústavní péče o dítě se potom jedná o ústavní výchovu. Jen pro úplnost lze dodat, že ústavní výchovu lze rozdělit na prostou výchovu civilního typu dle § 971 občanského zákoníku a výchovu ochranou, která je vyslovována trestním soudem, dle zák. č.

⁴⁴ Průšková, L. Změny v sociálně-právní ochraně dětí, zejména vzhledem k novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In Radvanová, S. a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2015, s.142

218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže.⁴⁵ Druhému typu ústavní výchovy však v práci nebude věnován prostor, neboť s tématem práce v podstatě nesouvisí.

*„Institut náhradní rodinné péče poskytuje dětem bez rodiny nebo těm, které ve vlastní rodině vyrůstat nemohou, možnost přirozeného rodinného prostředí.“*⁴⁶ Výchova v náhradním rodinném prostředí, které nejvíce připomíná původní rodinu dítěte, má vždy přednost před výchovou v ústavních zařízeních a v zařízeních pro péči o děti vyžadující okamžitou pomoc. K této problematice se vyjádřil již několikrát Ústavní soud ČR, který například v nálezu sp.zn. II. ÚS 1945/2008 zaujal názor, že: *„...vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí představuje nejen zásah do soukromého a rodinného života, ale do jisté míry i zásah do osobní svobody. To rozhodně v situaci, když dítě se svým odnětím z rodinného prostředí nesouhlasí a je lhostejné, do jaké míry je toto rodinné prostředí prospěšné zájmům dítěte, které má stát povinnost upřednostňovat. V každém případě je ale dítě vytrháváno z prostředí, ve kterém je zvyklé žít a projevovat se a je možné předpokládat, že v něm bude mít zájem žít a rozvíjet se i nadále. Rodinné prostředí je tedy pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze. Posledně uvedené platí především pro zařízení zřizovaná orgány veřejné moci, tedy především ústavní zařízení, která mají (nutně) vlastní režim, který vnucují (v souladu se zákonem) svým chovancům“.*⁴⁷

2.3.1 Náhradní rodinná péče

Svěření dítěte do péče jiné osoby upravuje občanský zákoník v ustanovení § 953 a násl. Institut svěřenectví je určen zejména pro případy,

⁴⁵ Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva-Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck 1999, s.125

⁴⁶ Smolíková, V. Tradice pěstounské péče v českých zemích. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2014, s. 9

⁴⁷ ÚS ČR, sp.zn II. ÚS 1945/2008

kdy má dítě širší přirozenou rodinu. Občanský zákoník na několika místech zdůrazňuje přednost osoby blízké nebo příbuzné v péči o nezletilého. Úmysl zákonodárce je pochopitelný. V zájmu dítěte je, aby udržovalo a rozvíjelo vztahy se svou biologickou rodinou a příbuznými, neboť se tím zvyšuje šance na navrácení dítěte do péče rodičů a zároveň lze uvažovat, že pokud bude o dítě pečovat někdo z příbuzných, dítě bude po psychické stránce lépe přijímat skutečnost, že o něj jeho vlastní rodiče osobně nepečují. Nezletilý tak není vytržen ze svého rodinného prostředí, má lepší možnost se stýkat s rodiči, a lze také předpokládat, že příbuzná či blízká osoba, do jejíž péče byl nezletilý svěřen, bude lépe napomáhat obnově vazeb mezi nezletilým a jeho rodiči. Další výhodou je znalost a stálost prostředí, dítě se rychleji aklimatizuje, a zachování širších vztahů, a to nejen mezi příbuznými, ale i mezi sousedy, kamarády příbuzných, známými. Tato forma péče je vhodná zejména v případech, kdy rodiče nemohou o dítě pečovat po předem ohraničenou, nikoliv dlouhou dobu. Jako jeden z pojmových znaků této péče uvádí Smolíková dočasnost. V případě, že by rodiče nemohli o nezletilého pečovat dlouhodobě, bylo by namíste volit jiný institut náhradní rodinné péče, zejména pěstounskou péči, popřípadě v odůvodněných případech i osvojení.⁴⁸ Ačkoliv je svěřenectví v praxi často využíváno ve chvíli, kdy je možné svěřit dítě do péče blízké či příbuzné osobě, není vyloučené, aby bylo dítě s ohledem na jeho nejlepší zájem svěřeno i do péče cizí osoby, zákon takové rozhodnutí nezakazuje.⁴⁹ K této problematice autorka upozorňuje na skutečnost, že svěřením dítěte do péče třetí osoby nedochází ke statusové změně v postavení dítěte (jako je tomu u osvojení). Proto je možné, na rozdíl od osvojení, svěřit nezletilého do péče příbuzným v přímé linii a sourozencům, kteří jsou z osvojení vyloučení.

⁴⁸ Smolíková, V. Tradice pěstounské péče v českých zemích. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2014, s. 63

⁴⁹ Westphalová, L. Náhradní rodinná péče. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 282

V případě pěstounské péče se jedná se o zvláštní péči o dítě v rodině, nebo v prostředí, které rodinu připomíná, vždy má však subsidiární charakter vzhledem k přirozené rodině, která požívá zvláštní ochrany. Westphalová tuto péči označuje za přechodné řešení, které je úzce propojeno s intenzivní sociální prací s rodinou v krizi, v pěstounské péči spatřuje tedy také jednou z alternativ pomoci rodině.⁵⁰ Rovněž další autoři poukazují na pravý smysl pěstounské péče, kterým není dlouhodobý pobyt dítěte v pěstounské rodině, ale odstranění příčin, pro které nemůže být o dítě v jeho přirozeném prostředí pečováno a navrácení dítěte do jeho rodiny ihned poté, co v ní budou překážky znemožňující péči o něj odstraněny.⁵¹ Králíčková zdůrazňuje, že pěstounská péče by obecně měla být pojímána jako institut garantující zachování a rozvíjení přirozených vazeb dítě – nukleární rodina, rodiče, a to zejména prostřednictvím pravidelného styku. Proto by měla být pravidlem pěstounská péče za účasti rodičů, nikoli naopak.⁵² V tomto případě se dítě, pokud to jeho zájem vyžaduje a pěstoun skýtá záruky řádné péče, svěřuje do osobní péče pěstounovi. Komentář k občanskému zákoníku tento institut označuje za soukromoprávní institut s veřejnoprávními rysy, kdy soukromoprávní rovina spočívá v osobní péči pěstouna o dítě a veřejnoprávní zejména ve zprostředkování této péče, kontrole, hmotném zabezpečení, podpoře a přípravě pěstounů.⁵³ Pěstounská péče je kromě již uvedeného charakteristická dále tím, že rodiče zůstávají nositeli rodičovské odpovědnosti, mají i nadále vyživovací povinnost (kterou plní úřadu práce na rozdíl od svěření, kdy rodič plní svou vyživovací povinnost k rukám pečující osoby). Pěstoun má povinnost při výchově dítěte přiměřené povinnosti a práva rodiče, je však oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto dítě

⁵⁰ Westphalová, L. Náhradní rodinná péče. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 284

⁵¹ Frinta, O., Melicharová, D. Náhradní péče o dítě-právní rámec v obecných souvislostech. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, 2008, s. 31

⁵² Králíčková, Z. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. Právní rozhledy, 2008, č. 9, s. 309

⁵³ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1256 - 1271

zastupovat a spravovat jeho jmění a dále je jeho povinností udržovat a rozvíjet vztah nezletilého a jeho rodičů či jiných příbuzných osob, a zásadně umožnit dítěti styk s jeho rodiči. Tato péče podléhá systematické kontrole ze strany státu, který ji také finančně podporuje – dávkami pěstounské péče.

Pro úplnost autorka dodává, že zvláštní formou pěstounské péče je pěstounská péče na přechodnou dobu. *„Cílem zavedení institutu pěstounské péče na přechodnou dobu je předejít umístění dítěte do ústavní péče v situaci, kdy toto dítě po určité době z různých důvodů nemůže setrvat v biologické rodině, ale existuje tu předpoklad brzkého návratu do ní. Právě po onu přechodnou dobu by dítě mělo být v rukou speciálně pověřených a vyškolených pěstounů, kteří by se měli podílet na sanaci biologické rodiny, kterážto dočasně neplní svou funkci. Hlavním úkolem těchto pěstounů je tak samozřejmě péče o osobu dítěte, avšak vedle toho by měli ve spojení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a rodiči přispívat k vytvoření podmínek umožňujících návrat dítěte do původní rodiny nebo jeho přechod do péče budoucích (dlouhodobých) pěstounů nebo osvojitelů.“*⁵⁴ Pro tyto pěstouny je vedena zvláštní evidence a jen osoby v ní zapsané, mohou pěstounskou péči na přechodnou dobu vykonávat. V odborné literatuře je charakterizována jako krátkodobá, pěstouni na přechodnou dobu zpravidla pečují o dítě ihned po narození, do jejich péče bývá svěřeno předběžným opatřením dle ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních.⁵⁵ Tato péče je alternativou k ústavům a zařízením vyžadujícím okamžitou pomoc. Je zákonem omezena a může trvat nejvýše jeden rok⁵⁶, s výjimkou sourozenců, kdy se počítá jeden rok od svěřeni posledního sourozence. Po uplynutí této doby se dítě vrací do péče rodičů, a pokud toto není možné, rozhodne soud o jiné formě péče, která má stabilnější charakter.

⁵⁴ Řehulová, L. Pěstounská péče na přechodnou dobu jako institut zachování či obnovení práva na rodinný život, *Právní rozhledy*, 2009, č. 15, s. 536

⁵⁵ Westphalová, L. Náhradní rodinná péče. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 282

⁵⁶ § 27a odst. 9 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Budoucí pěstouni mohou ještě před samotným rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče podat k soudu návrh na svěřeni nezletilého do jejich péče, tedy předpěstounské péče. Tato péče je pouze fakultativní a záleží čistě na pěstounech, zda návrh k soudu podají či nikoliv. Jejím smyslem je brzké seznámení dítěte s pěstouny a navázání vztahů mezi nimi i mezi dítětem a širší rodinou pěstounů, aby adaptace dítěte v novém prostředí proběhla co nejlepším způsobem. Na práva a povinnosti v období předpěstounské péče pamatuje občanský zákoník v § 966, kde v odstavcích 1 a 2 vypočítává jednotlivá práva a povinnosti pěstounů a v odstavci 3 potom uvádí, že oba odstavce obdobně platí i pro zájemce o pěstounskou péči, kterým bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče.

Komentář k občanskému zákoníku rozebírá předpoklady pro svěřeni dítěte do péče třetí osoby, kterými je skutečnost, že žádný z rodičů ani poručník nemůže o dítě pečovat, o dítě pečuje osoba dítěti blízká nebo příbuzná a rodiči, popřípadě předku dítěte je možné stanovit výživné ve výši, která zabezpečuje odůvodněné potřeby dítěte.⁵⁷ Právě skutečnost, že je možné rodiči či předku dítěte stanovit výživné, odlišuje svěřenectví od pěstounství, ačkoli jinak tyto dva instituty mezi sebou vykazují značnou podobnost. Současná právní úprava rovněž poměrně jasně stanoví, kdy je třeba rozhodnout o svěřeni nezletilého do péče jiné osoby a kdy do péče pěstounské, respektive kdy není možné svěřit dítě do péče jiné osoby. Dle ustanovení § 957 občanského zákoníku se ustanovení o svěřenectví nepoužijí ve chvíli, kdy není možné rodičům nebo ostatním příbuzným uložit vyživovací povinnost. *„Výraz „uložit vyživovací povinnost“ je nutno vyložit tak, že možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného umožňují stanovení výživného a že je možné předpokládat, že když nebude plněno dobrovolně řádně a včas, je*

⁵⁷ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1255

*reálná šance na úspěšný výkon rozhodnutí, například srážkami ze mzdy.*⁵⁸

Výživné musí být také určeno v dostatečné výši, aby bylo možné zajistit výživu dítěte v rozsahu, který odpovídá jeho odůvodněným potřebám.

Při rozhodování o tom, zda svěřit dítě do péče jiné osoby či do pěstounské péče, musí tedy soud rovněž uvažovat, zda je možné shora uvedeným osobám uložit vyživovací povinnost a je zde předpoklad, že tyto osoby mají dostatek finančních prostředků na to, aby na výživu nezletilého přispívaly takovou částkou, která pokryje jeho oprávněné potřeby. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že pokud by soud dospěl k závěru, že tato podmínka není splněna, je namíste svěřit dítě do pěstounské péče, neboť v případě této péče je nezletilý i pěstoun příjemcem dávek pěstounské péče, které by pokrytí odůvodněných potřeb dítěte měly zajistit.⁵⁹

Poslední variantou náhradní rodinné péče je osobní péče poručníka. Na tomto místě považuje autorka za vhodné upozornit na fakt, že primární smysl poručenství je ustanovit nezletilému dítěti, které není plně svéprávné, zákonného zástupce. Podle Westphalové poručníkovi náleží výkon rodičovské odpovědnosti, avšak není jejím nositelem.⁶⁰ Právem a povinností poručníka je péče o dítě a jeho ochrana, výkon jeho výchovy a vzdělání, určení místa bydliště, zastupování dítěte a správa jeho jmění, v některých případech i souhlas s osvojením dítěte, avšak k jeho povinnostem zásadně nepatří osobní péče o dítě, ve smyslu svěřením do trvalé péče. To však neznamená, že osobní péče poručníka není možná, naopak je vhodná a opět má přednost před péčí o dítě v ústavním zařízení, neboť je formou náhradní rodinné péče. Zároveň je však třeba ji upřednostnit i před pěstounstvím jako formou náhradní rodinné péče, neboť § 958 občanského zákoníku stanoví, že se institut pěstounství

⁵⁸ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1255

⁵⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 244

⁶⁰ Westphalová, L. Náhradní rodinná péče. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 288

použije ve chvíli, kdy o dítě nemohou osobně pečovat rodiče ani poručník.⁶¹ V případě, že poručník o nezletilého osobně pečuje, má postavení pěstouna a náleží mu tak hmotné zabezpečení jako pěstounovi, s výjimkou případů, kdy o dítě osobně pečuje poručník, který je jeho příbuzným v pokolení přímém, tedy prarodičem, či praprarodičem, neboť těmto příbuzným nebude obecně zásadně přiznána odměna pěstouna, opačně by tak mohlo být rozhodnuto pouze v případech zvláštního zřetele hodných, například pokud by přiznání odměny odůvodňovaly sociální a majetkové poměry či zdravotní stav dítěte.

2.3.2 Ústavní výchova

Jak již bylo shora uvedeno, ústavní výchova, jako jedna z forem náhradní péče o dítě, má subsidiární povahu k náhradní péči o dítě rodinného typu. Nařízení ústavní výchovy je nejzazší možností řešení z hlediska zákona nežádoucí rodinné situace. Přichází v úvahu ve chvíli, kdy o dítě nemůže být postaráno ve vlastní rodině a do náhradní rodinné péče se jej nepodařilo umístit. Jedná se o kolektivní péči, která je vnímána jako nezbytné a nouzové řešení situace, kdy je dítě dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného života, jež má dítěti a popřípadě i jeho rodině pomoci překlenout náročné životní období. V odborné literatuře je její nařízení označováno za nejzávažnější zásah do výkonu rodičovské odpovědnosti.⁶² Právní úpravu ústavní výchovy, stejně jako podmínky pro její nařízení a kontrolu obsahuje občanský zákoník v § 971 a následující.

Občanský zákoník v § 971 odst. 1 stanoví, že předpokladem pro nařízení ústavní výchovy, jako nezbytného opatření, je situace, kdy jsou výchova, tělesný, rozumový či duševní stav, anebo řádný vývoj nezletilého vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je vzniklá situace v rozporu se zájmy dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou

⁶¹ § 958 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁶² Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva-Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck, 1999, s. 146

jeho výchovu zabezpečit. Musí tedy nastat situace, kdy je v rozporu se zájmem dítěte, aby čelilo ohrožení jeho výchovy či vývoje nebo v dosavadním výchovném prostředí setrvalo, či situace, kdy rodiče nemohou výchovu nezletilého zajistit. V prvním případě plní ústavní výchova funkci preventivní, jejím cílem tedy je, aby výchova a vývoj dítěte nebyly narušeny, v druhém případě plní funkci reparační, tedy aby napravila narušení výchovy dítěte, jeho vývoje nebo stavu. V posledním případě jde o objektivní překážky, které rodičům v péči o nezletilého brání. Může jimi být jejich smrt, výkon trestu odnětí svobody, vazby, či nezájem rodiče. K tomuto by autorka ráda doplnila, že ústavní výchova může být u nezletilého nařízena i na základě návrhu rodičů. V praxi se autorka setkala s případem, kdy sami rodiče podali k soudu návrh na nařízení ústavní výchovy u své jediné třináctileté dcery s tím, že její výchovu nezvládají a neví si s ní rady. Nezletilá byla velmi problémová jak doma, tak ve škole, neuznávala žádné authority, byla absolutně nepřizpůsobivá jakémukoli režimu, okrádala spolužáky a rodiče a podání návrhu na nařízení ústavní výchovy bylo vyústěním situace, kdy napadla svého otce kuchyňským nožem, protože jí schoval přehrávač hudby ve snaze donutit ji, aby se šla připravovat do školy. Soud ve věci provedl rozsáhlé dokazování a dospěl k závěru, že jediným možným řešením celé situace je i s ohledem na zájem nezletilého, nařízení ústavní výchovy.

Vyjádřením subsidiarity této péče k péči rodinné, je zákonný požadavek, aby soud v souvislosti s ústavní výchovou vždy zvažoval, zda není namístě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby (§ 971 odst. 1 poslední věta občanského zákoníku).

Dle ustanovení § 973 odst. 1 občanského zákoníku soud o nařízení ústavní výchovy rozhodne zejména za situace, kdy již dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Takovými opatřeními mohou být například zvláštní opatření při výchově dítěte dle ustanovení § 924 občanského zákoníku, nebo i různá jiná opatření spočívající v preventivní a poradenské činnosti,

doporučená orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V řadě případů však taková opatření nelze, a to i z objektivních důvodů vyslovit, v jiných případech nemají jiná výchovná opatření žádný praktický význam.

Pokud jde o zařízení, ve kterých je ústavní výchova vykonávána, u dětí od narození do tří let se jedná o dětské domovy, které jsou v kompetenci Ministerstva zdravotnictví. Výkon ústavní výchovy dětí starších tří let je svěřen školským zařízením, mezi která patří diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou (pro děti, které z důvodu vážných poruch chování nemohou plnit povinnou školní docházku v běžných školách) a výchovný ústav (pro děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování). Tato zařízení jsou v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dalším typem zařízení, kde je možné vykonávat ústavní výchovu, jsou potom zařízení sociálních služeb, která poskytují pobytové služby pro osoby se zdravotním postižením, kde může být vykonávána ústavní výchova dětí fyzicky či mentálně postižených. Za tato zařízení nese odpovědnost Ministerstvo práce a sociálních věcí.

O nařízení ústavní výchovy rozhoduje soud rozsudkem, ve kterém rovněž určí, do jakého zařízení bude dítě umístěno a popřípadě i na jak dlouho. Dle občanského zákoníku lze ústavní výchovu nařídit nejvýše na období tří let, soud však může v rozsudku určit i dobu kratší, a to nejčastěji vzhledem k očekávanému vyřešení nastalé rodinné situace. Trvání ústavní výchovy lze před uplynutím tří let prodloužit, a to i opakovaně, avšak vždy nejdéle na dobu tří let. Při umístění dítěte dbá soud, aby bylo zvoleno zařízení v blízkosti bydliště rodičů nebo jiných blízkých osob. Stejně soud postupuje i při přemístění nezletilého do jiného zařízení, což činí rovněž rozsudkem.

Během trvání ústavní výchovy musí soud pečlivě hlídat lhůty, neboť je povinen nejpozději každých šest měsíců zkoumat, zda důvody pro nařízení tohoto opatření trvají nebo zda není možné dítěti zajistit náhradní rodinnou

péči. Soud za tímto účelem vyzve rodiče k vyjádření jejich stanoviska, což v praxi činí usnesením, ve kterém rodičům poskytne lhůtu k vyjádření. Dále si soud opatří zprávu příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který celou situaci nezletilého monitoruje, je v kontaktu jak se zařízením, kam byl nezletilý umístěn, tak s rodiči, či jinými příbuznými a má tedy největší přehled o celé situaci. V rámci pravidelného přezkoumávání si soud rovněž opatří vyjádření názoru dítěte, je-li dítě schopno jej vytvořit a sdělit soudu poté, co jej soud, s ohledem na věk a jeho rozumovou vyspělost, řádně poučí. Komentář k občanskému zákoníku k tomuto uvádí, že soud si názor opatří nejlépe osobním výslechem dítěte, pokud je schopno si vytvořit názor a sdělit jej (k tomu viz níže kapitola 3.5 Specifika v průběhu řízení).⁶³ Autorka ve své praxi děti starší dvanácti let dříve předvolávala k soudu k provedení pohovoru. Někteří nezletilí dorazili sami, jiní v doprovodu učitele, či vychovatele ze zařízení, kam byli umístěni. Až na výjimky však nezletilí prostředí soudu špatně snášeli, někteří dokonce plakali a hovořit opakovaně v takovém prostředí o své rodinné situaci, o tom, že žijí bez rodičů, pro ně bylo silně traumatizující. Autorka si proto dovoluje vyjádřit názor, že zde zákonodárce, veden snahou o co nejpodrobnější zkoumání trvání důvodů pro nařízení tohoto opatření, či zjištění jiných možných variant péče o nezletilého, a o naplnění smyslu § 867 občanského zákoníku, nedomyslel, že hovořit opakovaně o tom, že nemají funkční rodinu, bude pro nezletilé děti (jakkoli staré) v prostředí soudní budovy silný a nepříjemný zážitek. V praxi autorka tuto situaci vyřešila tím, že nezletilé zve k pohovoru pouze při prvním přezkoumání, kde jim celou situaci vysvětlí, řádně je poučí a nastíní jim, jaké úkony soud v rámci přezkoumávání činí a že se bude opakovat nejpozději každých šest měsíců s tím, že poprvé se pohovor s nimi koná u soudu a další již budou na základě žádosti soudu provedena pracovníkem zařízení, který se jej vždy dotáže, zda žádá rovněž mluvit se soudem. Při takovém dalším zkoumání soud požádá

⁶³ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1325

pracovníka zařízení o provedení pohovoru s nezletilým s tím, že je nezbytné se jej dotázat, zda chápe význam pohovoru a zda žádá mluvit rovněž se soudem, či nikoliv. O takovém pohovoru zašle zařízení, kde nezletilý vykonává ústavní výchovu, soudu zprávu. Pokud nezletilý žádá hovořit u soudu, soud jej předvolá a provede s ním pohovor přímo v jednacích síních. Dle názoru autorky není právo dítěte takovým výkladem ustanovení § 973 občanského zákoníku dotčeno a účel tohoto ustanovení i ustanovení § 867 občanského zákoníku je naplněn.

3 Řízení ve věcech péče o nezletilé děti

3.1 Právní úprava

Právním předpisem, který stanoví procesní postup v řízení ve věcech péče o nezletilé děti, které řadíme mezi řízení nesporná, je především zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Subsidiárním právním předpisem, který se použije ve chvíli, kdy zákon o zvláštních řízeních soudních nestanoví jinak, je potom občanský soudní řád.⁶⁴ Primárně se tedy v řízení postupuje podle zákona o zvláštních řízeních soudních a subsidiárně podle občanského soudního řádu ve chvíli, kdy speciální právní úprava chybí. Macková poukazuje na to, že tato subsidiarita je ještě zesílena § 1 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních, podle kterého se ustanovení obou zákonů použijí vedle sebe, nebrání-li tomu speciální ustanovení.⁶⁵ Na tomto místě si autorka dovoluje připomenout, že zákonem o zvláštních řízeních soudních se řídí řízení zahájená až po 1.1.2014, neboť v tento den nabyl zákon o zvláštních řízeních soudních účinnosti. Pokud by u soudu probíhalo řízení, které bylo zahájeno před tímto datem, postupoval by soud dle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31.12.2013.

Podoba občanského soudního řádu ve znění účinném do 31.12.2013 vycházela z principu jednotnosti řízení, neboť jedním právním předpisem bylo upraveno sporné i nesporné řízení. Změna právní úpravy, kdy nesporná řízení byla vyloučena do samostatného zákona, je projevem odklonu od principu jednotnosti řízení. Současná právní úprava navazuje na rekonstrukci soukromého hmotného práva, tedy přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), a zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, jejímž cílem bylo vytvořit komplexní právní úpravu

⁶⁴ § 1 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních.

⁶⁵ Macková, A. Jednotlivé druhy řízení v prvním stupni. In Winterová, A., Macková A. a kol, Civilní právo procesní. První vydání – Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014. s. 358

soukromoprávních vztahů. Na ucelenou podobu soukromého hmotného práva bylo třeba reagovat vhodnou úpravou procesních předpisů, kdy rozdělení civilních řízení do dvou samostatných procesních předpisů, mezi kterými by byl vztah subsidiarity a speciality, bylo jednou z variant řešení problematiky harmonizace hmotného a procesního práva, která nakonec zvítězila. Dle důvodové zprávy k zákonu o zvláštních řízeních soudních bylo další variantou vytvoření kodexu civilního práva procesního a třetí variantou potom rozsáhlá novelizace občanského soudního řádu. Důvodová zpráva dále uvádí, že zvolené řešení přirozeně reaguje na výrazné odlišnosti mezi oběma typy řízení, které jsou důsledkem protichůdných zásad, kterými jsou ovládána, neboť ve sporném řízení se uplatňuje zásada dispoziční a projednací, naproti tomu nesporné řízení je vedeno zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací. Tyto rozdíly se po roce 1989 stále více prohlubovaly a nebylo již možné je přehlížet.⁶⁶

Předchozí jednotná koncepce byla založena na socialistické ideologii, která spočívala v tom, že stát může prostřednictvím procesu před civilními soudy zasahovat do soukromoprávních vztahů. Právě z důvodu státní ingerence do soukromoprávních vztahů byl proces nalézání práva koncipován jednotně a platily v něm všechny procesní zásady stejně, nerozlišovalo se tedy sporné a nesporné řízení. Vedoucí zásada, která byla v řízení o nalézání práva aplikována, byla zásada materiální pravdy. Tato zásada měla převážně ideologickou funkci, jejím prostřednictvím mohl stát odůvodnit svoji intervenci do řízení, jehož předmětem byly soukromoprávní vztahy.⁶⁷

Změnou právní úpravy došlo k odstranění většiny ustanovení části třetí hlavy páté z občanského soudního řádu (nazvané zvláštní ustanovení) a dále byla zrušena ta ustanovení, která se vztahují k řízení v nesporných a jiných zvláštních věcech, tedy zejména výjimky z obecné právní úpravy. Občanský

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, s. 2

⁶⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, s. 4

soudní řád ve své současné podobě tedy upravuje již pouze řízení sporné. Vedle občanského soudního řádu byl potom přijat další procesní předpis, zákon o zvláštních řízeních soudních, který komplexně upravuje civilní soudní řízení v nesporných a jiných zvláštních věcech, za subsidiárního použití občanského soudního řádu, tedy rovněž i procesní postup v řízení, ve kterém soud rozhoduje o svěřeni nezletilého dítěte do péče.

Zpřesnění občanského civilního řízení jeho členěním na řízení sporné a nesporné a přímá úprava jejich odlišností byl nepochybně krok správným směrem, neboť procesní postupy v obou typech řízení jsou velmi odlišné. Je ovšem otázkou, zdali právě rozdělení civilního procesu do dvou právních předpisů bylo ideálním řešením, zdali by nebylo například vhodnější variantou spojení obou typů řízení do jednoho procesního předpisu, za situace, kdy by oběma zůstala společná obecná část. V současné době je v praxi poměrně problematické rozdělení zákona o zvláštních řízeních soudních na část obecnou a zvláštní se subsidiárním použitím občanského soudního řádu, neboť v důsledku toho došlo k duplicitní úpravě některých institutů a výsledkem je shodný text na dvou místech. Uvedené se týká například o úpravy věcné a místní příslušnosti, účasti státního zastupitelství apod. Na některých místech dále dochází k použití komplikované subsidiarity, což činí právní úpravu místy velmi nepřehlednou. Dávid uvádí příklad, kdy v řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí je nutno vycházet z § 400 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních, dále z § 12 tohoto zákona, ale rovněž také z § 74 a násl., respektive z § 42 a násl. občanského soudního řádu. V této souvislosti dále navrhuje situaci řešit rozsáhlou novelizací obou procesních právních předpisů, kterou by se vícenásobné subsidiarity odstranily.⁶⁸

V současné době platný i účinný zákon o zvláštních řízeních soudních je rozdělen na tři části - obecná část, zvláštní část a přechodná a závěrečná

⁶⁸ Dávid, R. Obecné připomínky k zákonu o zvláštních řízeních soudních. Bulletin advokacie, 2014, č. 12, s. 58

ustanovení - členěných do hlav, oddílů a pododdílů. Pojem péče o nezletilé se v tomto zákoně objevuje na několika místech. Je zde užíván jednak ve smyslu péče soudu o nezletilé jako činnosti soudu, respektive soudní agendy, a dále ve smyslu osobní péče o nezletilé dítě. Pododdíl 2. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, který je součástí oddílu 5. Péče soudu o nezletilé hlavy V. Řízení ve věcech rodinněprávních, zahrnuje poměrně široký okruh řízení, která pod péčí soudu o nezletilé spadají. Jejich neuzavřený výčet je uveden v § 466 zákona o zvláštních řízeních a jedním z nich je rovněž pod písmenem b) řízení ve věcech péče o nezletilé dítě ve smyslu rozhodování soudu o tom, která osoba a za jakých podmínek bude o dítě osobně pečovat.

3.2 Příslušnost soudu

V této podkapitole bude věnována pozornost nejprve věcné příslušnosti, jejíž určení nevyvolává v teorii ani praxi v podstatě žádné problémy. Ve druhé části bude potom řešena příslušností místní, která je komplikovanější, některé její otázky byly řešeny i v judikatuře a názory na ně se různí, neboť ne všichni autoři se zavedenou soudní praxí souhlasí.

Věcná příslušnost je obecně upravena v § 9 odst. 1 občanského soudního řádu, kde je uvedeno, že pokud nestanoví zákon jinak, jsou k řízení v prvním stupni příslušné okresní soudy. Výjimky z této zásady jsou potom stanoveny v odst. 2 a 3, kde jsou vypočteny případy, ve kterých rozhodují krajské soudy a Nejvyšší soud ČR. Ustanovení § 3 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, které je podle vztahu obou zákonů k ustanovení § 9 odst. 1 občanského soudního řádu speciální, upravuje věcnou příslušnost stejným způsobem (o problematice těchto dvojích úprav již bylo hovořeno výše). V § 3 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních jsou potom vypočtena řízení tímto zákonem upravená, o kterých rozhodují krajské soudy jako soudy prvního stupně. Ustanovení Pododdílu 2. oddílu 5., hlavy V. zákona o zvláštních řízeních soudních žádné speciální pravidlo o věcné příslušnosti

nestanoví. Z právní úpravy obsažené v zákoně o zvláštních řízeních soudních lze tedy celkem bez obtíží říci, že k řízení, ve kterém se rozhoduje o svěřeni nezletilého do péče, je v prvním stupni příslušný okresní soud, v Praze potom jednotlivé obvodní soudy a v Brně Městský soud v Brně.

Základní pravidlo pro učení místní příslušnosti upravuje § 11 odst. 1 občanského soudního řádu. *„Řízení se koná u toho soudu, který je věcně a místně příslušný. Pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době jeho zahájení.“*⁶⁹ Při zkoumání místní příslušnosti soudu v řízeních o svěřeni do péče je nutné vycházet jednak z tohoto pravidla stanoveného v občanském soudním řádu a dále z pravidel pro určení místní příslušnosti obsažených v zákoně o zvláštních řízeních soudních. V tomto zákoně je místní příslušnost soudu pro předmětné řízení upravena jednak v jeho obecných ustanoveních, konkrétně v § 4 odst. 1, 2 a dále v ustanovení § 467. *„(1) Pro řízení je příslušný obecný soud nezletilého dítěte. (2) Není-li příslušný soud znám nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile je to však možné, postoupí věc soudu příslušnému.“*⁷⁰ Právě § 4 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních stanoví, který soud je tím obecným soudem nezletilého dítěte: *„Obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný (dále jen nezletilý) je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popř. jiných rozhodujících skutečností své bydliště.“*⁷¹

Pokud jde o požadavek bydliště nezletilého dítěte je nutné jím rozumět místo, kde se nezletilý fakticky zdržuje s úmyslem zdržovat se zde trvale, a které bylo určeno dohodou rodičů, rozhodnutím soudu, či na základě jiných rozhodných skutečností. Nejedná se tedy o trvalé bydliště nezletilého, to má pouze evidenční charakter. V praxi je poměrně časté, že nezletilý fakticky

⁶⁹ § 11 odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

⁷⁰ § 467 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁷¹ § 4 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

bydlí jinde, než je hlášen k trvalému pobytu, tato situace nastává zejména v případech, kdy se rodiče rozhodli ukončit společné soužití a jeden z nich se spolu s nezletilým, za souhlasu druhého rodiče, odstěhoval na jinou adresu. Trvalé bydliště mají v tomto případě rodiče i nezletilé dítě na jedné adrese, avšak nezletilý fakticky bydlí jinde, proto bude soudem příslušným k projednání věci za podmínek shora uvedených soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje fakticky. Trvalejší charakter faktického bydlení je pro určení místní příslušnosti zásadní, neboť jak uvádí Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních, pro určení bydliště nezletilého nejsou podstatné okolnosti dočasného charakteru, například pobyt mimo bydliště v souvislosti se studiem, dlouhodobá hospitalizace v nemocnici atd.⁷² Dle judikatury jím ale není ani umístění dítěte v zařízeních vyžadujících okamžitou pomoc nebo umístění dítěte do zařízení v rámci rozhodnutí o ústavní výchově.⁷³ V případě, že by nastala situace, že by měl nezletilý bydliště na více místech, například pokud by po rozchodu rodičů již bez rozhodnutí soudu fakticky fungovala střídavá péče rodičů, kteří mají bydliště v obvodech působnosti různých soudů, je v takovém případě nutné vycházet z obecné úpravy v občanském soudním řádu, konkrétně z § 85 odst. 1 věta druhá. Příslušné budou v tu chvíli všechny okresní soudy, v jejichž obvodu má nezletilý faktické bydliště.

Pokud se rodiče na bydlišti dítěte nedohodnou, respektive jeden s rodičů nesouhlasí s tím, že nezletilý bydlí s druhým rodičem, je dle názoru autorky ve věci příslušný soud podle místa posledního bydliště nezletilého, na kterém se rodiče dohodli, tedy nejčastěji soud, v jehož obvodu působnosti bydleli rodiče a nezletilý naposledy společně. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních potom upozorňuje ještě na situaci, kdy nezletilý žije pouze s jedním rodičem a druhý o něj neprojevuje jakýkoli zájem. Pak lze místní

⁷² Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláščil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 7

⁷³ KS v Brně, sp. zn. Rodo 17/2004

příslušnost soudu určit na základě rozhodnutí o bydlišti nezletilého pouze jedním rodičem, tedy tím, který o nezletilého sám pečuje.⁷⁴

Ustanovení § 11 občanského soudního řádu zakotvuje takzvané pravidlo perpetuatio fori, tedy pravidlo trvání příslušnosti toho soudu, u kterého bylo řízení zahájeno. Při prvním řízení ve věci, která se týká nezletilého, je u příslušného soudu založen opatrovnický spis nezletilého. Veškeré záležitosti týkající se péče soudu o nezletilého jsou potom soustředěny v tomto jednom opatrovnickém spise, který může být veden pouze u jednoho soudu. Je vyloučeno, aby několik soudu vedlo více opatrovnických spisů jednoho nezletilého, a to právě s ohledem na pravidlo perpetuatio fori. Péče soudu o nezletilého tvoří jeden celek a pravidlo trvání příslušnosti soudu se posuzuje k okamžiku zahájení prvního řízení. K této problematice se vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu sp.zn. II. ÚS 3363/2012 kdy uvedl, že otázka místní příslušnosti se v řízení se zkoumá jen na jeho počátku, nikoliv vždy znovu při zahájení jednotlivých dílčích řízení. V dalším průběhu řízení, které zásadně trvá do nabytí zletilosti dítěte, již platí zásada perpetuatio fori.⁷⁵ Rovněž Nejvyšší soud ČR k této problematice uvedl, že „...jednou zahájené řízení ve věci výchovy a výživy nezletilého řízení je vnímáno jako řízení kontinuální až do doby, kdy dítě dosáhne zletilosti, bez zřetele k tomu, kolikrát v tomto období soud o těchto otázkách pravomocně rozhodoval (typicky o zvýšení nebo o snížení výživného v závislosti na změně poměrů, k níž došlo od poslední úpravy).⁷⁶

Jiný názor na tuto problematiku zastává Corradiniová, která namítá, že postup soudu, který vysloví svou místní nepříslušnost s tím, že opatrovnický spis nezletilého je veden u jiného soudu, ačkoli byl podán návrh k soudu, v jehož obvodu nezletilý aktuálně bydlí, nemá oporu v zákoně. Dle jejího

⁷⁴ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláščil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 7

⁷⁵ ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3363/2012

⁷⁶ NS ČR sp.zn. 30 Cdo 2336/2004

názoru by měl soud posuzovat svou příslušnost pouze podle místa aktuálního bydliště nezletilého. Skutečnost, že u jiného soudu je veden opatrovnický spis, není dle jejího názoru právním podkladem k vyslovení místní nepřislušnosti soudu, v jehož obvodu působnosti má nezletilý bydliště. Dále poukazuje na to, že neexistuje zákonné ustanovení, které by určovalo místní příslušnost soudu ve věcech nezletilých podle místa, kde je veden opatrovnický spis nezletilého. Pokud by chtěl zákonodárce takové pravidlo pro určení místní příslušnosti v těchto věcech zavést, nepochybně by tak učinil.⁷⁷ Dle názoru autorky je jedním z důvodů proč Corradiniová takto uvažuje, délka řízení, která se vyslovením místní nepřislušnosti a postoupením věci soudu, u kterého je veden opatrovnický spis, samozřejmě prodlužuje. S tím nelze než souhlasit, a to i vzhledem ke skutečnosti, že je pravděpodobné, že soud, u něhož je opatrovnický spis nezletilého veden, avšak v jehož obvodu nezletilý již nebydlí, poté, co mu jako soudu příslušnému bude spis postoupen, přenesení příslušnost zpátky na soud, u něhož byl návrh podán, neboť v obvodu jeho působnosti se nezletilý fakticky zdržuje (v souladu s ustanovení § 5 zákona o zvláštních řízeních soudních, viz níže). Tímto postupem se řízení může prodloužit až o několik měsíců, a to není, vzhledem k charakteru tohoto řízení, u kterého je z pochopitelných důvodů zájem na tom, aby bylo rozhodnuto co nejdříve, vůbec žádoucí. Autorka zastává názor, že uvedený postup jistě není ideální a oba soudy by se měly vždy snažit rozhodnout v otázce místní příslušnosti co nejdříve, aby byl spis definitivně postoupen tomu soudu, který je ve věci příslušný a ve věci tak mohlo být meritorně rozhodnuto. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že opatrovnický spis nezletilého je veden až do jeho zletilosti, tento spis je tedy jakousi „osobní kartou“ nezletilého. Jsou v něm zaznamenána všechna řízení, která se péče o nezletilého týkala, všechny zprávy, listiny, důkazy, je tedy velkým zdrojem informací o nezletilém a tyto informace by dle názoru autorky měly být vedeny v jednom

⁷⁷ Corradiniová, S. Perpetuatio fori v řízeních péče soudu o nezletilé. Bulletin advokacie, 2010, č. 6, s. 36

spise tak, aby bylo zřejmé, o jakých otázkách, týkajících se péče o nezletilého, soud (soudy) v minulosti rozhodoval(y). Názor Corradiniové, že otázka místní příslušnosti soudu má být posuzována při zahájení každého samostatného řízení v rámci péče soudu o nezletilé, naráží dle názoru autorky na praktický problém spočívající právě v tom, že pokud by v jednotlivých řízeních týkajících se nezletilého rozhodovalo v průběhu jeho nabývání zletilosti několik soudů podle toho, kolikrát nezletilý za tu dobu změnil své bydliště, pak by žádný soud neměl ucelené informace o nezletilém, neboť by byly rozesety v jednotlivých spisech vedených u různých soudů. Rovněž je nutné brát v úvahu ustanovení § 475 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních zakotvující výhradu změny poměrů, jež je klauzulí rebus sic standibus. Pokud by nebyl veden o jednom nezletilém jediný opatrovnický spis, bylo by poměrně obtížné zjistit, který soud o poměrech nezletilého rozhodoval naposledy, respektive zda rozhodnutí určitého soudu je skutečně poslední, situace by tak byla zbytečně nepřehledná a komplikovaná.

Ustanovení § 467 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních je projevem požadavku, aby se obecně ve věcech péče soudu o nezletilé postupovalo s největším urychlením. Proto tento paragraf stanoví, že není-li příslušný soud znám, nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile je to však možné, postoupí věc soudu příslušnému. Toto ustanovení reaguje na skutečnost, že proces vyřešení otázky místní příslušnosti může být zdlouhavý a mohou nastat situace, kdy rozhodnutí soudu nesnese odkladu, například při prozatímní úpravě poměrů předběžným opatřením. Pokud je tedy například podán k nepřislušnému soudu návrh na předběžné opatření nebo návrh na svěřeni nezletilého do péče a z takového návrhu je patrné, že je potřeba poměry nezletilého urychleně upravit, má podle tohoto ustanovení, ať už předběžným opatřením, nebo i meritorně, rozhodnout nepřislušný soud, neboť zákon dává včasnému zákroku soudu přednost. Autorka práce považuje toto ustanovení za velmi důležité,

prolamující obecnou zásadu místní příslušnosti ve chvíli, kdy by striktní dodržování pravidel místní příslušnosti nebylo v zájmu dítěte. Ve své praxi se však setkala i s tím, že mnohé soudy dle tohoto zákonného ustanovení nepostupují, nýbrž vyslovují svou místní nepřislušnost nejčastěji s argumentací, že nezletilý v obvodu působnosti soudu nebydlí nebo že opatrovnický spis zde není veden. Začíná se tak řešit otázka místní příslušnosti namísto toho, aby byl ve věci učiněn urychlený zákrok soudem, u kterého byl návrh podán. V průběhu zjišťování místní příslušnosti se pak může stát, že vyjdou najevo okolnosti, ze kterých je zřejmé, že soud, kterému byl spis postoupen, vůbec příslušný není, a proces vyřešení otázky místní příslušnosti se prodlužuje, aniž by byl učiněn včasný zákrok, což může mít velmi vážné důsledky.

Jak bylo výše zmíněno, v § 5 zákona o zvláštních řízeních soudních je stanovena možnost soudu (nikoliv povinnost) přenesení příslušnosti na jiný soud, změní-li se ve věcech péče soudu o nezletilé okolnosti, podle kterých se příslušnost posuzuje a je-li to v zájmu nezletilého. Při zahájení prvního řízení soud založí opatrovnický spis dítěte, který vede až do jeho zletilosti. Je možné, že během nabývání zletilosti již nenastane důvod pro zahájení dalšího řízení, je však stejně tak možné, že soud bude do nabytí zletilosti ve věcech péče o nezletilého rozhodovat opakovaně. Shora již bylo vysvětleno pravidlo *perpetuatio fori* - místní příslušnost určená podle okolností, které tu byly v době prvního rozhodování, trvá po celou dobu řízení. Může se však stát, že nezletilý do nabytí zletilosti změní bydliště, tedy přestěhuje se na jinou adresu. V takovém případě by nastal nesoulad s ustanovením § 4 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních. Určení místní příslušnosti soudu podle tohoto ustanovení je odrazem myšlenky, že soud, v jehož obvodu nezletilý bydlí, má nejlepší možnost zjištění všech rozhodných skutečností týkajících se nezletilého. *„Účelem této úpravy je zajištění důsledné ochrany nezletilého dítěte, neboť o dítěti by měl vždy rozhodovat ten soud, který si může v rámci*

svého obvodu zjistit o dítěti co nejvíce informací, zejména za součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte.“⁷⁸ Rovněž se v něm odráží zásada rychlosti řízení a zásada procesní ekonomie, neboť by bylo skutečně nevhodné, pokud by účastníci, popřípadě svědci, museli dojíždět k jednání z daleka.

Pro tyto situace je v zákoně o zvláštních řízeních soudních stanoven institut přenesení příslušnosti na jiný soud. Rozhodným hlediskem je vždy zájem nezletilého, uvažovaný především ve vztahu ke konkrétnímu řízení. *„Tím se současně realizuje i zájem dítěte, aby jeho poměry byly v řízení ovládaném vyšetřovací zásadou upraveny soudem, u něhož se předpokládá, že tak učiní s plnou znalostí věci, bezprostředně, hospodárně a v rozumné době. Zájem dítěte jednak dochází v naplnění požadavku, aby o jeho poměrech rozhodoval soud, který k tomu má nejlepší podmínky a jednak slouží jako korektiv, který i když by jinak byly dány místní souvislosti, ponechávající soudu prostor pro uvážení, který soud věc projedná a rozhodne. Přenesení příslušnosti tak bude bránit např. pouhá snaha jednoho z rodičů o „legalizaci“ pobytu dítěte v jiném místě (často značně vzdáleném), než je původní bydliště, vedená snahou o omezení či znemožnění styku dítěte s druhým z rodičů.*“⁷⁹

O přenesení příslušnosti na jiný soud rozhoduje soud usnesením, které se doručuje všem účastníkům, a proti kterému je přípustné odvolání. O tom, na který soud bude příslušnost přenesena, rozhodne podle místa bydliště nezletilého dle Přílohy 3 k zákonu č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.⁸⁰ I když usnesení o přenesení příslušnosti nabyde právní moci a spis je soudu již postoupen, může soud, na který byla příslušnost přenesena, pokud s přenesením nesouhlasí, vyslovit nesouhlas s přenesením příslušnosti.

⁷⁸ NS ČR sp.zn 30 Cdo 1510/2013

⁷⁹ NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1510/2013

⁸⁰ Příloha 3 k zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích stanovující názvy, obvody a sídla okresních soudů

V takovém případě spis předloží svému nadřízenému soudu se zprávou, proč s přenesením příslušnosti nesouhlasí. Nadřízený soud potom ve věci rozhodne usnesením, ve kterém určí, zdali je nesouhlas s přenesením příslušnosti důvodný či nikoliv. Rozhodnutím nadřízeného soudu je vázán i soud, který příslušnost přenesl, a to i v případě, že oba soudy, mezi nimiž byl spor o místní příslušnost veden, mají rozdílné nadřízené soudy. Nadřízený soud zkoumá, zda se skutečně změnilo bydliště nezletilého, tedy zda nezletilý fakticky bydlí v obvodu působnosti tohoto soudu a bydliště má trvalý charakter, zda s tímto bydlištěm oba rodiče souhlasí a zároveň, zda je přenesení příslušnosti v zájmu nezletilého. Ze soudní praxe jsou autorce známy případy, kdy skutečně došlo ke změně faktického bydliště nezletilého za souhlasu obou rodičů, tato podmínka pro rozhodnutí soudu o přenesení příslušnosti tedy byla splněna, avšak nadřízený soud rozhodl, že přenesení příslušnosti není v zájmu dítěte. Tato rozhodnutí jsou často odůvodněna tím, že u postupujícího soudu byl po dlouhou dobu veden rozsáhlý spisový materiál ohledně nezletilého a soud je s poměry nezletilého dobře obeznámen, jiný soud by musel celý spis nastudovat, čímž by se řízení nutně protáhlo a za takové situace by přenesení příslušnosti rozhodně nebylo v zájmu nezletilého. Nadřízený soud v takovém případě také často bere v úvahu i vzdálenost mezi novým bydlištěm dítěte a postupujícím soudem, která nemusí být nijak zásadně velká (zejména v rámci hl. m. Prahy).

3.3 Předběžná opatření

Úkolem předběžného opatření je rychle a za zjednodušeného procesního postupu prozatímně upravit poměry účastníků nebo předejít ohrožení výkonu budoucího soudního rozhodnutí. Je vždy vydáváno formou usnesení, jedná se o rozhodnutí prozatímního charakteru, nejde tedy o rozhodnutí ve věci samé, ani o řešení předběžné otázky a existence vydaného předběžného opatření nesmí ani ovlivnit rozhodování soudu ve věci samé. Povahu předběžného opatření shrnul Ústavní soud v nálezu sp.zn. III. ÚS 3663/2010, když uvedl,

že „smyslem předběžného opatření je zatímní úprava poměrů účastníků (nikoli s konečnou platností), přičemž musí být poskytnuta ochrana jak tomu, kdo o vydání předběžného opatření žádá, tak v rámci ústavních pravidel i tomu, vůči komu předběžné opatření směřuje (čl. 90 Ústavy)“. Současně platí, že „ochrana toho, proti komu má navrhované předběžné opatření směřovat, však nemůže dosáhnout takové intenzity, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany“. Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje i důsledky toho, že v případě předběžného opatření se jedná o opatření dočasné povahy s omezenou dobou trvání (§ 77 o. s. ř.), které může být k návrhu zrušeno, a není jím ani prejudikován konečný výsledek sporu.“⁸¹

Občanský soudní řád upravuje obecné předběžné opatření, které lze použít v souvislosti s kterýmkoliv řízením, přičemž je možné jej vydat jak před zahájením řízení ve věci samé (74 odst. 1 občanského soudního řádu), tak během soudního řízení (§ 102 občanského soudního řádu), je tedy možné, aby je soud nařídil i v řízení o péči o nezletilé. Zákon o zvláštních řízeních soudních potom upravuje některá zvláštní předběžná opatření, mimo jiné také zvláštní ustanovení o předběžné úpravě poměrů dítěte podle § 452, jehož vydání je vázáno na vznik velmi specifické situace.

3.3.1 Předběžná úprava poměrů dle zákona o zvláštních řízeních soudních

Dle důvodové zprávy k zákonu o zvláštních řízeních soudních vychází současná právní úprava zvláštního předběžného opatření dle ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních z předchozí právní úpravy obsažené v ustanovení § 76a občanského soudního řádu účinného do 31.12.2013 a dalších ustanovení druhé části tohoto právního předpisu, které se na předběžnou úpravu poměrů nezletilého dítěte vztahovaly. Došlo pouze k formulačnímu

⁸¹ ÚS ČR sp. zn. III. ÚS 3363/2010

zpřesnění, respektive sjednocení hmotněprávní a procesní úpravy.⁸² Úmysl zákonodárce, aby každá povinnost ukládaná na základě procesních předpisů měla oporu v hmotném právu, se projevil i v případě tohoto předběžného opatření. Právní úpravu speciálního předběžného opatření tak lze nalézt jak v § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních, tak v § 924 občanského zákoníku. Výsledkem je téměř shodné ustanovení v obou právních předpisech. Ustanovení § 924 občanského zákoníku stanoví následující. „*Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu; rozhodnutí soudu nepřekáží, pokud dítě není řádně zastoupeno.*“⁸³ Ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních se od něj příliš neliší, obě zákonná ustanovení v podstatě nadbytečně sdělují to samé, procesní úpravu tu hmotněprávní pouze konkretizuje o to, jakým způsobem soud poměry dítěte dočasně upraví a specifikuje vhodné prostředí, do kterého má být dítě umístěno.

Předběžné opatření dle ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních může být vydáno pouze na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dle zákona přichází v úvahu ve chvíli, kdy se nezletilé dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen. Předběžným opatřením soud upraví poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tak, že nařídí umístit jej do péče buď příbuzné či jiné vhodné osoby, v případě, že žádná taková osoba není k dispozici, tak do péče pěstounů na přechodnou dobu, nebo případně do péče dětského domova či jiného zařízení ústavního typu, pokud není v okamžiku vydání předběžného opatření žádný z pěstounů na přechodnou dobu volný. Orgán sociálně-právní ochrany dětí již v návrhu na nařízení

⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních

⁸³ § 924 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

tohoto předběžného opatření uvede, do čí péče navrhuje dítě svěřit, neboť je s rodinnou situací nezletilého nejlépe obeznámen a má možnost zjištění jak volných kapacit v dětských domovech, tak volných pěstounů na přechodnou dobu.

K předpokladům vydání speciálního předběžného opatření Svoboda srovnává novou právní úpravu v zákoně o zvláštních řízeních soudních a předchozí úpravu v občanském soudním řádu ve znění účinném do 31.12.2013. Poukazuje na to, že ačkoliv bylo podle úpravy v občanském soudním řádu možno návrhu na vydání tohoto předběžného opatření vyhovět ve chvíli, kdy se dítě ocitlo bez jakékoliv péče a podle současné zákonné úpravy postačí, že péče o dítě není řádná (nebo je-li vážně ohrožen nebo již narušen nejen život a zdraví dítěte, ale je-li takto zasažen jiný důležitý zájem), neznamená to rozšíření okruhu situací, kdy lze toto předběžné opatření nařídit. Ústavní soud totiž již v minulosti judikoval, že podmínkou pro nařízení speciálního předběžného opatření není absence jakékoliv péče, ale takové konání rodičů, které nelze pokládat za péči, jež je v zájmu dítěte. Předchozí i nová právní úprava ustanovují dva na sobě formálně nezávislé důvody pro vydání předběžného opatření – jednak absenci jakékoliv (dřívější úprava) nebo řádné (nynější úprava) péče o dítě, jednak vážné ohrožení nebo již existující narušení života, zdraví nebo vývoje dítěte. Shrnuje tedy, že ačkoliv by se mohlo zdát, že s novou právní úpravou byl okruh situací pro vydání předběžného opatření dle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních rozšířen, ve skutečnosti k tomu nedošlo.⁸⁴

V řízení o vydání předběžného opatření nemusí být nezletilý zastoupen. Pro řízení je příslušný obecný soud návrhatele, tedy soud, v jehož obvodu působnosti sídlí orgán sociálně-právní ochrany dětí, který návrh podává, avšak

⁸⁴ Svoboda, K. Nový režim předběžného opatření upravujícího poměry dítěte. Bulletin advokacie, 2014, č. 10, s. 30

po nařízení předběžného opatření je věc urychleně předána obecnému soudu dítěte.

O návrhu na vydání předběžného opatření soud rozhodne bezodkladně, nejpozději do dvaceti čtyř hodin od podání návrhu. Pokud bylo návrhu vyhověno, je usnesení o předběžném opatření vykonatelné vydáním a jeho výrok je závazný pro každého. Účastníkům se doručuje až při provedení výkonu, pokud nejsou výkonu přítomni, doručí se jim dodatečně.

Pokud jde o platnost předběžného opatření, záleží na tom, komu bylo dítě tímto opatřením svěřeno do péče. Obecně trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti, v případě svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, je však jeho platnost tříměsíční. Předběžné opatření, které má platnost jednoho měsíce, lze usnesením prodloužit, a to i opakovaně, vždy však nejvýše o jeden měsíc. Aby soud mohl trvání předběžného opatření prodloužit, musí nejprve rozhodnout o zahájení řízení ve věci samé, nejčastěji zahájí řízení o péči o nezletilého. Maximální doba trvání předběžného opatření nesmí přesáhnout šest měsíců od vykonatelnosti usnesení, kterým bylo nařízeno. Po uplynutí této doby lze předběžné opatření prodloužit jen výjimečně, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé. Pokud jde o předběžné opatření, jehož platnost je tři měsíce, zákon neumožňuje jeho prodloužení, avšak v případě, že dojde před uplynutím doby k zahájení řízení ve věci samé, trvá toto předběžné opatření do doby, než se stane vykonatelným rozhodnutí, kterým se toto řízení končí, nebo rozhodnutí, kterým bylo předběžné opatření zrušeno.

Pokud bylo proti usnesení, kterým se nařizuje předběžné opatření podáno odvolání, musí být odvolacímu soudu spolu s celým spisem předloženo do patnácti dnů. Odvolací soud pak musí rozhodnout do sedmi dnů od předložení spisu. Soud prvního stupně zpravidla v předkládací zprávě upozorní odvolací soud, že jde o odvolání proti předběžnému opatření dle

ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Zároveň však zákon upravuje možnost autoremedury. Soud, který předběžné opatření vydal, tedy může podanému odvolání sám vyhovět. Pokud tak neučiní, předloží věc soudu odvolacímu.

V praxi soudy nařizují toto předběžné opatření často v případech, kdy matka porodí dítě v nemocnici, neuvede otce a pro nezáměr dítě opustí. Nezletilý pak zůstane několik dní hospitalizován v porodnici pro všechna potřebná vyšetření a případné léčení. Porodnice o této skutečnosti informuje orgán sociálně-právní ochrany dětí příslušný podle sídla nemocnice, který začne zjišťovat možnosti umístění dítěte do náhradní rodinné péče a v posledním případě do péče ústavní. Ve chvíli, kdy pobyt nezletilého v nemocnici již není ze zdravotních důvodů nutný, podá orgán sociálně-právní ochrany dětí návrh na nařízení předběžného opatření dle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Pokud je předběžné opatření nařízeno, ještě týž den je vykonáno soudním vykonavatelem. Usnesení o nařízení předběžného opatření se v takovém případě doručuje rodičům, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tomu, komu má být dítě předáno do péče a rovněž zdravotnickému zařízení, ve kterém byl nezletilý před nařízením hospitalizován, tedy, z jehož péče se propouští.

K otázce speciálního předběžného opatření v péči o nezletilé se v minulosti vyjádřil Ústavní soud následujícím způsobem. *„Při rozhodování o předběžném opatření dle § 76a odst. 1 o.s.ř. je zájem dítěte nejvyšším imperativem. Vazba mezi matkou (rodičem) a dítětem je přitom jedním z prvořadých předpokladů vývoje lidského jedince. Porušení této nejpřirozenější lidské vazby je zákonem umožněno pouze v případě **absolutní absence péče či její naprosté nedostatečnosti a pouze tehdy, je-li dítě ohroženo bezprostředně** (takový postup je třeba považovat za *ultima ratio*). Odloučení dítěte od matky a jeho umístění v kojeneckém ústavu, pro něž neexistuje zákonný podklad, vede mimo porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny a čl. 6*

Úmluvy rovněž k porušení celé řady dalších ústavně zaručených práv obsažených v čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 a čl. 8 Úmluvy a čl. 2, čl. 3 odst. 1, čl. 5, čl. 7, čl. 8 a čl. 9 Úmluvy o právech dítěte.⁸⁵ Z uvedeného je patrné, že soudy musí při rozhodování o nařízení tohoto předběžného opatření svá rozhodnutí velmi pečlivě zvažovat a v písemném vyhotovení usnesení své rozhodnutí precizně a kvalitně odůvodnit, neboť tím zasahují do významného práva rodičů na péči o dítě. Ne vždy je situace taková, že rodiče o dítě vůbec nejeví zájem a umístí jej například do babyboxu či jej opustí v nemocnici, jak bylo shora popsáno. Soud rozhodne o nařízení předběžného opatření podle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních i v případě, že rodiče o dítě jeví zájem, avšak objektivně nejsou schopni se o něj postarat, čímž jej ohrožují. Soud musí v takové chvíli velmi dobře zdůvodnit své rozhodnutí o odebrání dítěte z péče rodičů. K odůvodnění rozhodnutí se Ústavní soud dále vyjádřil v tom smyslu, že odebrat dítě rodičům nelze v žádném případě jen a pouze z toho důvodu, že nemají vytvořeny materiální podmínky pro péči o něj. „Nikoho nelze nutit, aby využíval všech výhod, které mu současná civilizační úroveň nabízí, přičemž zájem dítěte, aby mělo zajištěnu "kvalitní" soudobou péči (z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychovááno vlastními rodiči. Jinými slovy řečeno, odnětí dítěte rodičům z důvodu ohrožení na životě nemůže být v demokratické společnosti založeno pouze na srovnání předpokládané životní úrovně dítěte s úrovní, kterou by v rámci společnosti mohlo dosáhnout jinde.“⁸⁶

3.3.2 Předběžné opatření dle občanského soudního řádu

Předběžné opatření dle ustanovení § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních je vydáváno ve velmi specifických situacích, také z toho důvodu může návrh na jeho nařízení podat pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí. Avšak nejen situace, kterou předpokládá toto zákonné ustanovení, může

⁸⁵ ÚS ČR sp.zn. IV. ÚS 2244/09

⁸⁶ ÚS ČR, sp.zn. IV. ÚS 2244/09

vyžadovat předběžnou úpravu péče o nezletilého. Rodiče, či jakákoli jiná osoba, mohou navrhnout předběžnou úpravu péče o nezletilého dle příslušných ustanovení občanského soudního řádu, a to například z toho důvodu, že rodič, kterému bylo dítě svěřeno dřívějším rozsudkem do péče, péči o nezletilého hrubě zanedbává, či porušuje podmínky péče o dítě v předchozím rozsudku stanovené. I třetí osoba, v praxi jsou jimi často prarodiče, či opětovně orgán sociálně-právní ochrany dětí, může navrhnout svěřeni nezletilého předběžným opatřením do své péče či péče jiné osoby z toho důvodu, že ani jeden z rodičů není schopen péči o nezletilého řádně zabezpečit. V takovém případě soud postupuje dle ustanovení § 74 a násl. občanského soudního řádu. Pokud sám soud v průběhu řízení dospěje k závěru, že péči o dítě je třeba předběžně upravit, postupuje potom v souladu s ustanovením § 102 občanského soudního řádu.

Vzhledem ke skutečnosti, že řízení o svěřeni nezletilého do péče lze zahájit i bez návrhu, může soud předběžné opatření vydat z moci úřední, tedy i když nikdo návrh na jeho nařízení nepodá. Složení jistoty k zajištění náhrad škody nebo jiné újmy, která by vznikla předběžným opatřením, se s ohledem na § 12 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních nevyžaduje. O návrhu rozhodne soud usnesením bezodkladně, nejpozději však ve lhůtě sedmi dnů, není-li tu nebezpečí z prodlení. Zároveň jmenuje dítěti pro vydání předběžného opatření opatrovníka. Takové usnesení je vykonatelné vyhlášením, nedošlo-li k vyhlášení, je vykonatelné, jakmile bylo doručeno tomu, komu ukládá povinnost. Výrok vykonatelného usnesení o nařízení předběžného opatření je závazný jen pro účastníky řízení a pro ty, kterým byla předběžným opatřením uložena povinnost, nestanoví-li zákon jinak. V rozsahu, v jakém je výrok vykonatelného usnesení o nařízení předběžného opatření závazný pro účastníky řízení a popřípadě pro jiné osoby, je závazný též pro všechny orgány. Jen pro úplnost autorka dodává, že prozatímní úprava péče o dítě předběžným opatřením nepochybně nevytváří překážku věci

rozsouzené. Podání návrhu na zahájení řízení ve věci samé bezprostředně po vydání předběžného opatření se naopak předpokládá, respektive sám soud přebírá za jeho zahájení zodpovědnost, tedy nevyčkává podání návrhu účastníky, ale řízení zahájí sám i bez návrhu z moci úřední.⁸⁷

V praxi i v odborné literatuře je diskutovaným tématem otázka zrušení ustanovení § 76 odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu, které tento zákon ve znění účinném do 31.12.2013 obsahoval. Toto ustanovení výslovně umožňovalo nařídit, aby bylo dítě předběžným opatřením odevzdáno do péče druhého z rodičů nebo toho, koho soud v usnesení označí. V zákoně o zvláštních řízeních soudních však odpovídající ustanovení nenalezneme. Šínová chybějící ustanovení nepovažuje za problematické a uvádí, že interpretaci, která by znemožňovala nařízení takového předběžného opatření, je nutné hodnotit jako nesprávnou, neboť příslušné ustanovení bylo zrušeno z toho důvodu, že zákonodárce přesunul rodinněprávní záležitosti do zákona o zvláštních řízeních soudních. Občanský soudní řád působí k zákonu o zvláštních řízeních subsidiárně, proto jsou ustanovení občanského soudního řádu aplikovatelná. V rámci řízení o péči o nezletilého lze proto vydat předběžné opatření podle § 76 odst. 1 písm. e) občanského soudního řádu, kterým může soud nařídit, aby účastník něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel. Lze tedy účastníku nepochybně nařídit, aby předal dítě do péče druhého z rodičů, prarodičů nebo osoby, kterou soud určí.⁸⁸

3.4 Zahájení řízení, účastníci řízení, zastoupení

Z ustanovení § 13 ve spojení s § 466 a § 468 zákona o zvláštních řízeních soudních plyne, že řízení, v němž soud rozhoduje o svěřeni nezletilého do péče, může být zahájeno i bez návrhu. Dle ustanovení § 13 lze

⁸⁷ Kriváčková, J., Bartoníčková, K. Problematické aspekty využití institutu předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé při změně poměrů. Právní rozhledy, 2009, č. 3, s. 102

⁸⁸ Šínová, R. Nová právní úprava řízení ve věcech rodinněprávních – jde o změny podstatné? In Radvanová, S. a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2015, s. 163

řízení zahájit i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že řízení lze zahájit jen na návrh. Soud zahájí řízení bezodkladně poté, co se dozví o skutečnostech rozhodných pro zahájení řízení dle tohoto zákona. V § 466 zákona o zvláštních řízeních soudních jsou vyjmenována jednotlivá řízení, ve kterých soud rozhoduje v rámci péče soudu o nezletilé a § 468 zákona o zvláštních řízeních soudních potom zákon stanoví, která z těchto řízení je možné zahájit pouze na návrh. Řízení o svěřeni nezletilého do péče mezi taxativně vyjmenovanými řízeními v § 468 zákona o zvláštních řízeních soudních není, je tedy možné jej s ohledem na ustanovení § 13 zákona o zvláštních řízeních soudních zahájit i bez návrhu. K tomu důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí, že skutečnosti rozhodné pro vedení řízení mohou zpravidla vyvstat v jiném soudním řízení, nebo je soud zjistí při dokazování v jiném řízení, nebo z podnětu správního úřadu, nebo fyzické či právnické osoby.⁸⁹ O zahájení řízení rozhodne soud usnesením, ve kterém vymezí předmět řízení a označí účastníky, které předpokládá. Usnesení se vždy doručuje účastníkům do vlastních rukou, nelze je jen volně vhodit do poštovní schránky a není proti němu přípustné odvolání (§ 13 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních).

V praxi je však řízení obvykle zahájeno na návrh, a to nejčastěji jednoho či obou rodičů, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně prarodičů nezletilého, či jiných osob, které žádají o svěřeni nezletilého do své péče. Rodiče mohou podat společný návrh na schválení dohody ohledně péče o nezletilého. Pokud podají návrh na zahájení řízení oba rodiče nikoliv společně, ale každý sám (v takovém případě každý z nich zpravidla navrhuje péči o nezletilého upravit jiným způsobem), je řízení zahájeno návrhem toho z rodičů, který došel soudu dříve. S možností zahájení řízení i bez návrhu dále souvisí i § 15 zákona o zvláštních řízeních soudních, který umožňuje soudu, aby v takovém případě vyslovil neúčinnost zpětvzetí návrhu na zahájení

⁸⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, s. 22

řízení. Důvodová zpráva k neúčinnosti zpětvzetí návrhu uvádí, že soud tak bude činit zejména v případech, kdy shledá veřejný zájem na pokračování v řízení. Proti rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí je přípustné odvolání. Po právní moci takového rozhodnutí bude soud pokračovat v řízení do vydání meritorního rozhodnutí nebo zastavení řízení kvůli odpadnutí důvodu provedení řízení.⁹⁰ Se zahájením řízení bez návrhu dále souvisí i možnost jeho zahájení návrhem předneseným ústně do protokolu před příslušným soudem dle ustanovení § 14 zákona o zvláštních řízeních soudních. Takovým protokolem však není protokol pořizovaný při jednání soudu v rámci již probíhajícího řízení, nýbrž jde o zvláštní protokol, který může s účastníkem sepsat i jiná osoba než soudce. Zpravidla tak soudce ani nečiní, sepisování těchto protokolů je náplní práce zaměstnance soudu pověřeného dle rozvrhu práce. V této souvislosti autorka připomíná, že návrh podaný ústně do protokolu je zpoplatněn, dle položky 27 Sazebníku soudních poplatků je navrhovatel povinen za takto učiněný návrh zaplatit soudní poplatek ve výši 1.000,-Kč.

Pokud jde o účastenství, protože je řízení možné zahájit i bez návrhu, je účastníkem řízení v souladu s § 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Je tedy povinností soudu, aby v případě, že v průběhu řízení vyjde najevo, že osoba, o jejíchž právech a povinnostech se v řízení jedná, se řízení od jeho zahájení neúčastní, takovou osobu přibral usnesením do řízení, nebo naopak, pokud se řízení účastní ten, o jehož právech a povinnostech se nejedná, aby usnesením jeho účast v řízení ukončil. Proti usnesení o přibrání účastníka zákon neumožňuje podat odvolání, proti usnesení, kterým soud ukončí účastenství, je možné odvolání podat. V řízení o péči o nezletilého je účastníkem řízení vždy nezletilý a jeho rodiče a dále osoba, která podá návrh na zahájení řízení. Účastenství dalších osob si musí soud posoudit sám, záleží

⁹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, s. 22

vždy na konkrétních okolnostech případu. Účastníci řízení netvoří strany sporu, neuplatní se zde proto společenství účastníků ani vedlejší či hlavní intervence.

V řízení musí být nezletilé dítě vždy zastoupeno opatrovníkem, kterého mu soud pro řízení jmenuje (§ 469 zákona o zvláštních řízeních soudních). S ohledem na to, že tento procesní postup výslovně stanoví zákon, nezabývá se soud hrozícím střetem zájmů mezi nezletilým a jeho zákonným zástupcem. Tento zákonný požadavek Rogalewiczová vysvětluje následujícím způsobem. *„Odhlédneme-li od situací, kdy se rodiče dokáží rozejít slušně a na úpravě poměrů ke společným dětem se v klidu domluvit, ocitá se dítě v řízení mezi dvěma stranami, které se o ně de facto přetahují. Oba rodiče chtějí, aby o dítěti bylo rozhodnuto podle jejich představ. A právě hrozba tohoto stavu je hlavním důvodem, proč nezletilé dítě v žádném z výše uvedených řízení nemůže být zastoupeno některým ze svých rodičů.*⁹¹ O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, proti kterému je možné podat odvolání. Usnesení se doručuje opatrovníkovi a účastníkům řízení. Pokud je však takové usnesení vyhlášeno při jednání a všichni účastníci se práva odvolání vzdají, soud jej nedoručuje.

Pokud jde o osobu opatrovníka, uvádí Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních následující. *„Soud je odpovědný za výběr takového opatrovníka, který je způsobilý úlohu opatrovníka splnit (ÚS II. ÚS 194/11, SR 3/2013 s. 92). Rovněž by měl sledovat, zda opatrovník plní vůči nezletilému úkoly, které vyplývají z čl. 10 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí č. 54/2001 Sb. m. s. Opatrovník tak musí v řízení poskytovat dítěti, které chápe situaci, příslušné informace, objasňovat důsledky toho, když by názoru dítěte bylo vyhověno, jakož i důsledky jednání opatrovníka. Povinností zástupce je rovněž*

⁹¹ Rogalewiczová, R. Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník nezletilého dítěte. Právní rozhledy, 2015, č. 20 s. 713

zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudu.“⁹² K tomu rovněž Komentář k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí uvádí: „*Jmenování opatrovníka, ať už pro určité řízení, určitý právní úkon nebo pro určitou dobu, znamená vždy omezující zásah do práv zákonného zástupce, neboť způsobuje zúžení jeho práv při výkonu rodičovské odpovědnosti. Proto je výkon opatrovnictví třeba realizovat s veškerou vážností, erudicí a odpovědností a především v zájmu dětí.*“⁹³

Opatrovníkem soud zpravidla jmenuje orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁹⁴ Vzhledem k ustanovení § 61 zákona o sociálně-právní ochraně dětí jmenuje soud vždy OSPOD příslušný podle místa trvalého pobytu nezletilého. Opatrovníkem však může být jmenována i právnická (občanské sdružení) či fyzická osoba (osoba blízká dítěti) nebo i advokát (k problematice jmenování opatrovníkem advokáta viz níže). „*Na rozdíl od těchto osob, které s opatrovnictvím musí souhlasit, nemůže orgán sociálně-právní ochrany opatrovnictví odmítnout, což ovšem neznamená, že svůj nesouhlas se jmenováním opatrovníka nemůže vyjádřit v odvolání proti usnesení, kterým ho soud opatrovníkem jmenoval. Může to být zejména v případech podjatosti, kdy např. obecní úřad obce s rozšířenou působností jako orgán sociálně-právní ochrany byl jmenován opatrovníkem v řízení, kde by účastníky byli např. tajemník tohoto úřadu nebo jiný představitel úřadu a jeho děti.*“⁹⁵

V této souvislosti Hilšerová poukazuje na problém vznikající v případě, že se soud rozhodne namísto OSPOD ustanovit kolizním opatrovním nezletilého advokáta, v čemž mu zákon nijak nebrání. Vzhledem k ustanovení § 55 odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, které stanoví taxativní okruh subjektů, jež mohou nahlédnout do spisové dokumentace vedené

⁹² Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 942

⁹³ Novotná, V., Burdová, E., Riedlová Jurková, J. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 1. Vydání. Praha : Nakladatelství ANAG, 2014, s. 111

⁹⁴ § 455 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních

⁹⁵ Novotná, V., Burdová, E., Riedlová Jurková, J. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 1. Vydání. Praha : Nakladatelství ANAG, 2014, s. 109

orgánem sociálně-právní ochrany dětí, není takovému opatrovníkovi umožněno do této dokumentace nahlédnout, neboť mezi vyjmenovanými subjekty advokát chybí. Je potom otázka, do jaké míry tedy může advokát, jako soudem jmenovaný opatrovník, práva dítěte účinně hájit. Dochází tím k porušení zásady procesní rovnosti účastníků řízení, zakotvené v čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, respektive tedy práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁹⁶

Dle § 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo, Úřad a Úřad práce České republiky. Funkci opatrovníka mají dle § 17 zákona o sociálně-právní ochraně dětí vykonávat obecní úřady obce s rozšířenou působností. Pokud jde o řízení se vztahem k cizině, může být opatrovníkem jmenován Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Opatrovníkem nezletilého je jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí příslušný podle místa trvalého pobytu nezletilého, a nikoliv podle místa faktického pobytu dítěte, z toho důvodu, že tyto orgány případně vedou spisové dokumentace nezletilých, jež mají v obvodu jejich působnosti trvalé bydliště. V případě změny trvalého pobytu dítěte je materiál předán nově příslušnému úřadu. Faktický pobyt dítěte v tomto případě tedy nehraje roli. Ustanovení jiného orgánu sociálně-právní ochrany dětí sice není vyloučeno, takové rozhodnutí soudu však musí být odůvodněno.

Dle ustanovení § 469 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních soud v případě, že byl opatrovníkem nezletilého jmenován orgán sociálně-právní ochrany dítěte, který podal návrh, k návrhu jmenuje dítěti jiného

⁹⁶ Hilšerová, E. Může advokát, jako soudem ustanovený kolizní opatrovník nezletilého, nahlížet do spisové dokumentace o dítěti, vedené OSPOD?. Bulletin advokacie, 2014, č. 6, s. 31

opatrovníka. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí, že ačkoliv zákon hovoří o tom, že jiného opatrovníka soud jmenuje až na návrh, je vhodné vybrat nekolidujícího opatrovníka již při prvním jmenování.⁹⁷

Rogalewiczová upozorňuje na to, že role orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jako kolizního opatrovníka v řízení, je velmi složitá. V procesu řešení rodičovského konfliktu zastává několik rolí, které je občas obtížné plnit najednou. Jednak má radit rodičům, podporovat je při řešení konfliktu a napomáhat hledat společné řešení, dále poskytovat odbornou pomoc v podobě informování o mediaci nebo účasti na případové či rodinné konferenci, zároveň je jakýmsi mantinelem mezi oběma rodiči a v neposlední řadě plní roli kolizního opatrovníka dítěte, má tedy zjistit objektivní názor dítěte a tento přednést a hájit u soudu. Všechny tyto role se potom naplno projevují zejména v řízení, kde rodiče nejsou schopni dohody. Ve chvíli, kdy má OSPOD vystupovat jako opatrovník dítěte, může nastat problém v souvislosti s tím, že doposud většinu svého času a energie věnoval práci s rodiči, nikoliv s dítětem. Stojí zde tedy vedle rodičů, jejichž problémy podrobně zná a zabývá se jimi, ale má vystupovat jménem dítěte, o kterém ví minimum a v některých případech ani neměl možnost s ním osobně o samotě mluvit, což se týká zejména velmi malých dětí, které neumí mluvit, nebo ani nejsou schopny samy formulovat svůj názor.⁹⁸ Autorka je toho názoru, že ačkoliv je nepochybné, a to i vzhledem k počtu sociálních pracovníků a rozsahu jejich činnosti, že úloha orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako kolizního opatrovníka je komplikovaná a profesně náročná, je i přesto vhodné opatrovníkem OSPOD jmenovat. Cenné jsou zejména vzdělání a zkušenosti jednotlivých sociálních pracovníků. Tyto osoby ví, jak z profesního hlediska zájmy nezletilého nejlépe hájit, navíc skutečnost, že mohou poskytnout rodičům různá řešení vzniklé situace, dopomoci jim ke smíru, či je alespoň

⁹⁷ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláščil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 942

⁹⁸ Rogalewiczová, R. Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník nezletilého dítěte. Právní rozhledy, 2015, č. 20 s. 713

skrze hájení zájmů nezletilého vést ke spolupráci v řízení, může napomoci rychlému a správnému rozhodnutí ve věci, které je v zájmu dítěte.

3.5 Specifika v průběhu řízení

Průběh řízení, v němž soud rozhoduje o svěřeni nezletilého do péče, jako řízení nesporného, se od sporného řízení v mnoha ohledech liší. Na tomto místě bude poukázáno na specifika tohoto řízení s tím, že některé další významné odlišnosti od sporného řízení se autorka rozhodla systematicky zařadit až do podkapitoly 3.6 Dokazování, neboť souvisí právě s principem, kterým je dokazování v řízení o péči o nezletilého ovládáno.

Ustanovení § 17 zákona o zvláštních řízeních soudních vylučuje v řízení o svěřeni dítěte do péče možnost konání přípravného jednání. V ustanovení § 18 je však zároveň umožněno soudu konat takzvaný jiný soudní rok. Jiný soudní rok svolá soud k přípravě a projednání věci ve chvíli, kdy to považuje za vhodné. Dá při něm účastníkům prostor, aby se k věci vyjádřili, nebo zjistí jejich stanoviska jiným vhodným způsobem. Soud může v součinnosti s účastníky objasnit, zda jsou splněny podmínky řízení, případně se postarat o odstranění vad návrhu nebo vyzvat účastníky k vyjádření se ohledně rozhodných skutkových tvrzení a k naplnění jejich povinností. Rovněž může rodičům kupříkladu uložit v souladu s ustanovením § 474 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo může rodičům nařídit setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie (soud tak však může učinit i mimo jiný soudní rok). Dokazování lze během jiného soudního roku provádět jen za podmínek stanovených zákonem o zvláštních řízeních soudních a bude o něm hovořeno v rámci následující podkapitoly. Způsob, místo a průběh jiného soudního roku určuje předseda senátu opatřením. Jiný soudní rok se může konat mimo soudní budovu či mimo obvyklou úřední dobu soudu a může z něho být vyloučena veřejnost. Svoboda poukazuje na to, že jiný soudní rok není určen

k frekventovanému využití, neboť nároky na jeho formu i případné vyloučení veřejnosti na jeho účasti mohou vést ke snížení vážnosti soudního jednání a především k omezení kontroly veřejnosti nad soudní mocí.⁹⁹

Podle důvodové zprávy k zákonu o zvláštních řízeních soudních je v řízení dále vyloučena aplikace ustanovení § 115 občanského soudního řádu, dle kterého může soud za splnění podmínek tohoto ustanovení rozhodnout ve věci bez nařízení jednání.¹⁰⁰ Není tedy možné, aby soud vyzval účastníky k vyjádření, zda souhlasí s projednáním věci bez nařízení jednání a bez nařízení jednání ve věci rozhodl. Dle § 19 zákona o zvláštních řízeních soudních je nařízení jednání povinností soudu, neboť zákon stanoví, že k projednání věci samé soud nařídí jednání, ledaže tento zákon stanoví, že jednání není třeba nařizovat. Zákonná ustanovení vztahující se k řízení ve věcech péče soudu o nezletilé se však o možnosti rozhodnutí bez nařízení jednání nezmiňují. Dle názoru autorky je důvodem pro obligatorní nařízení jednání skutečnost, že jednání je pro jeho přímý kontakt s účastníky příležitostí pro soudce jak působit na účastníky a dovést je buď ke smírnému vyřešení věci, tedy nejlépe k tomu, že rodiče dospějí k závěru, že své soužití neukončí či nebudou podávat návrh na rozvod manželství, či alespoň k dohodě ohledně úpravy péče o dítě.

Dále zákon o zvláštních řízeních soudních v § 20 odst. 3 výslovně nepřipouští, aby soud mohl v tomto řízení s procesní neaktivitou účastníka, respektive s marným uplynutím lhůty spojit důsledek uznání uplatněného nároku. K tomu, aby určité skutečnosti byly považovány za nesporné či prokázané, bude výslovně vyžadován souhlas účastníka. Jinými slovy, ke skutkovým zjištěním tak nestačí pouze neaktivita účastníka. Tímto ustanovením je vyloučeno rozhodnutí rozsudkem pro uznání či pro zmeškání a

⁹⁹ Svoboda, K. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 22

¹⁰⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, s. 23

nemůže dojít ani k negativním následkům kvalifikované výzvy dle § 114b občanského soudního řádu. Obdobný postup jako dle ustanovení § 101 odst. 4 občanského soudního řádu však zákon nevyklučuje a účastník řízení tedy může být vyzván, aby se vyjádřil k určitému procesnímu návrhu, který se dotýká vedení či postupu řízení, s tím, že je možné, aby soud připojil doložku, že nevyjádří-li se v určité lhůtě, bude soud předpokládat, že nemá proti takovému postupu námitky (§ 20 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Dalším výrazným specifíkem tohoto řízení je zvláštní postup soudu s ohledem na skutečnost, že účastníkem řízení je i nezletilé dítě. Dle ustanovení § 20 odst. 4 zákona o zvláštních řízeních soudních soud v řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění jeho názoru i důsledcích soudního rozhodnutí. Podrobnější postup soudu v takové situaci je zakotven v ustanovení § 100 občanského soudního řádu. Tímto procesním postupem soud naplňuje ustanovení § 867 občanského zákoníku, jehož smyslem je, aby dítě nebylo pro svou nezralost pojímáno pouze jako objekt řízení, ale s ohledem na jeho participační práva jako aktivní subjekt.¹⁰¹ Dle tohoto ustanovení je povinností soudu, aby před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytl dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.¹⁰² Právo dítěte na to, aby vyjádřilo svůj názor a aby byl jeho názor při

¹⁰¹ Králíčková, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno, Masarykova univerzita, 2009, s. 74

¹⁰² § 867 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

rozhodování brán v úvahu, vychází z článku 12 Úmluvy o právech dítěte. „1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. 2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo anebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“¹⁰³

Zakotvením participačního práva dítěte se výrazně posiluje jeho právní postavení. Zohledňuje se tím skutečnost, že dítě se postupně vyvíjí, rozumově dospívá a chápe čím dál tím víc věcí, a rovněž to, že není pouhým pasivním objektem daného řízení. Primárně musí soud zjistit, zda dítě vzniklé situaci skutečně dostatečným způsobem rozumí. Pokud dospěje k závěru, že tomu tak je, je jeho povinností zabezpečit, aby dítě obdrželo příslušné informace, a to způsobem a ve formě, která odpovídá jeho věku a rozumovým schopnostem, tak, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Předpokladem pro to, aby dítě mohlo prezentovat svůj názor, je jeho schopnost jej formulovat a sdělit. Zákon stanoví právní domněnku, že dítě, které dovrší věk dvanáct let, je schopné informace týkající se řízení, které se u soudu vede, pochopit, přijmout je a následně sdělit vlastní názor na celou situaci. Jde však o domněnku vyvratitelnou, proto je vždy nutné, aby soud individuálně posuzoval každé dítě, neboť rozumová vyspělost může být u každého jiná. I dítě starší dvanácti let nemusí být ještě schopno formulovat své názory, naproti tomu se autorka v praxi setkala s tím, že i mladší děti byly schopny vytvořit si vlastní názor a tento bez problémů sdělit, bylo tomu tak například v řízení, v němž soud rozhodoval o nařízení ústavní výchovy u desetiletého chlapce. Pokud soud dospěje k závěru, že dítě není schopné si vlastní názor vytvořit a sdělit jej,

¹⁰³ čl. 12 Úmluvy o právech dítěte

soud jeho názor zjišťuje zprostředkovaně, v praxi nejčastěji prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který provede s nezletilým pohovor, či z vyjádření znalce, který byl v řízení ustanoven. Soud tak učiní i v případě, že by výslech u soudu byl v rozporu se zájmy dítěte, například pokud by bylo velmi psychicky labilní.

Ústavní soud se k právu dítěte na slyšení vyjádřil následovně. *„Právo dítěte být slyšeno v každém řízení, v němž se rozhoduje o jeho záležitostech, zakotvené výslovně v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, jakož i v § 31 odst. 3 zákona o rodině a § 100 odst. 4 o. s. ř., poskytuje dítěti možnost, aby se tak stalo v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buďto přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství; jinými slovy, zaručuje dítěti právo, aby mohlo v řízení projevit své stanovisko k otázkám, jež se ho bezprostředně dotýkají, a umožňuje mu (byť jen do určité míry) vyrovnat nerovné postavení ve vztahu k rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi.“¹⁰⁴*

U dítěte, které je schopné situaci chápat, vytvořit si na ni vlastní názor a tento sdělit, je v souladu s § 100 občanského soudního řádu pravidlem výslech u soudu. V praxi jsou proto rodiče vyzýváni, aby zajistili účast nezletilého u jednání, k němuž jsou zároveň předvoláni. *„Osoba, která vede pohovor s dítětem, by měla maximálně vyhovět potřebám dítěte a měla by vytvořit prostředí důvěry. Dítě by nikdy nemělo získat dojem, že rozhoduje, musí vědět, že rozhoduje soud a ono má vyjádřit svůj názor. Zásadně by výslech měl být prováděn neveřejně a způsobem, který je přiměřený chápání dítěte. Ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ umožňuje soudu provést výslech i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla dítě ovlivnit tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. Jen tak bude mít vyjádření*

¹⁰⁴ ÚS ČR sp.zn. III. ÚS 3363/2010

*dítěte vypovídající hodnotu. Názor by neměl být zjišťován proti vůli dítěte, jde o jeho právo se vyjádřit.*¹⁰⁵ V praxi provede pohovor s nezletilým nejčastěji soudce před zahájením jednání, a to bez přítomnosti rodičů. V jednací síni tak zůstane pouze soudce, dítě a opatrovník nezletilého. Výslech je zaznamenáván do protokolu.

Dle § 867 odst. 2 občanského zákoníku soud věnuje názoru dítěte patřičnou pozornost. Občanský soudní řád v § 100 odst. 3 stanoví, že k názoru dítěte soud přihlíží s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Výslech dítěte soud provádí proto, aby zjistil jeho názor a k tomuto názoru mohl při svém rozhodování přihlídnout, což ale neznamená, že musí přání dítěte vyhovět. Soud musí při rozhodování dbát vždy nejlepšího zájmu dítěte, který však nemusí korespondovat s jeho aktuálním názorem. S tím, zdali soud přihlédl k názoru dítěte, či rozhodl proti němu, se soud musí vypořádat v odůvodnění rozsudku.

3.6 Dokazování

Dokazování je obecně jednou z nejdůležitějších fází soudního řízení. Je označováno jako páteř civilního procesu, neboť bez dokázání potřebných skutečností nemůže být ve věci rozhodnuto. Soudní rozhodnutí, které není opřené o řádně hodnocené důkazy, nemůže vzhledem k ustanovení § 157 odst. 2 občanského soudního řádu obstát, neboť povinností soudu je v odůvodnění rozsudku stručně a jasně vyložit, které skutečnosti má za prokázané a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění, jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy a jaký učinil závěr o skutkovém stavu. Pokud se soud v odůvodnění rozsudku s důkazy takto nevypořádá, je takový rozsudek nepřezkoumatelný a v odvolacím řízení by jej odvolací soud zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

¹⁰⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 856

Soud, který ve věci rozhoduje, se musí seznámit s poznatky, které mají k rozhodované věci vztah. S právními poznatky se seznamuje mimosoudně studiem a odbornou přípravou, zásada *iura novit curia* praví, že soud zná právo. Konkrétní skutkové okolnosti však soud čerpá právě procesem dokazování, jehož cílem je „...dobrat se pokud možno pravdivých poznatků o rozhodujících skutečnostech, jejichž poznání poslouží soudu jako podklad pro spravedlivé, správné a zákonné rozhodnutí.“¹⁰⁶

Dokazování v procesním smyslu je nutné odlišovat od logického dokazování. Procesní dokazování zahrnuje i postupy, které z logického hlediska vůbec dokazovat nelze. Winterová k tomu jako příklad uvádí důkaz ohledáním. Takový důkaz není důkazem ve smyslu formální logiky, nepochybně je ale důkazem v procesním smyslu.¹⁰⁷ Dokazování v procesním smyslu je tedy zákonný postup soudu, který musí být vždy v souladu se zákonem prováděn, neboť jen tak mohou být dodrženy záruky spravedlivého procesu, jehož cílem je zjištění skutkového stavu. S ohledem na vztah subsidiarity mezi občanským soudním řádem a zákonem o zvláštních řízeních soudních je při dokazování nutno postupovat dle § 120 a násl. občanského soudního řádu, s použitím speciální právní úpravy stanovené v § 20 a § 21 zákona o zvláštních řízeních soudních. Právní úprava v zákoně o zvláštních řízeních soudních je projevem zejména odlišné zásady, kterou je ovládáno dokazování v nesporném řízení, o níž bude následně hovořeno.

3.6.1 Vyšetřovací princip

Jak bylo již shora uvedeno, řízení o svěřením nezletilého do péče patří mezi řízení nesporná, plně se zde proto projevují principy civilního procesu typické právě pro nesporná řízení. Jedním z nich je i princip vyšetřovací, úzce související právě s otázkou dokazování, který je zakotven v ustanovení § 20

¹⁰⁶ Winterová, A. Základy civilního procesu (instituty civilního procesního práva), In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha : Linde, 2014. s. 219

¹⁰⁷ Winterová, A. Základy civilního procesu (instituty civilního procesního práva), In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha : Linde, 2014. s. 221

odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, jež stanoví následující: „*Soud je povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí. Přitom není omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci.*“¹⁰⁸ Z tohoto principu vyplývá, že odpovědnost za řádné zjištění skutkového stavu leží na soudu, nikoliv na účastnících. Ti mohou tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhopvat na jejich podporu důkazy (§ 20 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních), avšak s tímto právem nejsou v nesporném řízení spojena břemena a přirozeně ani sankce spojené s jejich neunesením. Jinými slovy takové chování účastníka nemůže mít za následek rozhodnutí v jeho neprospěch, pokud soud může nečinnost účastníka nahradit vlastní činností směřující k prokázání stavu věci. Jak uvádí Winterová, v nesporném řízení má soud učinit vše, aby se dobral skutečného stavu věci, a to na rozdíl od řízení sporného, ve kterém se soud může spolehnout na účastníky, ledaže by měl zvláštní důvod a zároveň možnost dokazování doplnit z moci úřední.¹⁰⁹ Dle ustálené judikatury však není možné shora citované ustanovení vykládat tak, že by soud byl povinen po důkazech pátrat a provádět takové důkazy, jejichž potřeba, ale též objektivní možnost provedení, se ze spisu, či z okolností vyšetřování najevo v průběhu řízení, ani nepodává.¹¹⁰

Pokud soud nemůže nedostatek skutkových zjištění překlenout a řízení se dostane do fáze, kdy nelze s jistotou zjistit skutkový stav například pro zavinění některého z účastníků, může soud řízení ukončit za předpokladu, že nezletilý nebude v důsledku takového rozhodnutí vystaven negativním vlivům. Autorka práce se ve své praxi setkala s tím, že rodiče nezletilé podali k soudu společný návrh na změnu úpravy poměrů nezletilé, která byla předchozím rozsudkem svěřena do péče matky, a otcí byla uložena povinnost přispívat na její výživu soudem stanovenou částku. Novým návrhem se s odkazem na změnu okolností rodiče domáhali svěřením nezletilé do střídavé péče obou

¹⁰⁸ § 20 odst. 1 zákona č. 202/2013, o zvláštních řízeních soudních

¹⁰⁹ Winterová, A. Základní principy soudnictví a civilního procesu, In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha : Linde, 2014. s. 76

¹¹⁰ NS ČR sp.zn. 26 Cdo 1136/2008, 26 Cdo 1317/2007

rodičů. Po podání návrhu však rodiče na adresách trvalého bydliště ani na adresách v návrhu uvedených nepřebírali soudní písemnosti, nezdržovali se zde, byli zcela nekontaktní a o řízení nejevili zájem. Soudu se ani přes veškerou snahu nepodařilo poměry nezletilé prošetřit, proto ustanovil rodičům z důvodu neznámého pobytu dle ustanovení § 29 odst. 3 občanského soudního řádu opatrovníka a jejich návrh na změnu úpravy poměrů zamítl s tím, že jejich přístup svědčí o hrubé nedbalosti a není důvodu jejich návrhu vyhovět.

Judikatura dlouhodobě zastává názor, že i v nesporných řízeních mají účastníci břemeno ohledně prokázání těch skutečností, které jsou známy pouze jim a o kterých soud vědomost mít nemůže.¹¹¹ Ačkoli se tato situace netýká přímo řízení o svěřeni nezletilého do péče, Svoboda v této souvislosti poukazuje na ustanovení § 916 občanského zákoníku, které stanoví, že neprokáže-li v řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti nebo o vyživovací povinnosti jiného předka k nezletilému dítěti, které nenabýlo plné svéprávnosti, osoba výživou povinná soudu řádně své příjmy předložením všech listin a dalších podkladů potřebných pro zhodnocení majetkových poměrů a neumožní soudu zjistit ani další skutečnosti nezbytné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle jiného právního předpisu, platí, že průměrný měsíční příjem této osoby činí pětadvacetinásobek částky životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu. Jedná se o ustanovení, které přenáší odpovědnost za neúplné zjištění skutkového stavu na účastníka až v případě, že skutkovou mezeru nelze prostřednictvím obvyklých šetření ze strany soudu překlenout. Nejde tedy o výjimku z tohoto principu, neboť soud je povinen zjistit majetkové poměry rodiče nezletilého i bez jeho součinnosti, je-li to v jeho možnostech.¹¹²

Výjimkou z vyšetřovacího principu je však ustanovení § 10 zákona o zvláštních řízeních soudních, které upřednostňuje dohodu účastníků před

¹¹¹ MS v Praze sp.zn. 24 Co 279/1999

¹¹² Svoboda, K. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, a.s., s. 19

perfektním zjištěním skutkového stavu, se kterým dohoda nemusí být ani plně v souladu (blíže o schválení dohody uzavřené mezi rodiči viz níže v podkapitole 4.2 Dohoda rodičů ohledně péče o dítě). Taková dohoda se upřednostňuje zejména v řízení, kdy soud rozhoduje o úpravě péče o nezletilého ve vztahu k rodičům, neboť obecně je dohoda rodičů pro dítě z pohledu jeho nejlepšího zájmu nejvíce přínosná. Soud ji však přirozeně neschválí, pokud by dohodnutý výkon rodičovské odpovědnosti byl se zájmy dítěte v rozporu.

3.6.2 Průběh dokazování

Na tomto místě považuje autorka za vhodné připomenout význam některých pojmů, které se k procesnímu dokazování vztahují. Zákonná terminologie není vždy zcela jednoznačná. Nepříliš složité je vysvětlení pojmu „důkazní prostředek“. Důkazními prostředky jsou všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, což občanský soudní řád stanoví v § 125. Ve stejném ustanovení zákon následně demonstrativně vyjmenovává důkazní prostředky, které mohou být ke zjištění rozhodných skutečností použity. Jedná se zejména o výslech svědka, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů fyzických a právnických osob, ohledání, výslech účastníků, exekutorské nebo notářské zápisy a jiné listiny. Poněkud obtížnější je však vysvětlení pojmu „důkaz“. Zákon jej na některých místech užívá ve smyslu důkazního prostředku, na jiných zase ve smyslu dokázání určité skutečnosti. Klíčové je vysvětlení rozdílu mezi oběma pojmy. Macur popisuje jejich odlišnost pomocí obsahu a formy. *„Důkazem je zpráva (informace), která je získávána procesním dokazováním. Důkazním prostředkem je forma této zprávy.“*¹¹³ Důkazem jsou tedy poznatky získané pomocí procesního dokazování, tedy ony skutečnosti zjištěné z důkazního prostředku.

¹¹³ Macur, J. Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. 1. vydání. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984. s. 17

Dokazování provádí předseda senátu a rovněž rozhoduje o tom, které důkazy budou provedeny. V řízení o svěření nezletilého do péče lze dokazování provádět v souladu se zásadou přímosti především při jednání (§ 122 odst. 1 občanského soudního řádu), výjimečně mimo jednání nebo prostřednictvím dožádání u jiného soudu (§ 122 odst. 2 občanského soudního řádu). Rovněž je možné jej provést v rámci jiného soudního roku, avšak pouze za splnění zákonem stanovených podmínek.

Zákon o zvláštních řízeních soudních stanoví, že dokazování je možné během jiného soudního roku učinit v případě, že je to účelné a povaha věci to umožňuje. K tomu Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí, že je nezbytné, aby účastníci byli na možnost provedení dokazování při jiném soudním roku upozorněni při jeho nařízení, případně s ním v jeho průběhu projevíli souhlas.¹¹⁴ V této souvislosti Svoboda upozorňuje na riziko zrušení a vrácení věci odvolacím soudem, pokud některý z účastníků namítne, že dokazování během jiného soudního roku, při němž bylo rozhodnuto ve věci samé, nepředpokládal, a proto se nemohl řádně připravit.¹¹⁵ Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních dále připomíná, že dokazování lze při jiném soudním roku vést pouze za přítomnosti účastníka, v jehož zájmu se řízení koná a kterému se tak umožní aktivně se zúčastnit dokazování. Za jeho nepřítomnosti lze dokazování při jiném soudním roku uskutečnit jen v případě, že s tím výslovně souhlasí. Využití fikce souhlasu dle ustanovení § 20 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních či § 101 odst. 4 občanského soudního řádu není možné.¹¹⁶

I v řízení o svěření nezletilého do péče platí obecná zásada, že účastníci mají vždy právo být dokazování přítomni. Výjimečně však lze určitý skutkový

¹¹⁴ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 30

¹¹⁵ Svoboda, K. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 17

¹¹⁶ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 30

poznatek zjistit v nepřítomnosti účastníků, popřípadě nikoliv soudem, neboť jiným způsobem by nebylo možné potřebné nezkreslené informace získat. Proto je například přípustné, aby na žádost soudu provedl orgán sociálně-právní ochrany dětí šetření v místě bydliště nezletilého, o kterém tento orgán zašle soudu zprávu. Účastníci však mají právo se s výsledkem šetření seznámit a vyjádřit se k němu (v souladu s ustanovením § 123 občanského soudního řádu). Děje se tak nejčastěji tím způsobem, že soud zprávu orgánu sociálně-právní ochrany dětí zašle účastníkům, popřípadě je s výsledky šetření seznámí při jednání.

3.6.3 Jednotlivé důkazní prostředky

Jak bylo již výše uvedeno, zákon stanoví, že za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit skutkový stav věci. Některé důkazní prostředky se však v řízení, v němž se rozhoduje o péči o nezletilého, užijí častěji, a to z prostého důvodu, že jimi lze skutkový stav nejlépe a nejsnáze prokázat. Jedním z nich je výslech účastníka řízení. Provedení tohoto důkazního prostředku má soud přesvědčit o pravdivosti skutkových tvrzení účastníka. Navazuje na tato tvrzení a je možností jak je prokázat, pokud dosud nebyla v řízení prokázána jiným způsobem. Na rozdíl od sporného řízení jej bude použito vždy, když je toho ke zjištění skutkového stavu třeba a souhlas účastníka se nevyžaduje (§ 22 zákona o zvláštních řízeních soudních).¹¹⁷ Obecná úprava účastnického výslechu je upravena v ustanovení § 131 odst. 1 občanského soudního řádu, který se však pro řízení o svěřením nezletilého do péče nepoužije, neboť § 22 zákona o zvláštních řízeních soudních je ve vztahu k tomuto ustanovení speciální. Jak uvádí Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních, nevyžaduje se, aby takový důkaz nastoupil subsidiárně až poté, co danou skutečnost nebude moci prokázat jinak, jak je stanoveno v ustanovení § 131 odst. 1 občanského soudního řádu.¹¹⁸ V § 131

¹¹⁷ § 22 zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹¹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, s. 24

odst. 2 občanského soudního řádu je potom stanovena povinnost účastníka se k účastnickému výslechu dostavit, vypovídat pravdu a nic nezamlčovat. Podmínky uvedené v tomto ustanovení platí i pro výslech účastníka v řízení o péči o nezletilé, neboť zde speciální úprava stanovena není. Komentář k občanskému soudnímu řádu připomíná, že důvodem, pro který účastník sporného řízení není nucen vypovídat, je skutečnost, že právě on nese břemeno důkazní a břemeno tvrzení. Odmítne-li vypovídat, může tím pouze negativně ovlivnit výsledek sporu ve svůj neprospěch. V nesporných řízeních je však za zjištění skutkového stavu odpovědný soud, a právě z tohoto důvodu není možnost odmítnutí výpovědi účastníka zákonem o zvláštních řízeních soudních připuštěna.¹¹⁹

Na průběh výslechu účastníka se použije ustanovení § 126 občanského soudního řádu. Jako účastníky řízení vyslychá soud zejména rodiče nezletilého. K jejich výslechu soud přistupuje téměř vždy, logicky tak však neučiní například v případě, že jeden z rodičů je neznámého pobytu. Autorka se ve své praxi dosud neseetkala s tím, že by soud výslech rodiče neprovedl, ačkoliv byl jeho pobyt znám. I když se rodič nachází například ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě, soud jej nechá eskortovat z věznice k jednání, kde ho vyslechne a poté jej eskortuje zpět.

Na počátku výslechu je nezbytné, aby soud nejprve zjistil totožnost účastníka a poskytl mu řádné poučení dle shora citovaného ustanovení o tom, že je povinen vypovídat pravdu a nic nezamlčovat. Před samotným zahájením výslechu soud sdělí, o jakých skutkových okolnostech bude účastník vypovídat, pak následuje monologická část, kdy účastník souvisle líčí skutečnosti, a poté dialogická část, kdy samosoudce a poté účastníci, popřípadě znalec mají právo klást otázky, které odpovídají předmětu výslechu. V řízení o svěřeni nezletilého do péče soud vyslechne rodiče zejména

¹¹⁹ Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. a II. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 910

k důvodu jeho procesního návrhu, k jeho procesnímu postoji, k prostředí, v němž by měl nezletilý žít, ke zdravotnímu stavu rodiče, jeho materiálnímu zabezpečení, zaměstnání, případným dalším vyživovacím povinnostem, či k jeho schopnosti dohodnout se na záležitostech týkajících se nezletilého s druhým rodičem.

Účastník je sice na počátku výslechu poučen, že musí vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, pokud tak však i přes poučení soudu nečiní, není možné jej trestně stíhat pro trestný čin křivé výpovědi, jako například svědka, či znalce. Na druhou stranu pokud bude jeho výpověď v kontextu ostatních důkazů hodnocena jako nepravdivá, tedy bude zjištěno, že ačkoliv byl poučen, při svém výslechu lhal, vyvstává otázka, jestli taková osoba skýtá záruky řádné výchovy nezletilého dle § 907 odst. 2 občanského zákoníku.

Dalším výslechem, který může soud v řízení o péči o nezletilé provést, je výslech svědka. Vzhledem k tématu této práce nepovažuje autorka za nezbytné se podrobně zabývat tím, jak výslech svědka probíhá, v tomto lze odkázat na ustanovení § 126 občanského soudního řádu. V řízení o péči o nezletilé se nejedná o úplně častý důkazní prostředek, neboť jsou v něm dokazovány skutečnosti soukromého života, kterým není žádný svědek často přítomen. V praxi se tak bývají jako svědci většinou vyslýchání rodinní příslušníci, kteří byli přítomni nějaké události, noví partneři rodičů, popřípadě učitelé nezletilých, pracovníci zájmových center a kroužků, které nezletilí navštěvují, sociální pracovníci v dětských domovech, či praktičtí lékaři. U některých z nich, například u pedagogických pracovníků či lékařů však mnohdy postačí písemné vyjádření (viz níže) a není nutné je k jednání předvolávat a navyšovat tak náklady řízení spočívající v případném svědečném.

Pokud se v řízení objeví otázky, jejichž zodpovězení vyžaduje odborné znalosti, přistoupí soud k provedení odborných důkazních prostředků, kterými

jsou odborné vyjádření a znalecký posudek. Jak vyplývá z ustanovení § 127 občanského soudního řádu, měl by soud v takových situacích z důvodu hospodárnosti řízení prioritně volit odborné vyjádření a až ve chvíli, kdy pro složitost otázky není takový postup možný, nebo vyvstane pochybnost o správnosti již podaného odborného vyjádření, by měl ustanovit znalce. Vzhledem ke složitosti posuzovaných otázek však soud v řízení o péči o nezletilého v praxi vždy ustanovuje rovnou znalce. Znalecké zkoumání je v řízení o péči o nezletilé jako důkazní prostředek využíváno velmi často v situacích, kdy rodiče nejsou schopni se na péči o nezletilého dohodnout, nebo v případech, kdy v řízení vyvstane pochybnost, zda jsou rodiče schopni řádné péče o nezletilého. Znalecký posudek bývá pro soudce ve většině případů, kdy se rodiče nemohou na péči o nezletilého dohodnout, klíčem k orientaci v rodinných vztazích a prostředkem ke zjištění výchovných schopností rodičů a nejlepšího zájmu dítěte, neboť někteří rodiče se v extrémních případech snaží demonstrovat vhodnost svého výchovného prostředí a naopak představit výchovného prostředí druhého rodiče bez nadsázky v tom nejhorším světle, ačkoli skutečnost je odlišná a druhý rodič je stejně způsobilý pečovat o nezletilého jako ten první.

Pouze na úvaze soudce závisí, z jakého oboru znalce ustanoví. Vybere takový obor, aby měl znalec vhodnou odbornou způsobilost k posouzení všech odborných otázek, které soud potřebuje zodpovědět. Nejčastěji je proto v řízeních o péči o nezletilé přibrán znalec z oboru školství a kultura, odvětví psychologie, či zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace klinická psychologie. Vzhledem ke složitosti lidské psychiky a provázanosti jednotlivých znaleckých oborů však může nastat situace, kdy znalec během svého zkoumání narazí na problematiku, kterou není schopen sám znalecky zkoumat, protože nemá pro posouzení odbornou způsobilost. Například znalec z oboru školství a kultura může během zkoumání dospět k závěru, že jeden z rodičů by mohl trpět duševní poruchou. Zda je tomu skutečně tak či nikoliv

však nemůže sám posoudit, protože závěr o této otázce přísluší učinit pouze znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Soud může takovou situaci předvídat a v usnesení, kterým znalce ustanoví, mu povolí, aby si v případě, že zjistí, že k posouzení problematiky nemá odbornou způsobilost, přibral konzultanta z potřebného oboru. V usnesení o ustanovení znalce soud přesně specifikuje otázky, na které má znalec ve znaleckém posudku odpovědět a k vypracování posudku poskytne znalci lhůtu. V praxi je běžné, že soud znalci kromě konkrétních otázek dále uloží, aby do znaleckého posudku zahrnul i další skutečnosti, které během zkoumání vyjdou najevo a které považuje vzhledem ke zkoumané problematice za důležité.

Otázky, na které žádá soud znalce odpovědět, jsou do určité míry standardizované, vždy by ale měly být upraveny s ohledem na specifika daného případu. Pokud tedy z dosavadních skutečností zjištěných v průběhu řízení vyplývá, že nezletilý odmítá kontakt se svou matkou, měl by soud znalci uložit, aby se při svém zkoumání touto problematikou více zabýval a zjistil, zda tomu tak ve skutečnosti je a z jakého důvodu. K problematice znaleckého zkoumání v řízeních o svěřeni nezletilého do péče uvádí Nejvyšší soud ČR následující: *„Ve věcech péče o nezletilé je znalecké dokazování znalci z oboru školství a kultury, odvětví psychologie, a znalci z oboru zdravotnictví (odvětví psychiatrie, popřípadě pediatrie) značně náročné, a je proto nutné k jeho provádění přistupovat uvážlivě za podmínek stanovených zákonem. Zejména je třeba s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu uvážit, které skutečnosti mají být posouzeny na základě odborných znalostí a podle toho ustanovit znalce z odpovídajícího oboru a odvětví. Pozornost je nutno věnovat tomu, aby byl znalci náležitě vymezen úkol, zejména aby nebylo znalci ukládáno vyjádřit se tak, že již nejde o odborné posouzení zjištěných skutečností, nýbrž o právní posouzení. Nesprávně proto postupují soudy, pokud znalci kladou otázky, jako např. kterému z rodičů má být dítě svěřeno do výchovy, zda má být některému z rodičů zakázán styk s dítětem, popřípadě*

tento styk omezen, apod.; nelze ovšem vyloučit, aby znalec doporučil v posudku určité opatření, které se mu jeví jako vhodné v zájmu zajištění řádného vývoje dítěte.“¹²⁰

K formulaci otázek, které má znalec zodpovědět, se ve stejném smyslu vyjadřuje i Komentář k občanskému soudnímu řádu, který uvádí, že otázky nemohou být v žádném případě konstruovány tak, aby znalci ukládaly právní posouzení věci, neboť právní posouzení věci je výlučnou úlohou soudu.¹²¹ K této problematice si autorka dovoluje doplnit dále nálezn Ústavního soudu ČR, který kritizuje praxi některých soudů a vyjadřuje se následovně: „*Postup soudů v tomto posuzovaném případě nese rysy typické pro postup soudů v těchto věcech. Je charakterizován formálním, schematickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce.*“¹²²

Znalecký posudek vyhotoví znalec na základě skutečností zjištěných ze spisu (proto soud znalci celý spis k vypracování znaleckého posudku zasílá) a osobního setkání s účastníky včetně nezletilého, respektive jejich vyšetření pomocí vhodně zvolených metod. Jejich volba závisí pouze na znalci, informace o vhodnosti metod zjistí znalec zejména ze studia spisu. V § 127 odst. 1 občanského soudního řádu zákon stanoví, že soud znalce vyslechne, může mu také uložit, aby podal znalecký posudek písemně. V odůvodněných případech se soud může spokojit s písemným posudkem znalce místo jeho

¹²⁰ NS ČR Pls 30/1980

¹²¹ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád: Komentář. I. Díl (§ 1 až § 200). 7. vydání. Praha. C.H. Beck, 2006, s. 592

¹²² ÚS ČR sp. zn. II. ÚS 2630/07

výslechu.¹²³ Komentář k občanskému soudnímu řádu tento postup však označuje za výjimečný případ.¹²⁴ V praxi soud nejčastěji zadá znalci vypracování znaleckého posudku písemně, po jeho doručení soudu jej zašle účastníkům a předvolá znalce k jednání, kde jej k obsahu znaleckého posudku vyslechne a umožní účastníkům, aby kladli znalci otázky.

Pokud jde o hodnocení znaleckého posudku, judikatura uvádí, že soud nemůže znalecký posudek hodnotit z hlediska jeho odbornosti, má pouze možnost zkoumat jeho úplnost vzhledem k zadání a logické odůvodnění znaleckého nálezu a jeho soulad s ostatními provedenými důkazy.¹²⁵ Pokud soud dospěje k názoru, že o správnosti znaleckého posudku lze z nějakého důvodu pochybovat, například v situaci, kdy některý z účastníků předloží znalecký posudek, zpracovaný mimo řízení, v němž znalec dospěl k odlišným závěrům, je možné, aby nechal vypracovat revizní znalecký posudek za účelem odstranění nejasností a rozporů. Nejvyšší soud ČR k tomu uvádí, že kritéria pro vypracování revizního znaleckého posudku zákon nestanoví, jeho vypracování tedy závisí pouze na úvaze soudu.¹²⁶ Rovněž dodává, že *“... za situace, kdy má soud dva znalecké posudky, kdy jeden z nich je tzv. revizní znalecký posudek, měl by soud primárně vycházet z revizního znaleckého posudku, který byl vypracován za účelem odstranění rozporů a nejasností v původním znaleckém posudku odborným znaleckým ústavem.”*¹²⁷

V souvislosti se znaleckým posudkem považuje autorka za vhodné zmínit princip volného hodnocení důkazů, neboť ačkoliv by se mohlo zdát, že znalecký posudek zpracovaný odborným znalcem je nejdůležitějším důkazem, nemá větší váhu než jiné důkazy v řízení provedené. V žádném případě nelze říci, že by měl znalecký posudek mezi ostatními provedenými důkazy

¹²³ § 127 odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

¹²⁴ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol.: Občanský soudní řád: Komentář. I. Díl (§ 1 až § 200). 7. vydání. Praha. C.H. Beck, 2006, s. 592

¹²⁵ NS ČR Pls 3/1980

¹²⁶ NS ČR sp.zn. 28 Cdo 3311/2012

¹²⁷ NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1969/2013

rozhodující vypovídací hodnotu, ačkoliv soudy v některých případech uvažují přesně opačně. S touto problematikou rovněž souvisí i již shora zmíněné zasahování závěrů znalců do nezávislého rozhodování soudu. K volnému hodnocení důkazů v souvislosti se znaleckým posudkem se obdobně vyjádřil i Ústavní soud ČR, když uvedl následující: *„Ústavní soud nemůže dát stěžovateli za pravdu v jeho názoru, že soudy zcela opomíjely závěry znalce, že nezletilý M. strádá zúžením styku, ke kterému došlo tím, že matka se přestěhovala do Brna. Okresní soud podstatné závěry znaleckého posudku shrnul (viz str. 4 - 5 prvoinstančního rozsudku), nelze od něj očekávat, že v odůvodnění svého rozhodnutí bude obsáhle hodnotit každou dílčí část posudku. Nadto krajský soud se této námitce v odůvodnění svého rozsudku věnoval, když konstatoval, že z provedeného dokazování takový závěr nevyplýnul (str. 5 rozsudku odvolacího soudu). Soud zdůraznil, že nezletilý M. se naposledy zcela jednoznačně vyjádřil tak, že současný stav mu vyhovuje, jak vyplynulo z šetření provedeného ve škole. Má-li stěžovatel za to, že odvolací soud se spokojil se "stručnou a neobjektivní zprávou OSPOD z Brna" před odvolacím jednáním, tedy že nezletilému M. současný stav vyhovuje, který stěžovatel považuje za rozporný s příslušným závěrem znaleckého posudku, je třeba říci, že soud hodnotí důkazy na základě zásady jejich volného hodnocení, kdy na váhu jednotlivých důkazů nelze obecně pohlížet z hlediska jejich formální hierarchie.“¹²⁸*

Listinnými důkazy jsou jakékoliv listiny, z nichž lze zjistit dokazovanou skutečnost. V § 129 občanského soudního řádu zákon stanoví, že důkaz listinou se provede tak, že ji nebo její část při jednání předseda senátu přečte nebo sdělí její obsah, případně ji předloží účastníkům k nahlédnutí, je-li to postačující. Způsob, který byl zvolen, je pak zaznamenán v protokolu o jednání. Dále je v odst. 2 shora uvedeného zákonného ustanovení zakotvena

¹²⁸ ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 581/2012

takzvaná ediční povinnost, tedy povinnost každého, kdo má u sebe listinu potřebnou k důkazu, tuto listinu na základě výzvy soudu předložit.

Listinné důkazy jsou v řízeních o svěřeni nezletilého do péče prováděny velmi často. Jedná se zejména o rodný list dítěte, oddací list rodičů a výpisy z Centrální evidence obyvatel Ministerstva vnitra, čímž se prokazuje, že nezletilý je skutečně nezletilý, je dítětem svých rodičů, že jeho rodiče jsou manželé a že se narodil v den, který rodiče tvrdí. Rodným listem jiného svého potomka může rodič rovněž prokázat, že má vyživovací povinnost i k další osobě. Lékařskou zprávou lze prokázat zdravotní stav rodiče, pokud v řízení vyvstaly pochybnosti o tom, zda je zdravotně způsobilý o nezletilého pečovat. Z praxe je autorce známo, že lékařskou zprávu předkládá jako důkaz nejčastěji rodič, který se léčí či v minulosti léčil na psychiatrii nebo například trpěl závislostí, čímž se snaží prokázat, že jeho zdravotní stav je dobrý a jeho schopnost péče o nezletilého není omezena, nebo rodič trpící vážnějším chronickým onemocněním, které by mohlo jeho schopnost péče o nezletilého ovlivnit. Dalším listinným důkazem může být například výpis z trestního rejstříku. Vzhledem k častému rozhodování o stanovení výživného spolu rozhodováním o péči o nezletilého, soud rovněž často provádí důkazy daňovým přiznáním, rozhodnutími o přiznání dávek státní sociální podpory, potvrzením o vedení rodiče v evidenci uchazečů o zaměstnání, přehledem příjmů apod., k prokázání výše příjmů rodičů.

Pokud jde o zprávy a vyjádření třetích osob, občanský soudní řád v § 128 stanoví každému povinnost sdělit soudu na dotaz skutečnosti, které mají význam pro řízení a rozhodnutí. Odmítnout tyto skutečnosti sdělit by mohl jen ten, kdo by tak mohl učinit jako svědek podle ustanovení § 126 odst. 1 občanského soudního řádu. Podání vyjádření nebo zprávy je tedy možné odmítnout jen v případě, kdyby jí dotýčný způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Protože je možné, aby vyjádření podávala i osoba právnická, Komentář k občanskému soudnímu řádu uvádí, že vzhledem

k účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, je tato možnost odmítnutí podání tohoto důkazního prostředku dána i právnickým osobám.¹²⁹ Soud si vyjádření nebo zprávu vyžádá buď na základě návrhu některého z účastníků, nebo z vlastního rozhodnutí. V řízení o svěřeni nezletilého do péče jsou nejčastěji vyžadovány zprávy od orgánu sociálně právní ochrany dětí, zprávy ze školy nezletilého, lékařské zprávy (se souhlasem osoby, jíž se týkají), zprávy o průběhu asistovaného styku, vyjádření ze zájmového centra, kde nezletilý tráví volný čas apod.

Zprávy ze školy soud vyžaduje za účelem zjištění chování a prospěchu nezletilého. Na jejím vypracování se podle typu dotazů podílí především třídní učitel, další učitelé, dále pracovník v družině a případně i ředitel školy, jehož jménem je zpráva podávána. Je důležité si uvědomit, že rozchod či rozvod rodičů může mít pro dítě vážné psychické následky, které se mohou projevit zejména ve škole. Soud proto žádá zprávy ze školy za účelem zjištění, zda se chování či prospěch nezletilého v období od zjištění rozchodu rodičů nějakým způsobem změnil, respektive zjištění, zda měl tento rozchod na nezletilého takový vliv, že ovlivnil i jeho fungování ve škole. Dále tím soud upozorní školu na možnost, že se atypická rodinná situace odrazí v psychice nezletilého, v důsledku čehož může dojít ke změně jeho vnímání a chování a vyvstane tak nutnost tuto situaci řešit i v prostředí školy. Konečně právě ve školách působí výchovní poradci a sami pedagogičtí pracovníci jsou odborníci, pracují s nezletilým po většinu dne a mohli by mu tak velmi napomoci nestandardní situaci zvládnout.

Lékařské zprávy soud žádá za podobným účelem, jako zprávy ze školy, zaměřuje se však spíše na hledisko zdravotní než psychologické (ačkoliv jsou úzce propojeny), jak je tomu u školních zpráv. Soud vyžaduje nejčastěji zprávu praktického lékaře, popřípadě lékařů specialistů, k nimž nezletilý či rodiče pravidelně dochází pro léčbu nějaké chronické nemoci. Prostřednictvím

¹²⁹ Svoboda, K. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 455

této zprávy soud zjistí zdravotní stav nezletilého, zda rodiče o zdravotní péči o dítě řádně dbají, zdravotní stav rodičů, zda může mít zdravotní stav rodiče vliv na péči o nezletilého, dále například zda rodič užívá omamné látky, zda je dítě nadměrně trestáno apod. Rovněž tak může zjistit přístup rodičů k péči o zdraví dítěte, což se nepochybně odráží v celkové péči o nezletilého, tedy zda rodiče dbají na pravidelné preventivní prohlídky, očkování apod. Stejně jako v případě vyžádání zprávy ze školy soud vyžádáním lékařské zprávy informuje lékaře o nestandardní rodinné situaci, lékař by pak měl pečlivěji sledovat zdravotní stav nezletilého i rodičů a zkoumat, jestli jeho případné změny nejsou důsledkem rozchodu rodičů či konečného rozhodnutí soudu o svěřeni nezletilého do péče. Samozřejmě může nastat situace, že lékař není o zdravotním stavu rodičů nezletilého informován, neboť rodiče nedocházejí na pravidelné preventivní prohlídky a neléčí se s žádným trvalým onemocněním. Z praxe si autorka vybavuje případ, kdy otec upozornil na možný alkoholismus na straně matky, která vše popřela a navrhla vyžádat zprávu o jejím zdravotním stavu od praktického lékaře. Tento ve své zprávě uvedl, že matka jej navštěvuje velmi nepravidelně, nikdy u ní však nezaznamenal podezření na závislost na alkoholu, rovněž nikdy nevedla, že by se s touto závislostí někde léčila. Soud proto ve věci ustanovil znalkyni z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace alkoholologie, která ve znaleckém posudku konstatovala, že matka závislostí na alkoholu skutečně trpí.

3.7 Rozhodnutí

Povinnost soudu rozhodnout o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti z důvodu rozvodu manželství rodičů či jejich rozchodu při absenci dohody ohledně budoucí péče o dítě je upravena v § 906 a 907 občanského zákoníku. *„Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu*

dítěte.“¹³⁰ Ačkoli je v citovaném ustanovení uvedena podmínka budoucího rozvodu rodičů, s ohledem na analogii obsaženou v § 908, se ustanovení § 906 a 907 občanského zákoníku použijí i na případy, kdy spolu rodiče, kteří nejsou manželé, nežijí a na úpravě péče se nedohodnou. Příčinou soudního rozhodování je tak vždy stav, kdy spolu rodiče dítěte nežijí ve smyslu životního společenství, na tom, zda jsou manželé, či nikoliv nezáleží. V jednom případě je důvodem pro úpravu péče o dítě soudem již proběhlý rozchod rodičů, ve druhém případě je to rozvod rodičů, o kterém bude v budoucnu rozhodovat civilní soud. Postup soudu při rozhodování se liší snad jen v tom ohledu, že pokud opatrovnický soud rozhoduje o úpravě péče o nezletilého z důvodu budoucího rozvodu rodičů, měl by před rozhodnutím ve věci samé vždy vyčkat podání návrhu na rozvod manželství. Na tento postup upozorňuje i Komentář k občanskému zákoníku, když uvádí, že v případě, že by opatrovnický soud rozhodl před podáním návrhu, nebylo by naplněno ustanovení § 906 odst. 1 věta první občanského zákoníku, které rozvod manželství předpokládá jako podmínku pro rozhodování o úpravě péče o dítě.¹³¹ V praxi často dochází k tomu, že rodiče podají k soudu jak návrh na rozvod manželství, tak návrh na úpravu péče o dítě. Po právní moci rozsudku opatrovnického soudu činí civilní soud úkony v řízení o rozvod manželství. Pokud rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilého z nějakého důvodu trvá delší dobu, soud obvykle řízení o rozvod manželství přeruší. V případě, že rodiče nejsou manželé, opatrovnický soud se logicky žádným návrhem na rozvod manželství nezabývá.

Ustanovení § 471 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních stanoví, že soud o svěření nezletilého, stejně jako v dalších řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé, rozhoduje s největším urychlením. Tento požadavek vychází z čl. 7 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, ve kterém je soudním orgánům

¹³⁰ § 906 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹³¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1014

uloženo konat v řízení v rodinněprávních věcech rychle, aby nedošlo ke zbytečným průtahům. V daném řízení by proto vždy měla být uplatněna zásada naléhavosti, aby byla zajištěna rychlá reakce a ochrana zájmu dítěte. Soudy by se vždy měly snažit, aby se zamezilo riziku nepříznivých důsledků pro rodinné vztahy, neboť plynutí času může vést k faktickému rozhodnutí ve věci a vztah dítěte s jedním z jeho rodičů tak může být reálně narušen. Na tomto místě by autorka jen pro srovnání ráda poukázala na skutečnost, že český právní řád nestanoví pro meritorní rozhodnutí soudu ve věcech péče o nezletilé žádné pevné lhůty, jako je tomu například na Slovensku. Tamní občanský soudní řád ukládá soudu povinnost rozhodnout ve věcech péče soudu o nezletilé bez zbytečného odkladu, nejpozději však do šesti měsíců od zahájení řízení. Řízení je možné prodloužit, jen pokud nebylo možné z objektivních důvodů a vážných příčin provést důkazy. Je povinností soudu začít vykonávat úkony k provedení důkazů bezodkladně po zahájení řízení.¹³² U odborné veřejnosti se objevují názory, že by obdobná lhůta měla být zavedena i do českého právního řádu, a to s ohledem na to, že některá soudní řízení, v nichž se rozhoduje o péči o nezletilé, trvají i několik let. Taková skutečnost je autorce známá i z praxe, lze však říci, že jde spíše o výjimky a o ta řízení, v nichž rodiče žádným způsobem nespolupracují, nejsou ochotni se dohodnout ani na základních věcech a řízení používají spíše k vyřizování účtů v osobních rodinných záležitostech. Takováto délka řízení však není pravidlem, naopak je faktem, že ve většině případů je o péči o nezletilé rozhodnuto v zásadě do půl roku od zahájení řízení. Ve chvíli, kdy jsou rodiče dohodnuti, se pohybuje průměrná délka řízení dokonce okolo dvou až tří měsíců, proto autorka nepovažuje přímo za nezbytné, aby byly zákonné lhůty pro rozhodnutí stanoveny.

Pokud jde o formu rozhodnutí ve věci samé, soud o svěřeni dítěte do péče rozhoduje v souladu s ustanovením § 471 odst. 1 zákona o zvláštních

¹³² § 176 odst. 3 zák. č. 99/1963 Sb., občiansky súdny poriadok

řízení soudních vždy rozsudkem. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně, vyhláší jej předseda senátu jménem republiky. Vyhláší výrok rozsudku spolu se stručným odůvodněním a dá účastníkům poučení o možnosti podat opravný prostředek a možnostech výkonu rozhodnutí. Pokud není vyhlášení rozsudku přítomen žádný z účastníků, uvede předseda senátu pouze výrok. Po vyhlášení rozsudku předseda senátu účastníky zpravidla vyzve k tomu, aby vyjádřili své stanovisko k opravnému prostředku, respektive zdali se vzdávají práva odvolání proti tomuto rozsudku. Jakmile soud rozsudek vyhláší, je jím vázán. Stejnopis písemného vyhotovení rozsudku je třeba účastníkům, popřípadě jejich zástupcům odeslat do třiceti dnů od vyhlášení rozsudku, v odůvodněných případech může být tato lhůta prodloužena předsedou daného soudu až o dalších šedesát dní. Dle § 158 odst. 2 občanského soudního řádu soud písemné vyhotovení rozsudku doručí účastníkům řízení do vlastních rukou, náhradní doručení je možné.

Náležitosti rozsudku stanoví zákon v § 152 až 166 občanského soudního řádu a v § 471 až 472 zákona o zvláštních řízeních soudních. Ve výroku rozsudku je uvedeno, do čí péče se nezletilý svěřuje a v případě, že rodiče jsou manželé, soud specifikuje, zda se do péče určené osoby svěřuje jen pro dobu po rozvodu jejich manželství, či i pro dobu, kdy už spolu rodiče nežijí, ale k rozvodu manželství ještě nedošlo. V praxi je běžné, že soud spolu s úpravou péče o dítě rozhodne i o výživném a případně i o styku dítěte s rodičem, kterému nebylo svěřeno do výlučné péče. Rovněž může svým výrokem schválit dohodu, kterou rodiče ohledně péče o dítě uzavřeli. Samozřejmostí je i další výrok o nákladech řízení. V odůvodnění rozsudku soud v souladu s ustanovením § 157 odst. 2 občanského soudního řádu uvede, čeho se navrhovatel domáhal a z jakých důvodů, popřípadě z jakého důvodu bylo řízení ve věci zahájeno z moci úřední, jak se ve věci vyjádřili jiní účastníci řízení, stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázané a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při

hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu a jak věc posoudil po právní stránce. Odůvodnění rozsudku musí být přesvědčivé a v souladu s vyhlášeným odůvodněním. V případě, že se všichni účastníci vzdají práva odvolání, je možné i v řízení o péči o nezletilé v souladu s ustanovením § 157 odst. 4 občanského soudního řádu vyhotovit rozsudek se zkráceným odůvodněním, kdy soud uvede pouze předmět řízení, závěr o skutkovém stavu a stručné právní posouzení. Druhá situace, kterou předpokládá § 157 odst. 4 občanského soudního řádu, a sice že odvolání není přípustné, v předmětném řízení nenastane, neboť i když dojde k tomu, že soud výrokem schválí dohodu rodičů, stále je tu ještě opatrovník nezletilého, který může opravný prostředek podat. V poučení soud v souladu s ustanovením § 157 odst. 1 občanského soudního řádu upozorní účastníky na možnost podat odvolání do patnácti dnů od doručení písemného vyhotovení rozsudku k příslušnému odvolacímu soudu, případně o tom, že rodiče nejsou oprávněni podat odvolání proti rozsudku, jímž soud schválil jejich dohodu ohledně úpravy péče o nezletilé. Vzhledem ke skutečnosti, že rozsudek, v němž soud určí, kdo a jak bude o nezletilého pečovat, je titulem pro výkon rozhodnutí, ukládá zákon soudu povinnost účastníky poučit i o možnostech výkonu rozhodnutí ukládáním pokut či odnětím dítěte - § 472 zákona o zvláštních řízeních soudních (o výkonu rozhodnutí blíže viz podkapitola 4.3 Výkon rozhodnutí).

Jen pro úplnost by autorka ráda doplnila, že v případě, že nejde o rozhodnutí ve věci samé, rozhoduje soud vždy usnesením. V souladu s ustanovením § 167 odst. 1 občanského soudního řádu jím soud rozhoduje zejména o podmínkách řízení, o zahájení, zastavení nebo přerušování řízení, o odmítnutí návrhu, o změně návrhu, o vzetí návrhu zpět, o nákladech řízení, o odměnách znalců a tlumočnicků, o svědečném i o věcech, které se týkají vedení řízení. Kromě výroku obsahuje usnesení formální náležitosti, jako jméno osoby, která rozhoduje, označení její funkce, odůvodnění (je-li to stanoveno

procesním předpisem) a poučení o opravném prostředku, v případě výzvy poučení o následcích jejího nesplnění. Soud je svým usnesením vázán, s výjimkou těch usnesení, kterými se upravuje vedení řízení.

3.8 Náklady řízení

Stejně jako v každém soudním řízení vznikají i v řízení, ve kterém se rozhoduje o péči o nezletilého, náklady řízení. Ustanovení § 137 občanského soudního řádu vyjmenovává jednotlivé náklady řízení demonstrativně. *„Náklady řízení jsou zejména hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, včetně soudního poplatku, ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců, náklady důkazů, tlumočné, náhrada za daň z přidané hodnoty, odměna za zastupování a odměna pro mediátora podle zákona o mediaci za první setkání s mediátorem nařízené soudem podle § 100 odst. 2.“*¹³³ Při rozhodování o nákladech řízení v řízení o péči o nezletilé soud vychází z ustanovení § 23 zákona o zvláštních řízeních soudních. Soud rozhoduje jednak o nákladech řízení mezi účastníky navzájem, dále potom o nákladech mezi účastníky a státem (k tomu více viz níže).

Dvě základní funkce, které plní v občanském soudním řízení náklady řízení, tedy funkce preventivní a sankční, se však v tomto řízení s ohledem na jeho povahu příliš neuplatní. Preventivní funkce má zamezit zbytečnému či svévolnému souzení. Význam sankční funkce spočívá v tom, že účastník, který svým protiprávním jednáním zavinil, že jiný účastník byl povinen bránit svá práva u soudu, ponese sankci ve formě náhrady nákladů protistrany. Z uvedeného je zřejmé, že tyto funkce se plně uplatní zejména ve sporném řízení. Preventivní funkce se v řízení o péči o nezletilého ve své podstatě neuplatní vůbec, neboť takovou funkci plní zejména soudní poplatek jako jedna ze složek nákladů řízení a toto řízení je dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích od soudních poplatků

¹³³ § 137 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

osvobozeno. Osvobození od soudního poplatku je důsledkem toho, že toto řízení je vedeno v zájmu nezletilého a na rozhodnutí v nejlepším zájmu nezletilého je zároveň veřejný zájem. Sankční funkce se rovněž příliš neuplatní, neboť v daném řízení nelze hovořit o úspěchu či neúspěchu ve věci, či zavinění protiprávního stavu. Důsledkem toho je i fakt, že soudy náhradu nákladů jednoho rodiče proti druhému, či jiné osobě, v praxi většinou nepřiznávají.

Při rozhodování o nákladech řízení mezi účastníky navzájem je podstatné, že jde o řízení, které je možné zahájit i bez návrhu. Soud postupuje dle ustanovení § 23 zákona o zvláštních řízeních soudních, který v první větě stanoví, že bylo-li možné zahájit řízení i bez návrhu, nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů podle výsledku řízení. V řízení, které lze zahájit i bez návrhu (tedy i v řízení o péči o nezletilého) tedy není možné náhradu nákladů podle výsledku v řízení přiznat.¹³⁴ Z uvedeného vyplývá, že v řízení o péči o nezletilého platí, že si každý z účastníků nese své náklady řízení sám. Druhá věta tohoto ustanovení však stanoví, že náhradu nákladů lze přiznat, pokud takový postup odůvodňují okolnosti případu. Ustanovení § 23 zákona o zvláštních řízeních soudních navazuje na dřívější § 144 až 146 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu ve znění účinném do 31.12.2013. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí, že smyslem druhé věty tohoto zákonného ustanovení je odstranit tvrdost, kterou by v konkrétním případě přinesla aplikace obecného pravidla podle věty první. Pokud k takové nepřiměřenosti nedojde, je namístě aplikovat obecné pravidlo o tom, že každý z účastníků si nese své náklady řízení sám. Taková okolnost, která odůvodňuje přiznání práva na náhradu nákladů řízení, musí být zvláštní, tedy vystihující právě projednávanou záležitost. Ve srovnání s § 150 občanského soudního řádu je zřejmé, že taková okolnost případu nemusí být nutně výjimečná, čímž poskytuje soudu více prostoru pro úvahu, zda se od obecného pravidla

¹³⁴ Macková, A. Základy civilního procesu. In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014, s 309

odchýlit či nikoliv. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních dále poukazuje na § 150 občanského soudního řádu, kde zákon hovoří o „okolnostech hodných zvláštního zřetele“. Ve srovnání s pojmem „okolnosti případu“ je tento pojem širší, neboť pod něj lze podřadit i poměry účastníků.¹³⁵

K přiznání náhrady nákladů řízení vzhledem k okolnostem případu se vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu sp.zn. II. ÚS 3469/2010. Rozhodoval o ústavní stížnosti stěžovatele - otce, kterému bylo v řízení před okresním i krajským soudem jako soudem odvolacím, uložena povinnost v řízení o péči o nezletilého nahradit matce náklady řízení. Stěžovatel s tímto postupem nesouhlasil, neboť dle jeho názoru nebyly ve věci dány okolnosti, které by přiznání náhrady nákladů řízení matce odůvodňovaly a bylo tak porušeno jeho právo na rovnost účastníků v řízení. Ústavní soud k okolnostem případu obecně poznamenal, že judikatura k této problematice je poměrně kusá a názory nauky nejednotné. Zatímco podle jednoho názoru je okolností případu především výsledek řízení a pak také okolnosti, za nichž řízení začalo a které ovlivnily jeho průběh (viz Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 661), podle druhého naopak důvodem pro výjimečné přiznání náhrady není samotný výsledek řízení, nýbrž okolnosti konkrétního případu, které zákon (ani jeho komentář) nijak blíže nevymezují (viz Winterová, A. a kol.: Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 1. 2007. Linde Praha, 2007, str. 321). Ústavní stížnost byla zamítnuta s tím, že oba soudy se s odůvodněním přiznání náhrady nákladů řízení dobře vypořádaly, když jako okolnost odůvodňující přiznání náhrady nákladů matce shledaly otcovo jednání spočívající v častém a opakovaném podávání návrhů na úpravu poměrů nezletilého a úpravu styku (v horizontu měsíců, týdnů i dní), které byly vždy

¹³⁵ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 51

zamítnuty, neboť v nich nebyly uvedeny žádné nové skutečnosti. V důsledku četných opakovaných návrhů otce, které soud všechny zamítl, byla matka nucena vynaložit náklady řízení, které by jí jinak nebyly vznikly.¹³⁶

Další otázkou, kterou zákon výslovně neřeší, je, kdo v řízení o svěřeni nezletilého do péče hradí případné náklady státu. Vzhledem k neexistenci speciální právní úpravy by se nabízelo použití § 148 odst. 1 občanského soudního řádu, které stanoví, že stát má podle výsledku řízení proti účastníkům právo na náhradu nákladů řízení, pokud u nich nejsou dány předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Dle názoru autorky je použití tohoto ustanovení však problematické už jen z toho důvodu, že v tomto typu řízení nelze hovořit o úspěchu či neúspěchu ve věci a tedy nelze zhodnotit výsledek řízení. K tomu Svoboda zaujímá názor, že povaha a účel ustanovení § 23 zákona o zvláštních řízeních soudních jsou takové, že nejen samotní účastníci, ale i stát, jako další subjekt řízení, mají sami za běžných okolností nést své náklady řízení v těch řízeních, která lze zahájit i bez návrhu a jejichž konání nelze klást k tíži některého z účastníků. Konání řízení a tím i vznik nákladů na straně státu lze klást k tíži účastníka jen s přihlédnutím k okolnostem případu, například pokud by došlo k zahájení řízení o svěřeni do péče jiné osoby, neboť rodiče péči o dítě zanedbávají. Dalším případem, kdy rodiče zavdají příčinu pro zahájení řízení o svěřeni do péče, je situace, kdy žádají upravit poměry nezletilého a nejsou schopni se na péči o něj dohodnout bez znaleckého posudku a náklady řízení pak představuje odměna znalce. V řízení, které se koná bez zavinění účastníka, by nebylo vyvážené, pokud by § 148 odst. 1 občanského soudního řádu byl vykládán tak, že stát se svými náklady má ve srovnání s účastníky řízení privilegované postavení.¹³⁷

Ustanovení § 23 zákona o zvláštních řízeních soudních je k ustanovení § 142 občanského soudního řádu speciální, úprava v občanském soudním řádu

¹³⁶ ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3469/10

¹³⁷ Svoboda, K. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 210

se tedy nepoužije. Nelze aplikovat ani § 146 odst. 2 občanského soudního řádu, podle kterého hradí náklad ten, kdo zastavení řízení zavinil, ani ustanovení § 143 občanského soudního řádu či ustanovení § 146 odst. 3 občanského soudního řádu. V některých situacích je však možné rozhodnout o přiznání náhrady nákladů jednomu z účastníků s odkazem na ustanovení § 24 zákona o zvláštních řízeních soudních, podle kterého může soud uložit náhradu nákladů řízení zcela nebo částečně tomu, kdo podal návrh na zahájení řízení, ačkoli šlo o svévolné a zjevně bezúspěšné uplatňování práva. Takový postup by byl možný například v případě, že by soud zamítl návrh na zahájení řízení a soud by měl v době rozhodování za nepochybné, že navrhovatel od počátku řízení věděl, či mohl a měl vědět, že se z jeho strany jedná o svévolné a zjevně bezúspěšné uplatňování práva. V takovém případě by bylo možné přiznat právo na náhradu nákladů řízení i státu.

O náhradě nákladů řízení rozhoduje soud dle ustanovení § 151 odst. 1 občanského soudního řádu. Vydává jednak rozhodnutí, kterými ukládá povinnost k náhradě nákladů řízení a dále pak rozhodnutí, kterým náklady řízení vyčíslí. Ve druhém případě se jedná zejména o usnesení, kterým přiznává znalečné, tlumočné, svědečné, či o samostatné usnesení, kterým vyčíslí výši nákladů řízení, které jsou rodiče povinni nahradit státu, poté, co jim povinnost k nahrazení nákladů již uložil předchozím rozhodnutím. O povinnosti nahradit jinému účastníku, popřípadě státu náklady řízení, respektive o tom, zda má některý z účastníků právo na náhradu nákladů řízení právo či nikoliv, rozhoduje soud v rozhodnutí, kterým se řízení končí, v řízení o péči o nezletilé tedy v rozsudku. Pokud některému z účastníků uloží povinnost k náhradě nákladů řízení, určí zároveň i lhůtu k jejímu splnění. V praxi soudy ve většině případů o nákladech řízení rozhodují tak, že žádnému z účastníků nepřiznají právo na jejich náhradu, s argumentací, že okolnosti případu neodůvodňují jiné rozhodnutí. V případě, že soud shledá, že je namístě, aby rodiče nahradili náklady řízení státu (k důvodům takového

rozhodnutí viz výše), které ve většině případů spočívají ve znalečném, přiznaném znalci za vypracování znaleckého posudku, uloží jim tuto povinnost v rozsudku s tím, že obvykle rozhodne, že o konečné výši bude dodatečně rozhodnuto samostatným usnesením. Činí tak z toho důvodu, že ve chvíli, kdy povinnost k náhradě nákladů řízení ukládá, mu celková výše nákladů řízení ještě není známa. K jejich konečnému vyčíslení dojde až následně prostudováním celého spisu a proplacením svědečného, znalečného apod.

3.9 Opravné prostředky

Soudní rozhodnutí, stejně jako postup soudu v řízení, které jeho vydání předcházelo, může být nesprávné i přesto, že úkolem soudů je, aby správně zjistily skutkový stav a správně též aplikovaly příslušné právní normy. Komentář k občanskému soudnímu řádu poukazuje na realitu, a sice že soudnictví vykonávají takzvaně jenom lidé, a jako každá lidská činnost, tak ani soudnictví není prosté omylů a chyb, a to jak při zjišťování skutkového stavu, tak při používání právních předpisů, a proto je pochopitelné a vysvětlitelné, že i výsledky lidské činnosti při výkonu soudnictví mají být posuzovány a přezkoumávány jinými osobami, neboť se tím zvyšuje šance, že konečné rozhodnutí bude těchto omylů a chyb prosté.¹³⁸ Omylů, vad, či nesprávností se může soud dopustit v případě nesprávného či neúplného zjištění skutečnosti, která je významná pro soudní rozhodnutí, dále pokud soudce na správně zjištěný skutkový stav aplikuje nesprávnou právní normu a v neposlední řadě může řízení trpět vadami, které měly nebo mohly ovlivnit správnost rozhodnutí ve věci samé.

Opravný prostředek je procesní úkon účastníka, kterým se účastník může domáhat přezkumu soudního rozhodnutí, respektive též průběhu řízení, které rozhodnutí předcházelo. Opravným prostředkem je zahájeno opravné řízení,

¹³⁸ Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád II. § 201 až 376. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 1581

jehož cílem je náprava konkrétního rozhodnutí, přičemž sleduje zájem jak jednotlivců, tak i zájem veřejný, protože smyslem soudního řízení je rozhodnutí věcně správné a spravedlivé.

Opravné prostředky se tradičně rozlišují na řádné, které směřují proti rozhodnutím, která dosud nenabyla právní moci, a mimořádné, které jsou podávány proti pravomocným soudním rozhodnutím. V řízení o svěřeni nezletilého do péče je, stejně jako v civilním řízení vůbec, jediným možným řádným opravným prostředkem, kterým lze napadnout rozhodnutí soudu prvního stupně, odvolání. Pokud jde o mimořádné opravné prostředky, které jsou v občanském soudním řízení obecně tři, a to dovolání, žaloba pro zmatečnost a žaloba na obnovu řízení, v řízení o svěřeni nezletilého o péči není možné podat dovolání, obě zmíněné žaloby přípustné jsou.

Opravné prostředky mají různé účinky, které se liší zejména podle toho, zda byly podány opravné prostředky řádné či mimořádné. Řádné opravné prostředky mají účinek jednak suspenzivní, tedy odkládají právní moc a vykonatelnost napadeného rozhodnutí, jednak devolutivní, neboť o nich rozhodují soudy vyššího stupně. Výjimkou z devolutivního účinku je i v řízení o péči o nezletilé autoremedura dle ustanovení § 210a občanského soudního řádu, za podmínek v tomto ustanovení uvedených. Určitá rozhodnutí může soud prvního stupně k odvolání sám změnit, pokud podanému odvolání v celém rozsahu vyhoví. Výčet těchto usnesení je uveden v § 210a občanského soudního řádu, v praxi se v řízení o péči o nezletilé jedná zejména o odvolání proti usnesení o uložení pořádkového opatření, o odmítnutí návrhu na zahájení řízení či o odmítnutí odvolání.

Pokud jde o mimořádné opravné prostředky, kterými jsou stejně jako ve sporném řízení dovolání, žaloba pro zmatečnost a žaloba na obnovu řízení, lze konstatovat, že vzhledem ke skutečnosti, že mimořádné opravné prostředky jsou průlomem do právní moci, žádný z nich nemá suspenzivní účinek, tedy na

právní moc a vykonatelnost napadeného rozhodnutí nemají vliv. Žaloba pro zmatečnost a žaloba na obnovu řízení nemají ani devolutivní účinek, rozhoduje o nich vždy ten soud, který napadené rozhodnutí vydal. Pokud jde o dovolání, podání tohoto mimořádného opravného prostředku má odvalovací účinek, respektive takzvaný centralizovaný devolutivní účinek, neboť o něm vždy rozhoduje jediný soud – Nejvyšší soud ČR.

Vzhledem k tématu práce není dle názoru autorky nezbytné se v rámci opravných prostředků podrobně zabývat jejich obecnou zákonnou úpravou, v tomto lze odkázat na příslušná ustanovení občanského soudního řádu, a proto bude následně věnována pozornost především speciální právní úpravě obsažené v zákoně o zvláštních řízeních soudních, tedy jednotlivým odchylkám od právní úpravy v občanském soudním řádu, které se v řízení o péči o nezletilé projevují a opravná řízení tak výrazně determinují.

3.9.1 Řádné opravné prostředky

Jak bylo již shora uvedeno, odvolání je dle současné právní úpravy jediným řádným opravným prostředkem v občanském soudním řízení vůbec. Je opravným prostředkem obecným, neboť jím lze napadnout rozhodnutí soudu prvního stupně jak procesní povahy, tak ve věci samé. Vzhledem subsidiaritě občanského soudního řádu platí o odvolání v řízení o péči o nezletilé stejná pravidla, jako pro odvolání v řízení sporném, avšak s odchylkami, jež stanoví zákon o zvláštních řízeních soudních. Speciální úpravu pro odvolání obsahuje zákon o zvláštních řízeních soudních v § 28.

Předně jde o zakotvení principu úplné apelace, na rozdíl od sporného řízení, které je ovládáno zásadou apelace neúplné. Podle této zásady je možné v odvolacím řízení uvádět nové skutečnosti a důkazy bez omezení, přičemž ale není vůbec nutné je uplatňovat, neboť soud sám má povinnost k takovým skutečnostem nebo důkazům z moci úřední přihlídnout, tedy i když nebyly

uplatněny, a to s ohledem na zásadu vyšetřovací.¹³⁹ Tento princip souvisí i s absencí koncentrace řízení. Řízení je jednotné, tvoří jeden celek, účastníkům je tak poskytnuta možnost kdykoliv během řízení prvního stupně i řízení odvolacího tvrdit nové skutečnosti i navrhnout důkazy, avšak není to jejich povinností. Takto široké možnosti dává zákon účastníkům především z důvodu ochrany jejich práv a vysokého veřejného zájmu na spravedlivém rozhodnutí v těchto řízeních.

Dalším rozdílem oproti spornému řízení je možnost soudu v řízení o svěření nezletilého do péče překročit meze podaného odvolání. Odvolací soud může napadené rozhodnutí přezkoumat nad rámec rozsahu, ve kterém odvolatel rozhodnutí napadá.¹⁴⁰ Opět se zde uplatňuje princip veřejného zájmu na spravedlivém rozhodnutí a ochraně práv účastníků, projevuje se zde zásada vyšetřovací a zásady oficiality. Zákon tedy odvolacímu soudu umožňuje, aby se odvoláním zabýval v takovém rozsahu, v jakém to považuje za nutné a vhodné vzhledem ke spravedlivému rozhodnutí věci.

Poslední odchylkou je zakotvení obligatorního projednání blanketního odvolání, tedy odvolání, v němž absentuje odvolací důvod, podaného proti rozhodnutí ve věci samé, a to i v případě, že účastník byl k doplnění odvolacího důvodu soudem vyzván.¹⁴¹ Dané ustanovení je ve své současné podobě v právním řádu nové, právní úprava občanského soudního řádu účinná do 31.12.2013 takto jednoznačnou formulaci neobsahovala a v teorii i praxi se objevovaly ohledně nezbytnosti uvedení odvolacího důvodu rozdílné názory. Důvod pro bezpochybnou formulaci daného ustanovení dobře vysvětluje následující citace. *„Zákonodárce dal prostřednictvím této regulace jasně najevo, že zvláštní řízení soudní jsou zastřešena veřejným zájmem, a zároveň tím zvýraznil roli soudu jakožto paternalistického orgánu, který je v maximální možné míře povinen poskytovat ochranu právům a právem chráněným*

¹³⁹ § 28 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁴⁰ § 28 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁴¹ § 28 odst. 3 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

zájmům, a to i tam, kde odvolatel neuvádí, v čem spatřuje nesprávnost prvoinstančního rozhodnutí.“¹⁴²

V řízení o péči o nezletilého se shora uvedená specifika odvolacího řízení mohou konkrétně projevit například následujícím způsobem. Krajský soud v Českých Budějovicích rozhodoval o odvolání matky proti rozsudku Okresního soudu v Písku, kterým byl zamítnut návrh matky na změnu péče o nezletilé a na jejich svěřeni do matčiny výlučné péče. Matka se svým návrhem domáhala svěřeni nezletilých do své péče namísto péče střídavé, do které byli nezletilí Okresním soudem v Písku v minulosti svěřeni. Odvolací soud neshledal důvody pro změnu rozhodnutí o střídavé péči tak, jak matka navrhovala, tedy aby byli nezletilí svěřeni do výlučné péče jednoho z rodičů, avšak dospěl k závěru, že je v dané věci dán důvod pro změnu předchozího rozsudku, kterým byla péče o nezletilé upravena, pokud jde o změnu délky pobytu dětí u jednoho z rodičů. Rozhodl tedy, že týdenní pobyt, který byl předchozí rozsudkem určen, je příliš krátké časové období, a to i s přihlédnutím k tomu, že jeden z nezletilých při výslechu uvedl, že lepší by bylo střídání po dvou týdnech, a změnil proto v tomto ohledu rozsudek soudu prvního stupně s tím, že stanovil interval střídání na dva týdny a určil přesné časy předání nezletilých do péče a z péče každého z rodičů.¹⁴³

V souvislosti s odvoláním by autorka ráda poukázala na častou praxi související s nesouhlasem účastníka s rozhodnutím soudu prvního stupně ve spojení s rozhodnutím soudu odvolacího. Vzhledem k ustanovení § 909 občanského zákoníku je poměrně častým jevem, že rodiče, či jiné osoby, které byly účastníky řízení (mohou to být prarodiče či třetí osoba, která v řízení navrhovala svěřit nezletilého do své péče a jíž nebylo vyhověno) zanedlouho po nabytí právní moci rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o svěřeni nezletilého do péče, podají k soudu nový návrh, jímž žádají o nové rozhodnutí s odkazem na

¹⁴² Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní. První vydání. Havlíček Brain Team, 2015, s. 102

¹⁴³ KS v Českých Budějovicích, sp.zn. 6 Co 2608/2007

změnu poměrů. Aby soud změnil rozhodnutí o péči o nezletilého, musí se jednat opravdu o podstatnou změnu poměrů, která odůvodňuje nové rozhodnutí, tedy například vážné onemocnění rodiče či dítěte, nástup rodiče do výkonu trestu odnětí svobody, bránění ve styku nezletilého s rodičem apod. Soudy postupují v tomto ohledu opatrně a tvrzená změna okolností musí být skutečně prokázána. Ve mnoha případech však navrhovatelé podávají nový návrh právě z toho důvodu, že nejsou s předchozím rozhodnutím soudu spokojeni. Takový návrh, podaný často v krátké době od nabytí právní moci rozsudku, soudy v praxi zamítají, a pokud vznikly ostatním účastníkům náklady řízení, ukládají navrhovateli povinnost k jejich náhradě, neboť takový návrh nemá nic společného se zájmy dítěte, nýbrž jím navrhovatelé sledují jen a pouze své vlastní zájmy, či tímto způsobem rozvířují konflikt s dalšími účastníky řízení.

3.9.2 Mimořádné opravné prostředky

Dovolání je mimořádným opravným prostředkem, kterým lze napadnout rozhodnutí odvolacího soudu, které již nabylo právní moci. Prostřednictvím dovolání jako mimořádného opravného prostředku se naplňuje role Nejvyššího soudu ČR v soudní soustavě, kterou je sjednocování judikatury. V souvislosti s dovoláním v řízení o svěřeni nezletilého do péče je nutné se zabývat především jeho přípustností, která je obecně vázána na zákonem stanovené předpoklady. Jak uvádí Macková, dovolání představuje možný průlom do právní moci, průlom do jistoty v právních poměrech, kterou nastolilo pravomocné rozhodnutí. Vzhledem k závažným důsledkům, jaké může podání dovolání mít, je zákonem připuštěno pouze v těch věcech, kde převažuje zájem na přezkoumání rozhodnutí nad stabilitou právních vztahů nastolenou napadeným rozhodnutím, a to pro závažné pochybnosti o jeho správnosti.¹⁴⁴ V § 30 zákona o zvláštních řízeních soudních soud stanoví, že

¹⁴⁴ Macková, A. Opravná řízení. In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014, s. 531

dovolání není přípustné proti rozhodnutí podle hlavy páté části druhé tohoto zákona s určitými taxativně vyjmenovanými výjimkami, kdy jde například o řízení o určení či popření rodičovství, řízení o zbavení rodičovské odpovědnosti, omezení či zbavení jejího výkonu atd. Jde tedy o negativní výčet řízení, ve kterých není dovolání přípustné. Z uvedeného zákonného ustanovení je zřejmé, že dovolání nelze podat v řízeních rodinněprávních podle části druhé hlavy páté zákona o zvláštních řízeních soudních se stanovenými výjimkami, mezi kterými však řízení o péči o nezletilého uvedeno není. Proti rozsudku, kterým je rozhodnuto o svěřeni nezletilého do péče ve smyslu ustanovení §466 písm. b) zákona o zvláštních řízeních soudních proto dovolání podat nelze. Uvedené ustanovení není nikterak nové, bylo převzato z ustanovení § 238 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu účinného do 31.12.2013. Možnost podat dovolání v řízení o péči o nezletilé je v podstatě duplicitně vyloučena i v občanském soudním řádu, konkrétně v ustanovení § 238 odst. 1 písm. a), který stanoví, že dovolání není přípustné ve věcech upravených v části druhé občanského zákoníku, je-li řízení o nich vedeno podle tohoto zákona a nejedná-li se o manželské majetkové právo. Nepřípustnost dovolání je v předmětném řízení logická, neboť právě v tomto řízení je důležitá jistota a stabilita rodinných vztahů.

Autorka si dovoluje poznamenat, že nepřípustnost podání dovolání se vztahuje pouze k meritornímu rozhodnutí, respektive rozsudku, kterým soud rozhodne, komu bude dítě svěřeno do péče. K tomu Nejvyšší soud ČR judikoval následující. *„Dovolání je přípustné podle § 237 o. s. ř., jelikož napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky procesního práva, která dosud v rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu nebyla vyřešena, a sice jak se projevuje zájem dítěte v úvaze soudu o přenesení místní příslušnosti na jiný soud. Jedná se přitom o otázku vyplývající z aplikace procesního práva (občanského soudního řádu), takže skutečnost, že se tak děje v řízení, kde proti meritornímu rozsudku dovolání přípustné není (srov. § 238 odst. 1 písm. a)*

*o.s.ř.) je nerozhodná.“*¹⁴⁵ Konečně považuje autorka za podstatné připomenout, že přípustnost dovolání je oprávněn posoudit pouze dovolací soud. V každém rozhodnutí o dovolání Nejvyšší soud ČR tedy krátce zhodnotí, zdali je dovolání přípustné či nikoliv a své rozhodnutí odůvodní. Pokud dospěje k závěru, že dovolání není přípustné, usnesením jej odmítne (§ 243c odst. 1 věta první a odst. 2 občanského soudního řádu). Jedním z novějších příkladů je usnesení sp. zn. 30 Cdo 5325/2014, kterým Nejvyšší soud odmítl dovolání proti rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o změně péče o nezletilou a o zákazu styku matky s nezletilou právě s odkazem na ustanovení § 30 zákona o zvláštních řízeních soudních, s tím, že nebyly splněny předpoklady přípustnosti dovolání, neboť se jedná o řízení kterým je upravena péče o nezletilou, tedy o řízení ve věci péče soudu o nezletilé upravené v hlavě páté části druhé zákona o zvláštních řízeních soudních a nejde o výjimku v ustanovení vyjmenovanou.¹⁴⁶

Pokud jde o žalobu pro zmatečnost a žalobu na obnovu řízení, zákon nestanoví žádná omezení ve smyslu přípustnosti podání těchto žalob v řízeních o péči o nezletilé. Z toho lze dovodit, že obě žaloby jsou přípustné. Právní úprava je obsažena opět především v občanském soudním řádu a lze shrnout, že se z tohoto zákona použijí veškerá ustanovení upravující žalobu pro zmatečnost a žalobu na obnovu řízení, některá vedle ustanovení § 29 zákona o zvláštních řízeních soudních (např. § 235d občanského soudního řádu). Základní odchylku od úpravy obou žalob v občanském soudním řádu upravuje zákon o zvláštních řízeních soudních právě v § 29. Zákon zde stanoví, že v řízeních, která je možno zahájit i bez návrhu, tedy rovněž v řízení o péči o nezletilého, není soud vázán mezemi, ve kterých se účastník domáhá přezkoumání rozhodnutí. Toto řízení je plně v dispozici soudu. Jedná se v podstatě o shodný princip, vyjádřený již výše ve vztahu k odvolání, soud může rozhodnout takzvaně *ultra petita partium*. Někteří autoři se na stanovení

¹⁴⁵ NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1510/2013

¹⁴⁶ NS ČR sp.zn. 30 Cdo 5325/2014

této možnosti i u mimořádných opravných prostředků dívají skepticky a vyjadřují názor, že je tak otevírán příliš široký prostor pro přezkum, s ohledem na to, že jde o mimořádné opravné prostředky prolamující právní moc rozhodnutí již tak dost široce.¹⁴⁷ „Podstata tohoto základního rozdílu v projednání mimořádných opravných prostředků v řízeních sporných a nesporných spočívá v samotných zásadách, které ovládají oba typy řízení; jestliže nesporná řízení stojí na zásadách ofiiality, vyšetřovací, ochrany veřejného zájmu, pak rozsah přezkumu rozhodnutí napadeného žalobou na obnovu řízení či pro zmatečnost není omezen dispozicí účastníka řízení - mezemi jeho návrhu, ve kterých se domáhá přezkumu – tam, kde jde o rozhodnutí vydané v řízení, jež mohlo být zahájeno i bez návrhu“.¹⁴⁸ Soud tedy přezkoumá napadené rozhodnutí jako u odvolání v takovém rozsahu, který vyžaduje zákon a jím chráněný zájem. V případě potřeby rozhodne i o té části, která nebyla žalobou napadena.

¹⁴⁷ Kubešová, S. Nesporné řízení – Zvláštní řízení soudní. In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014, s. 363

¹⁴⁸ Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní. První vydání. Havlíček Brain Team, 2015, s. 104

4 Vybrané otázky řízení o péči o nezletilé děti

4.1 Mediace jako způsob řešení rodinných sporů

Obecně si autorka dovoluje připomenout, že alternativní způsoby řešení sporů představují pro zúčastněné osoby další možnost řešení jejich sporů, tedy alternativu k soudnímu řízení. Jejich hlavním znakem, který je odlišuje od soudního řízení, je dobrovolnost, neboť záleží jen na stranách, zda vůbec alternativní způsob řešení sporů zvolí, a zároveň mají účastníci v mnoha z nich vliv i na jejich průběh a výsledek. Jako tradiční metody alternativního řešení sporů uvádí Smolík rozhodčí řízení, mediaci a konciliaci, avšak zároveň poukazuje na rozšiřování těchto metod, když stále více populární je i renegociace a metody reagující na vývoj v oblasti průmyslu a obchodu, například miniproces.¹⁴⁹ Nerozhodčí varianty urovnávání sporů ponechávají stranám širokou možnost kontroly nad hledaným řešením, závěry orgánů nejsou pro strany závazné a jejich účelem je s pomocí dosažení dohody namísto vítěze sporu, oproti tomu rozhodčí řízení je vhodný způsob řešení sporu ve chvíli, kdy je třeba dosáhnout vykonatelného rozhodnutí ve prospěch jedné osoby.

Cílem alternativního, respektive mimosoudního řešení rodinných sporů je vyřešení konfliktu přirozenou cestou za použití prostředků, které nemají donucovací povahu. V současné době jsou tyto metody stále více populární, neboť u rodinných sporů je typické, že poté, co ve věci rozhodne soud, přetrvávají negativní emoce, které zde byly již v průběhu řízení a vlastně i před jeho zahájením. Rozhodnutím soudu dochází k vyřešení situace po právní stránce, avšak nikoliv k jejímu uklidnění. Tím, že soud poměry dítěte upraví, přirozeně nedojde k tomu, že by spolu znesváření rodiče začali vycházet a soudní rozhodnutí s potěšením respektovali, rodina si žije svým přirozeným životem. Různé formy alternativního řešení sporů mohou pomoci dovést

¹⁴⁹ Smolík, P. Alternativní řešení sporů. In Winterová, A., Macková, A. a kol. Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014, s. 561

rodiče k dohodě, která je zejména v oblasti rodinných vztahů velmi žádoucí a potřebná, a to nejen z hlediska rodinných vztahů v době rozhodování, ale i s ohledem na jejich budoucí vývoj.

V rodinněprávních věcech se jako jeden z nejčastějších způsobů alternativního řešení sporů objevuje již zmíněná mediace. Horáček poukazuje na to, že mediace, jako způsob mimosoudního řešení sporů, je obecně aktivně využívána právě spíše v oblasti rodinného práva, než v oblastech ostatní sporné agendy.¹⁵⁰

Právním předpisem, který upravuje obecně mediaci a její průběh je zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů, jež nabyl účinnosti dne 1.9.2012. Tento zákon byl přijat v návaznosti na směrnici Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21.5.2008, o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech, a to v souladu s implementačním požadavkem v této směrnici formulovaným. Zákon o mediaci byl následně doplněn prováděcí vyhláškou č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora.

Zákon o mediaci definuje v § 2 písm. a) mediaci jako postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami zúčastněnými na konfliktu tak, aby jim pomohl dosáhnout smírného vyřešení jejich sporu, tedy uzavření mediační dohody. Jedná se tedy o zákonem stanovený postup v seznamu zapsaného mediátora a stran konfliktu, směřující ke smírnému vyřešení sporu.

Cílem zákona o mediaci bylo zabezpečení výkonu mediačních činností osobami, které jsou odpovídajícím způsobem vyškoleny, neboť dle § 14 tohoto zákona mohou mediaci vykonávat jen osoby zapsané v seznamu mediátorů. Dle ustanovení § 2 písm. c) zákona o mediaci je mediátorem

¹⁵⁰ Horáček, T. Základní principy mediace (z právního i neprávního pohledu). Bulletin advokacie, 2013, č. 6, s. 17

fyzická osoba, která je v seznamu mediátorů zapsána. Tento seznam vede Ministerstvo spravedlnosti, které zároveň vykonává nad činností mediátorů dohled, s výjimkou těch mediátorů, kteří jsou zároveň advokáty, neboť nad těmi vykonává dohled Česká advokátní komora. Pouze mediátor zapsaný v tomto seznamu může a dle zákona i musí při výkonu činnosti užívat označení „zapsaný mediátor“ a jen takový mediátor může vykonávat činnost zapsaného mediátora podle zákona o mediaci, což však nevylučuje, aby osoby, které v seznamu mediátorů zapsány nejsou, poskytovaly například služby spočívající v conciliaci, neboť v daném případě záleží pouze na vůli stran, jako formu řešení konfliktu zvolí. K osobě mediátora Jílková uvádí, že kromě nestrannosti a nezávislosti by se mělo jednat o osobu mající autoritu, s dostatečnými odbornými znalostmi, nadanou dobrými komunikativními schopnostmi a dovednostmi, kreativitou, smyslem pro spravedlnost apod. K tomu, aby mediátor získal schopnosti dovést sporné strany ke kompromisu, musí projít mediačním tréninkem. Mediátoři bývají často psychologové či sociální pracovníci, ale také velmi často advokáti, což je vzhledem k podstatě mediačního jednání, které má za cíl vyhnout se soudnímu sporu nebo alespoň předložit soudu ke schválení dohodu, velmi vhodné.¹⁵¹

Důvodová zpráva k zákonu o mediaci shrnuje výhody mediace následujícím způsobem. Jedná se o ekonomicky, časově úspornou formu řešení konfliktu, neboť probíhá bez zbytečných lhůt a finančních nákladů, ponechává účastníkům kontrolu nad procesem řešení konfliktu a podobou konečného výsledku, snižuje napětí, se kterým přicházejí strany sporu k mediátorovi, vytváří prostor pro budoucí spolupráci, a další výhodou je, že důvěrné informace se neprobírají veřejně, jako je tomu u soudního řízení, nýbrž zůstávají mezi stranami konfliktu.¹⁵²

¹⁵¹ Jílková, R. Alternativní způsoby řešení sporů. Proč mediace? Bulletin advokacie, 2012, č. 10, s. 69

¹⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů, s. 1

Základním principem mediace je v první řadě její dobrovolnost, přičemž tento princip v sobě zahrnuje dva projevy. Jednak jsou to právě strany sporu, které by měly samy a svobodně dospět k názoru, že jejich konflikt nejlépe vyřeší právě mediace, a zároveň by měly mít možnost mediaci ukončit, pokud v jejím průběhu změní na účelnost mediace názor. V některých případech je možné, aby určitý subjekt stranám sporu nařídil, aby se pokusily svůj spor skrze mediaci řešit, respektive jim nařídil setkání se zapsaným mediátorem. Tím však není princip dobrovolnosti dotčen, neboť je možné stranám nařídít pouze to, aby se seznámili s mediací jako takovou, čímž však ještě není mediační jednání zahájeno. Ve sporném řízení a v části rodinněprávních sporů, které se netýkají nezletilých dětí, tak může učinit soud v souladu s ustanovením § 100 občanského soudního řádu, v řízeních týkajících se nezletilých dětí potom opět soud v souladu s § 474 zákona o zvláštních řízeních soudních a konečně tak může učinit i orgán sociálně-právní ochrany dětí mimo jakékoli soudní řízení (k tomu více viz níže). Dalším charakteristickým principem mediace je princip důvěrnosti, který znamená jednak důvěrnost ve smyslu neveřejnosti mediace, kdy jsou mediačnímu jednání přítomny pouze strany sporu a mediátor, popřípadě mediátoři, případně další osoby, na jejichž účasti se strany výslovně dohodnou, a dále potom zásada mlčenlivosti, vztažená dle § 9 odst. 1 zákona o mediaci pouze na mediátora. V této souvislosti Horáček upozorňuje na skutečnost, že z § 4 odst. 2 zákona o mediaci lze dovodit, že rozsah mlčenlivosti daný zákonem lze dohodou stran v rámci smlouvy o provedení mediace rozšířit i na další osoby, avšak není možné tento princip zmírnit, taková dohoda by byla pro rozpor se zákonem neplatná.¹⁵³ Dalšími principy jsou potom nestrannost mediátora, kterou je nutné rozumět absenci jakékoli vazby na strany konfliktu nebo k předmětu sporu, když tento požadavek na osobu mediátora zakotvuje zákon o mediaci v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a), který stanoví, že mediátor je

¹⁵³ Horáček, T. Základní principy mediace (z právního i neprávního pohledu). Bulletin advokacie, 2013, č. 6, s. 17

povinen provádět mediaci osobně, nezávisle, nestranně a s náležitou odbornou péčí, a dále v ustanovení § 5 odst. 1 kde je dána povinnost mediátora odmítnout uzavření smlouvy o provedení mediace, jestliže se zřetelem na jeho poměr k věci, ke stranám konfliktu nebo k jejich zástupcům je tu důvod pochybovat o jeho nepodjatosti. Předposledním principem typickým pro mediaci je neformálnost, neboť mediace nemá charakter procesu, zákon nestanoví žádná procesní pravidla, která by určovala, jak se mají strany sporu chovat, či jaká mají práva a povinnosti. Zákon pouze určuje, jak by měl mediátor při mediaci postupovat, tedy že je povinen provádět mediaci osobně, nezávisle a nestranně a s náležitou odbornou péčí, musí respektovat názory stran konfliktu a vytvářet podmínky pro jejich vzájemnou komunikaci a pro nalezení řešení, které zohledňuje zájmy obou stran, a které v případě, že se konflikt bezprostředně týká práv nezletilého dítěte, zohledňuje zejména zájem takového dítěte. Posledním charakteristickým rysem mediace je nezbytná schopnost účastníků vytvářet vlastní dobrovolné rozhodnutí a schopnost převzít odpovědnost za výsledek mediace, tedy v podstatě za výsledek řešení sporu, což zákon vyjadřuje v § 3 odst. 3 zákona o mediaci tím, že za obsah mediační dohody jsou odpovědné pouze strany sporu, nikoliv mediátor, jehož úkolem je pouze podporovat komunikaci a vytvářet podmínky pro nalezení smírného řešení. To, že mediátor není soudcem a za výsledné znění mediační dohody nenese odpovědnost lze dovodit i z ustanovení § 7 zákona o mediaci, kdy dohodu podepisují strany, mediátor svůj podpis přikládá pouze na znamení toho, že mediační dohoda byla uzavřena v rámci mediace.

Mediace je zahájena uzavřením písemné smlouvy o provedení mediace mezi nejméně jedním mediátorem a stranami konfliktu v souladu s ustanovením § 2 písm. e) zákona o mediaci. Neuzavřený výčet náležitostí, které musí dohoda o provedení mediace obsahovat, respektive minimální náležitosti této dohody, stanoví zákon o mediaci v § 4 odst. 2. Nezbytnou náležitostí je označení stran konfliktu, jméno, popřípadě jména, příjmení a

adresa místa podnikání mediátora, vymezení předmětu mediace, respektive konfliktu, který je předmětem mediace, výše odměny mediátora nebo způsob jejího určení, popřípadě ujednání o záloze nebo ujednání o bezplatném provedení mediace a určení doby trvání mediace.

Již zahájenou mediací mediátor ukončí, pokud vznikne důvod pochybovat o jeho nepodjatosti a pokud se strany konfliktu s mediátorem již více než jeden rok nesešly. Dále může být mediace ze strany mediátor ukončena z důvodu narušení nezbytné důvěry mezi mediátorem a jednou ze stran sporu, popřípadě z toho důvodu, že některá ze stran nesložila sjednanou zálohu.

V nejlepším případě končí mediace mediační dohodou, kterou zákon rozumí písemnou dohodu uzavřenou v rámci mediace mezi stranami konfliktu, v níž jsou upravena jejich vzájemná práva a povinnosti. Zákon o mediaci stanoví pro mediační dohodu v § 7 formální náležitosti, a to podpisy stran, datum jejího uzavření, osvědčení mediátora o datu jejího uzavření, prohlášení mediátora o uzavření mediační dohody v rámci mediace a podpis mediátora, kterým uzavření dohody v rámci mediace stvrzuje. Další důvody ukončení mediace stanoví zákon v § 6 odst. 3 zákona o mediaci.

Pokud jde o náklady mediace, lze konstatovat, že jde o metodu, která je nepochybně levnější, než klasické soudní řízení. Pokud se strany například v řízení o péči o dítě nedohodnou, soud nebude mít jinou možnost, než k rozklíčování rodinných vztahů a zjištění nejlepšího zájmu dítěte nařídit provedení důkazu znaleckým posudkem, přičemž o náklady řízení, spočívající ve znalečném, se strany budou dělit většinou napůl. I mediace je však službou, za kterou budou strany sporu muset zaplatit. Mediátor má právo na sjednanou odměnu za provedenou mediací a na náhradu hotových výdajů. Mediátor může rovněž od stran požadovat, aby složili přiměřenou zálohu na odměnu a na náhradu hotových výdajů. Pokud soud účastníkům nařídí první setkání

s mediátorem a účastníci se s mediátorem nedohodnou jinak, náleží mediátorovi odměna stanovená vyhláškou č. 277/2012 Sb., v částce 400,-Kč za každou započatou hodinu, navíc pokud je mediátor plátcem DPH, náleží mu rovněž náhrada za daň z přidané hodnoty, a to jak z odměny, tak z případné náhrady hotových výdajů. V této souvislosti autorka upozorňuje na skutečnost, že odměna mediátora za první setkání nařízené soudem je jedním z nákladů řízení, proto v konečném důsledku může dojít k tomu, že jeden z účastníků bude muset druhému náklady mediace nahradit. O výši odměny mediátora v případě, že budou mít účastníci řízení po prvním setkání s mediátorem chuť v mediaci pokračovat, zákon ani vyhláška nehovoří, dle názoru autorky bude v takovém případě s ohledem na § 10 odst. 1 zákona o mediaci nutná dohoda stran sporu s mediátorem o výši takové odměny. Jen pro doplnění autorka dodává, že pokud by byl jeden z účastníků osvobozen od soudních poplatků, platí za něj v souladu s ustanovením § 140 odst. 3 občanského soudního řádu odměnu mediátora stát.

4.1.1 Rodinná mediace

Rodinná mediace je upravena v § 2 písm. b) zákona o mediaci. V souvislosti s konflikty, které mohou vznikat v rámci rodiny, rozlišuje Frinta mediaci rodinnou a mediaci rozvodovou.¹⁵⁴ První z nich se uplatní při řešení sporů vzniklých ze vzájemného soužití, avšak jde o takové konflikty, které nevyústí v rozhodnutí ukončit soužití či rozvést manželství, zaměřuje se na širší okruh členů rodiny. Naproti tomu druhá forma mediace si klade za cíl řešení otázek spojených s rozvodem manželství či ukončením soužití nesezdaných rodičů, jedná se především o otázky péče o dítě, styku s dítětem, či otázky výživného, zaměřuje se především na manžele či partnery jako rodiče. Právě druhé formě rodinné mediace bude věnována zvýšená pozornost, neboť její význam při řešení sporů souvisejících s rozchodem či rozvodem manželství a úpravou péče o děti v praxi narůstá.

¹⁵⁴ Frinta, O. Povinná rodinná mediace? Právní fórum, 2009, č. 9, s. 379

Někteří autoři poukazují na to, že zejména rodinná mediace jde v určitém směru dále než soudní řízení, neboť neřeší jen aktuální spor, který je předmětem soudního řízení, ale řeší i vzájemné vztahy účastníků, může přispět k jejich zlepšení a přinejmenším jim ukazuje způsob, jak spolu vhodně komunikovat, aby nedocházelo ke konfliktům, či aby byl případný konflikt řešen konstruktivním způsobem. Mediace nesleduje primárně dosažení kompromisu, který by se zakládal na právním postavení stran, ale na hodnotách a žebříčku osobních a hospodářských zájmů účastníků, pomáhá hledat společné a dlouhodobé zájmy sporných stran.¹⁵⁵ V průběhu mediace si rodiče mohou ujasnit své představy o potřebách svých i potřebách dětí a také získat přehled o právní úpravě rodinných vztahů. Poté se mohou dohodnout na konkrétním uspořádání rodinných poměrů tak, aby vzájemnou dohodu respektovali i v dalším soužití, nebo aby se taková dohoda stala podkladem pro soudní rozhodnutí, kterým soud tuto dohodu schválí. Pomocí rodinné mediace může dojít k obratu v tom smyslu, že rodiče začnou místo konfliktního přístupu k věci volit ten konsensuální, čímž bude postupně docházet k urovnání emocionálně vypjatých vztahů. Kovářová k tomu dodává, že právě to je úkolem mediátora, tedy aby přiměl rodiče k zanechání vzájemného souboje a naopak k navázání vztahů trvalé spolupráce, neboť je do budoucna předpoklad, že tyto osoby se spolu budou muset stýkat a budou muset i nadále komunikovat, a to nejčastěji z toho důvodu, že zůstávají rodiči dětí, přičemž přes vzájemný souboj jen těžko dosáhnou spokojenosti.¹⁵⁶

Základním předpokladem pro vyřešení rodinného konfliktu prostřednictvím mediace je skutečnost, že rozcházející se rodiče mají alespoň částečný nadhled a vůli zůstat dobrými rodiči. Jelikož je jejím cílem stabilizace rodinných poměrů, zlepšení rodinných vztahů a vytvoření prostoru pro komunikaci a odstranění problémů či nedorozumění, a v konečném

¹⁵⁵ Čuhelová, K., Šmíd, O. Mediace v některých rodinně-právních věcech de lege ferenda. Právní fórum. 2015, č. 5 s. 176

¹⁵⁶ Kovářová, D. Rodinná mediace. Bulletin advokacie, 2013, č. 6, s. 39

důsledku předcházení dysfunkčnosti rodiny, není možné, aby se tento cíl naplnil bez vůle zúčastněných osob. Kovářová poukazuje na svou zkušenost s tím, že přibližně 30% otců bez větších problémů souhlasí s tím, aby dítě bylo svěřeno do péče matky. Stejně velká skupina je schopna se na péči o dítě dohodnout a zbývajících 40% z celku tvoří potencionální adepti rodinných mediátorů, z nichž asi 20% je více či méně patologických jedinců, u nichž nemá mediace velkou naději na úspěch.¹⁵⁷ Problém, který se v praxi poměrně často vyskytuje, je situace, kdy jedna ze stran by se mediace ráda zúčastnila, je tedy nakloněna vyřešení sporné otázky dohodou, avšak druhá strana ji naprosto odmítá. Rodinná mediace se na rozdíl od mediace například v obchodních věcech zásadně liší v tom, že ačkoli by oba rodiče měli mít zájem na vyřešení věci tak, jako účastníci obchodněprávního vztahu, ve skutečnosti tomu tak nebývá, neboť jedna ze stran je v určitém procentu případů se stavem, který vznikl většinou jako dočasné řešení, spokojena a nechce jej za žádnou cenu měnit. Často se jedná o toho rodiče, který má dítě v péči a nehodlá alespoň diskutovat o tom, že by o dítě pečoval jinak než formou péče výlučné. V takové situaci je pravděpodobné, že rodiče i přes nařízení prvního setkání s mediátorem soudem, k dohodě o uspořádání péče o nezletilé dítě nedojdou, neboť jde právě o shora zmíněné patologické jedince.

Pokud jde o řešení budoucího uspořádání péče o dítě, je autorce z praxe známo, že rodiče mediaci před zahájením řízení příliš nevyužívají. Jedním z důvodů může být skutečnost, že o ní jako o metodě, která by jim mohla pomoci řešit konflikt, nemají informace, či kupříkladu neví, kde vyhledat mediátora, nemají představu o tom, jak bude mediace probíhat apod. Proto zákon o zvláštních řízeních soudních ukládá soudu v § 9 povinnost účastníky o možnosti smírného vyřešení věci prostřednictvím mediačního jednání či také mimosoudního smírčí jednání informovat. I když však účastníci i poté, co byli o možnosti využít služeb mediátora poučeni, o mediaci nejeví zájem a zároveň

¹⁵⁷ Kovářová, D. Rodinná mediace. Bulletin advokacie, 2013, č. 6, s. 39

nejsou nakloněni dohodě, umožňuje zákon soudu, aby účastníkům nařídil, aby se svůj spor pokusili prostřednictvím mediace vyřešit, respektive, aby se alespoň s mediátorem setkali. V rámci mediace rozvodové, respektive při rozhodování o péči o nezletilé, o výživném, o styku dítěte s rodičem, rodičovské odpovědnosti apod. je tato možnost upravena v § 474 zákona o zvláštních řízeních soudních. Z jeho znění vyplývá, že soud může rodičům uložit na dobu nejvýše tří měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídil setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie. V této souvislosti je některými autory poukazováno na nevhodnou formulaci „nařízení mediačního jednání“, když zákon o mediaci hovoří o nařízení prvního setkání s mediátorem, neboť si lze jen obtížně představit, že by stranám konfliktu bylo nařízeno, aby se pokusily uzavřít smír, respektive aby spolu komunikovaly a na řešení konfliktu se dohodly.¹⁵⁸ Účastníci mohou být nanejvýš nuceni k tomu, aby s existencí mediace jako metody alternativního řešení sporu seznámili a věděli o ní jako o možnosti, pomocí které mohou spor vyřešit, respektive může jít pouze o povinnost neodmítnout možnost mediace jako takové, avšak účastníci nemohou být nuceni k jednání ani k uzavření mediační dohody. Setkáním s mediátorem ještě není mediace zahájena, k tomu dochází až uzavřením smlouvy o provedení mediace.

Právní úpravu týkající se nařízení mediace v rodinných konfliktech lze rovněž nalézt v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, konkrétně v § 13 odst. 1 písm. d). Orgán sociálně-právní ochrany dětí pomáhá rodičům při řešení výchovných problémů dětí, popřípadě jim poskytne nebo zprostředkuje odbornou pomoc. Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může obecní úřad obce s rozšířenou působností uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným

¹⁵⁸ Westphalová, L., Holá, L. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejího poskytování. Právní rozhledy, 2013, č. 18, s. 618

mediátorem v rozsahu tří hodin nebo terapie. Pokud by rodiče tuto povinnost odmítli splnit, může jim být uložena pokuta až do výše 20.000,-Kč. V této souvislosti někteří autoři upozorňují na skutečnost, že orgány sociálně-právní ochrany dětí v praxi k nařízení mediace příliš často nepřístupují, obecně ji spíše pouze doporučují.¹⁵⁹

S ohledem na charakter mediace, kdy, jak bylo výše uvedeno, se jedná o postup bez zákonem dané formy, není možné přesně vymezit stádia rodinné mediace, neboť její průběh se může případ od případu lišit. Štandera však alespoň rámcově rozlišuje jednotlivá stádia rodinné mediace, a to fázi přípravnou, fázi ujasnění elementárních pravidel procesu, fázi úvodního prohlášení sporných stran, fázi zjišťování informací, sumarizaci sporu, případné separátní jednání a fázi vymezení možného řešení sporu. V ideálním případě by na závěr mělo dojít k vypracování a podepsání mediační dohody.¹⁶⁰

Přípravná fáze procesu mediace v podstatě předchází, neboť v rámci ní dochází k výběru mediátora, seznámení stran sporu procesem a smyslem mediace a s mediátorem, vymezení okruhu osob, které se budou mediace účastnit, vyřeší se otázka odměny mediátora a další formální záležitosti. Dále by měl mediátor strany poučit v souladu s ustanovením § 3 odst. 4 zákona o mediaci. V další fázi by potom měl představit sám sebe, představit strany mediace a prezentovat pravidla mediace, která stanovil a popřípadě i ta, která byla spolu se stranami sporu dohodnuta, přednést základní pravidla jednání spočívající kupříkladu v možnosti kdykoliv si udělat přestávku, nepřerušovat druhou stranu při projevu apod., souhrnně tedy upozornit strany na elementární pravidla procesu tak, aby mohl probíhat co nejúčelnějším způsobem, což vytváří předpoklad pro nalezení konstruktivního řešení problému. Výsledkem fáze úvodního prohlášení stran by mělo být popsání sporné situace z pohledu každé ze sporných stran. V následující fázi

¹⁵⁹ Westphalová, L., Holá, L. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejího poskytování. Právní rozhledy, 2013, č. 18, s. 618

¹⁶⁰ Štandera, J. Mediace-možná cesta z labyrintu soudního řízení? Právní rozhledy, 2011, č. 22, s. 803

zjišťuje mediátor vhodnými otázkami informace, které mu nebyly v předchozí fázi sděleny, respektive sbírá co nejvíce podrobností o případu. Tato fáze mediace bývá nejvíce emotivní a vyhrocená, neboť strany v této chvíli mnohdy ještě nejsou nakloněny žádnému konsenzu. Štandera upozorňuje na skutečnost, že emotivní výstupy stran jsou při rodinné mediaci velmi běžné a hrají při ní velmi důležitou roli, neboť strana, která s projevem emocí ventiluje své pocity, se mnohdy zklidní a je ochotna druhou stranu poslouchat, či naopak, strana, u níž emoce nejsou tak vypjaté, může skrze výrazný projev emocí poprvé pochopit zájem druhé strany a hodnotu, kterou pro ni představuje.¹⁶¹ Fází, ve které dochází k sumarizaci sporu, provádí již mediátor a jejím cílem je jasně, stručně a pokud možno co nejméně zaujatým způsobem identifikovat nesporné body, tedy skutečnosti, na nichž panuje mezi stranami spoušť shoda, a zároveň odlišit ty, na kterých se strany nejsou schopny dohodnout. Do určité míry speciálním způsobem, jak získat informace a zjistit postoj stran, je takzvané separátní jednání, jehož podstatou je přerušování mediačního jednání, kterému jsou přítomny obě sporné strany a zahájení jednání s každou ze stran konfliktu odděleně. Cílem tohoto jednání je umožnit stranám, aby otevřeně přednesly své názory a stanoviska pouze před nestranným mediátorem, tedy bez nutnosti pozičního jednání a případného nátlaku druhé ze stran. Mohou jej vyvolat jak strany sporu, tak mediátor, ale obě strany sporu s ním musí souhlasit. Jeho specifikem je, že záleží pouze na straně, s níž je separátně jednáno, zda umožní druhé straně, aby získala informace, které během tohoto jednání mediátorovi sdělí, respektive jestli strana umožní mediátorovi, aby takové informace druhé straně přednesl. Pokud mediátor výslovné zmocnění nedostane, nesmí zjištěné skutečnosti druhé straně říci. Fáze vymezení možných řešení probíhá tak, že mediátor předkládá postoje, naznačuje možná řešení, případně odkazuje na již zmíněné skutečnosti, sumarizuje oblasti, kde by jedna či druhá strana mohla ustoupit a vede tak účastníky k dohodě. Pokud se strany na řešení situace dohodnou,

¹⁶¹ Štandera, J. Mediace-možná cesta z labyrintu soudního řízení? Právní rozhledy, 2011, č. 22, s. 803

následuje samotné vypracování mediační dohody, což může učinit i sám mediátor, záleží však pouze na jeho úvaze, zda se rozhodně dohodu vypracovat či nikoliv, neboť se tím vystavuje riziku, že některá ze stran vyhodnotí znění dohody jako neodpovídající sjednanému znění či učiněné ve prospěch té druhé strany, čímž dojde ke ztrátě důvěry v osobu mediátora a v nejhorším případě může dojít až u končení mediačního jednání těsně před fází uzavření dohody. V případě, že strany nedospěly k dohodě, shrne mediátor problémy, které byly identifikovány, popřípadě vyzdvihne pokrok, kterého bylo dosaženo, zúčastněným osobám poděkuje a mediaci ukončí.

K tomuto by autorka ráda poznamenala, že v případě nařízeného setkání stran sporu s mediátorem soudem rozhodně nedojde během tří hodin, které jsou k dispozici, k tomu, aby mediace prošla všemi fázemi, naopak z časových důvodů toho mediátor stihne poměrně málo, nicméně je nepochybné, že by se během prvního setkání měl vždy snažit alespoň o určitý náznak řešení konfliktu proto, aby strany motivoval v pokračování v tomto způsobu řešení konfliktu. Někteří autoři této souvislosti poukazují na to, že pokud bude první setkání sloužit pouze k vysvětlení toho, co je mediace a k čemu má sloužit, nebudou mít strany zájem v ní dále pokračovat.¹⁶²

Určitým specifíkem rodinné porozvodové mediace je skutečnost, že i když se strany dohodnou na tom, jak bude do budoucna upravena péče o nezletilé dítě, v případě, že jsou rodiče manželé, je nezbytné, aby se i v takovém případě obrátili na opatrovnický soud s žádostí o úpravu poměrů dítěte pro dobu po rozvodu, neboť jak již bylo shora uvedeno, úprava poměrů dítěte soudem pro dobu po rozvodu je dle § 755 odst. 3 občanského zákoníku podmínkou pro to, aby manželství mohlo být rozvedeno. Je však možné, aby rodiče mediační dohodu předložili soudu ke schválení. Ten v případě, že taková dohoda splňuje náležitosti pro dohodu jako právní úkon, není v rozporu

¹⁶² Čuhelová, K., Šmíd, O. Mediace v některých rodinně-právních věcech de lege ferenda. Právní fórum. 2015, č. 5 s. 176

s kogentními právními normami a v rozporu se zájmem dítěte, ji rozsudkem schválí.

Pokud jde o rodinnou mediaci jako celek, vnímá ji autorka velmi kladně. Ačkoli ji nelze označit za běžnou praxi a sama přiznává, že se s ní v praxi setkává spíše zřídka, je bezpochyby pozitivní, že stále více rodičů ji využívá k řešení rodinných sporů, což vyplývá i z výročních zpráv Asociace mediátorů, když v roce 2010 bylo provedeno 62 mediací, z nichž 87% bylo v rodinné oblasti, v roce 2013 potom 165 mediačních jednání a v roce 2014 171 mediačních jednání, z nichž dvě třetiny se týkaly právě rodinné mediace.¹⁶³ To, že může mít tato alternativní metoda řešení sporů dobré výsledky v oblasti rodinného práva, bylo již výše řečeno, dle názoru autorky se k řešení rodinných sporů vyloženě hodí, a to zejména z toho důvodu, že v rodinném konfliktu není nikdo vítězem a nikdo poraženým, jako je tomu například ve věcech obchodních.

Autorka se však domnívá, že problematická může být finanční stránka mediace, která může ve svém důsledku mediaci jako takové určitým způsobem bránit. Rodiče mají často obavu z toho, že mediační jednání bude velmi nákladné a rovněž principiálně nechtějí platit za něco, o čem v podstatě tuší, že by to měli zvládnout sami – a sice vyřešení soukromého konfliktu s blízkou osobou. Někteří z rodičů potom na mediaci skutečně nemají finanční prostředky, a jak bylo shora uvedeno, i když jim soud přizná osvobození od soudních poplatků, zaplatí za účastníky stát pouze odměnu mediátora za první setkání, pokud by chtěli v mediaci i následně pokračovat, musí si zaplatit služby mediátora již sami. Řešení problému, který vzniká ve chvíli, kdy strany sporu považují mediaci za vhodný prostředek, ale není v jejich možnostech náklady mediace hradit, vidí autorka například v různých nadačních fondech, které mohou pomoci osobám, jež si mediaci z nezaviněných důvodů nemohou dovolit. Jejich pomoc spočívá v příspěvku na platbu mediačního procesu či

¹⁶³ Výroční zpráva Asociace mediátorů ČR za roky 2010, 2013 a 2014

další výdaje spojené s efektivně provedenou mediací. Jedním z nich je kupříkladu poměrně nedávno vzniklý Nadační fond PRO-MEDIACI.

4.2 Dohoda rodičů ohledně péče o dítě

Rozchod či rozvod rodičů si děti velmi často vykládají tím způsobem, že v jejich rodině je něco v nepořádku, respektive, že jejich rodina není tak dobrá jako jiné úplné rodiny. V jeho důsledku vzniká pro dítě nová situace, kdy nezletilý ztrácí každodenní kontakt s jedním z rodičů a v mnoha případech s jedním z nich začíná stýkat méně než s druhým, především ale přichází o svůj důvěrně známý domov se všemi jeho významy, které pro něj představoval. Rozchod či rozvod rodičů může mít za následek, že u dítěte dojde k jinému vnímání života jako celku, neboť jistoty, které dítě považovalo za samozřejmé, najednou vymizí a život rázem přestává být pro dítě tak bezpečný a předvídatelný jako byl dosud.

Již v předchozí podkapitole se autorka pokusila přiblížit, jak je důležité, aby rodiče v případě rozpadu partnerského vztahu hledali ohledně budoucí péče o dítě společné řešení. Dohoda rodičů o nastávající úpravě péče o nezletilé může dětem výrazně pomoci zmírnit negativní dopady rozvodu či rozchodu rodičů, které se dříve nebo později objeví, neboť dítě nové vzniklé situaci jen těžko rozumí. Vztah svých rodičů totiž nevnímá jako partnerský, pro dítě jsou to matka a otec jako rodiče, kteří patří k sobě a těžko chápe, že tomu tak najednou nemá být. Již samotný rozchod rodičů a skutečnost, že do budoucna se rodinné poměry změní, rodiče nebudou žít spolu a nebudou tvořit rodinu, může být pro dítě velmi traumatizující. V této chvíli mohou rodiče situaci dítěti značně ulehčit tím, že se povznesou nad krach svého partnerského vztahu a nadále spolu budou fungovat jako matka a otec v co největší vzájemné shodě a v respektu jednoho k druhému. Je důležité, aby si rodiče uvědomili, co může jejich případný vyhrocený vztah dítěti, které jejich konflikt citlivě vnímá, přinést a v návaznosti na to byli přístupní společnému

hledání řešení situace. Velkou roli v případě vyjednávání o úpravě péče o dítě hraje i čas, neboť dlouhodobé nestabilní prostředí je pro dítě velmi psychicky náročné a v nejhorším případě může mít na dítě trvalý negativní dopad.

O tom, že i soud vede účastníky řízení v souladu s ustanovením § 9 zákona o zvláštních řízeních soudních ke smírnému vyřešení sporu, bylo hovořeno již výše.

Pokud jsou rodiče schopni se na záležitostech, které se týkají péče o dítě dohodnout, je ideální, pokud svůj postoj prezentují soudu tím způsobem, že předloží společný návrh na úpravu péče o dítě, který obsahuje dohodu rodičů, popřípadě stanovisko jednoho rodiče, k němuž se ten druhý připojí. Soud si v takovém případě může udělat obrázek o rodinné situaci, o komunikaci mezi rodiči a o jejich vzájemném vztahu již z podaného návrhu. Soudce si může dále udělat představu i o tom, jak bude řízení probíhat, přičemž pokud jsou rodiče dohodnuti již na začátku řízení, je pravděpodobné, že v jeho průběhu uzavřou o péči o dítě dohodu, soudce tedy může předpokládat, že bude zvažovat obsah takové dohody a hodnotit, zdali je v zájmu dítěte.

Dohoda účastníků o předmětu řízení je svým obsahem hmotněprávním jednáním účastníků, které je učiněno v průběhu řízení v rámci procesního úkonu. Tato dohoda nahrazuje rozhodnutí soudu, a proto musí být před soudem o tomto úkonu sepsán zvláštní protokol, přičemž soud potom rozhodne, zda dohodu ve sjednaném znění schválí či nikoliv. Může však pouze rozhodnout o tom, že dohodu schválí v plném rozsahu, nebo ji naopak neschválí, není možné, aby ji schválil s dodatky či například určitými výhradami. Znění dohody rodičů uvedené v návrhu na zahájení řízení je nerozhodné, navíc mohou rodiče v průběhu řízení dospět k tomu, že jim původně navrhovaná dohoda nevyhovuje a uzavřít o péči o dítě dohodu v jiném znění, a i rodiče, kteří nebyli od počátku dohodnuti, mohou v řízení sjednat dohodu, neboť soud o ní sepíše zvláštní protokol, ve kterém je konečné

znění dohody uvedeno. Dohoda v návrhu je tak pro soud pouze ukazatelem pro to, zda jsou rodiče schopni jednat ve vzájemné shodě či nikoliv, podstatné však je až znění dohody zachycené v protokolu, neboť o jeho schválení soud rozhoduje. Protokol o dohodě musí být dle ustanovení § 10 odst. 2 podepsán všemi účastníky řízení, tedy rodiči i opatrovníkem nezletilého dítěte, v případě, že by k podpisu všemi účastníky nedošlo, nemůže soud k takové dohodě přihlížet.

K platnosti dohody je potřeba její schválení soudem, což soud v případě řízení o péči o nezletilé činí vždy rozsudkem. Pokud by byla dohoda uzavřena v řízení, v němž se meritorně rozhoduje usnesením, soud o jejím schválení rozhoduje usnesením, jehož písemné vyhotovení může být ve výrazně zjednodušené formě, neboť za předpokladu, že se všichni účastníci vzdají práva odvolání proti takovému usnesení, nemusí být odůvodněno. V řízeních, kde soud meritorně rozhoduje rozsudkem je však takový postup vyloučen, tedy pokud soud schválí v řízení o svěřeni dítěte do péče dohodu rodičů, musí své rozhodnutí každopádně odůvodnit, ačkoliv tak může v některých případech s ohledem na § 157 odst. 4 občanského soudního řádu učinit ve zjednodušené formě. Výrok rozsudku, kterým soud schvaluje dohodu rodičů, má následující podobu. Bod bodem I. výroku rozsudku soud rozhodne o tom, že se schvaluje dohoda rodičů v tomto znění a za dvojtečkou následuje přesné znění dohody tak, jak je zachyceno v protokolu. Pod bodem II. výroku potom soud rozhodne o nákladech řízení, pod bodem III. potom případně o nákladech státu za předpokladu, že v řízení vznikly. Pokud by soud dospěl k závěru, že není namístě dohodu rodičů ohledně péče o nezletilé dítě schválit, upozorňuje Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních na to, že by tak měl činit vždy usnesením, a to i v řízení o péči o nezletilé, kde jinak meritorně rozhoduje rozsudkem, neboť takové rozhodnutí soudu není rozhodnutím ve věci samé, nevytváří překážku věci rozsouzené, soud tím pouze rozhoduje o tom, že neschválí dohodu rodičů, ale poměry dítěte fakticky neupravuje,

přičemž po právní moci takového usnesení dál pokračuje v řízení.¹⁶⁴ Autorka však přiznává, že se s takovým rozhodnutím v praxi dosud nesešla, neboť ve většině případů je dohoda ve znění navrhovaném rodiči schválena, popřípadě ve chvíli, kdy rodiče přednesou soudu nevhodnou dohodu, soud účastníky poučí, že za daných okolností taková dohoda nebude schválena, vysvětlí jim své důvody a rodiče v důsledku toho svou dohodu upraví.

Důvodem pro neschválení dohody rodičů ohledně péče o nezletilé dítě může být skutečnost, že soud dospěje k závěru, že taková dohoda není v zájmu dítěte. Ačkoliv má soud rodiče k dohodě motivovat a aktivně vést, neboť odborná literatura i praxe obecně usuzují na to, že v zájmu dítěte je, aby se rodiče na porozvodovém či porozchodovém uspořádání dohodli, je pro soud v řízení, které se týká nezletilého, vždy na prvním místě zájem dítěte (viz výše). Tento zájem je pro soud prioritou a nesmí v žádném případě ustoupit rychlému vyřešení věci, soud nikdy nesmí při předložení dohody zkoumat zájem dítěte pouze povrchně s tím, že se přeci rodiče na úpravě jeho poměrů dohodli. Dohodou rodičů může dojít k tomu, že se uklidní napjatá rodinná situace, respektive vztah rodičů již nebude tak vyhrocený, nicméně rodiče mohou takovou dohodu uzavřít také proto, že jim oběma vyhovuje nejlépe po stránce časové, logistické apod., či z toho důvodu, že ji považují s ohledem na rovné postavení obou rodičů při péči o dítě za jednoduše spravedlivou, avšak bez úvahy nad tím, zda je zvolené řešení v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Pokud dohoda rodičů není v zájmu dítěte, celkově takové řešení úpravy poměrů nezletilého jeho zájmům odporuje, neboť není možné při úvahách o tom, co bude pro dítě nejlepší, omezeně skončit u toho, že je to v každém případě dohoda rodičů. Také proto je autorka toho názoru, že zákonodárce v tomto případě zakotvil požadavek, aby rozsudek, jímž je dohoda rodičů ohledně úpravy péče o dítě schvalována, byl odůvodněn, neboť v odůvodnění

¹⁶⁴ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 16

by se soud měl soud vypořádat i s tím, proč považuje dané řešení za nejlepší s ohledem na zájem dítěte. Pokud například rodiče dítěte, které navštěvuje první třídu základní školy, navrhnou střídavou péči o dítě s tím, že oba žijí v jiném městě a vzdálenost mezi nimi je tak velká, že dítě nemůže v obou obdobích navštěvovat jednu školu a rodiče zvolí jako řešení navštěvování jiné školy každých čtrnáct dnů podle toho, u kterého z rodičů bude zrovna nezletilý bydlet, musí soud pečlivě uvážit, zda takové uspořádání zájmu dítěte neodporuje.

Pokud soud rozsudkem dohodu rodičů schválí, zákon neumožňuje, aby rodiče proti výroku, jímž byla dohoda schválena, podali odvolání (§ 476 zákona o zvláštních řízeních). Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí ten důvod, že rodičům bylo plně vyhověno, a subjektivní přípustnost pro podání opravného prostředku není dána.¹⁶⁵ Pokud by rodiče odvolání i přesto podali, odvolací soud by jej odmítl jako odvolání podané neoprávněnou osobou. Proti výroku o nákladech řízení je potom odvolání samozřejmě přípustné. Opatrovník nezletilého dítěte je na rozdíl od rodičů proti takovému rozsudku oprávněn podat, neboť ten se uzavírání dohody neúčastní, pouze se k ní připojuje. K tomu si autorka dovoluje vyjádřit názor, že zákonná konstrukce, kdy rodičům není umožněno podat odvolání a opatrovník dítěte toto právo naopak má, není příliš pochopitelná a v praxi k podání odvolání opatrovníkem jen těžko dojde, neboť ačkoliv se opatrovník uzavírání dohody neúčastní, musí být taková dohoda podepsána i opatrovníkem dítěte, přičemž, jak uvádí Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních, svým podpisem vyslovují účastníci se zněním dohody svůj souhlas.¹⁶⁶ Pokud tedy opatrovník svým podpisem stvrzuje, že s dohodou ve sjednaném znění souhlasí, jeví se autorce možnost, že může

¹⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, s. 81

¹⁶⁶ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 16

následně proti rozsudku, jímž byla dohoda odsouhlasena, podat odvolání, přinejmenším jako nelogická.

V souvislosti s dohodou rodičů ohledně péče o nezletilé by autorka ráda připomněla judikát již staršího data, ve kterém Nejvyšší soud ČSR řešil otázku předmětu dohody rodičů ohledně péče o nezletilé dítě, respektive to, o čem všem ohledně péče o dítě mohou rodiče sjednat dohodu. Soud dospěl k závěru, že dohodu ohledně úpravy poměrů dítěte mohou sjednat jen rodiče spolu, nemůže jí být dohoda rodičů s jinou fyzickou osobou o tom, že bude o dítě osobně pečovat namísto rodičů. Není tedy možné, aby soud, jak to v daném případě učinil, schválil dohodu o tom, že nezletilé děti budou ponechány v péči prarodiče ze strany otce. *„V těch výjimečných případech, kdy po rozvodu manželství nezletilé dítě u žádného z rodičů vychováváno být nemůže a kdy je to v zájmu dítěte, může jen soud rozhodnout o svěřeni dítěte do výchovy jiného občana než rodiče a také jen soud může vymezit rozsah jeho práv a povinností k dítěti.“*¹⁶⁷

4.3 Výkon rozhodnutí

Obecný rámec výkonu rozhodnutí je upraven v občanském soudním řádu v § 251 odst. 1 věta první, který stanoví, že v případě, že nesplní povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí, může oprávněný podat návrh na soudní výkon rozhodnutí. Ve své podstatě slouží vykonávací řízení k realizaci toho, co bylo v nalézacím řízení shledáno právem v případě, že ze strany povinného nedošlo k dobrovolnému plnění. Jeho prostřednictvím dochází k donucení, tedy k výkonu práva i proti vůli toho, kdo měl právní povinnost k plnění.¹⁶⁸

¹⁶⁷ NS ČSR 1 Cz 98/1972

¹⁶⁸ Macková, A. Soudní výkon rozhodnutí a exekuce. In Winterová, A., Macková, A. a kolektiv. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1. vydání. Praha: Leges, 2015 s. 16

Postup v případě výkonu rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé je vzhledem k povaze vynucovaných povinností logicky charakterizován určitými odlišnostmi od exekuce směřující k uspokojení práv z peněžitého či nepeněžitého plnění. Důvodem pro specifický postup při výkonu tohoto druhu rozhodnutí odlišný od jiných, shora zmíněných, je zejména jeho předmět, tedy nezletilé děti s čímž souvisí i to, že výkon musí být prováděn způsobem, který bere zřetel na potřeby nezletilého.¹⁶⁹ Výkon rozhodnutí, jehož předmětem je osoba, se v procesní teorii tradičně označuje jako personální exekuce, na rozdíl od exekuce reální, jejímž předmětem je majetek povinného.¹⁷⁰

Dalším specifikem tohoto vykonávacího řízení potom je, že nalézací a exekuční řízení nejsou v praxi tak striktně oddělena, neboť výkon rozhodnutí, který následuje poté, co nebylo vydané rozhodnutí dobrovolně plněno, je pouze dalším opatřením v rámci řízení, v němž došlo k vydání rozhodnutí. V praxi se na výkon rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé nezakládá nový spis, výkon rozhodnutí je veden v opatrovnickém spise nezletilého a provádí jej ten samý opatrovnický soud, který ve věci rozhodl.

Důsledkem zvláštního postupu ve vykonávacím řízení ve věcech péče o nezletilé děti je potom skutečnost, že tento výkon rozhodnutí, který předpokládá vynucení formou personální exekuce, může provést pouze soud, výkon rozhodnutí soudním exekutorem je vyloučen, a to z toho důvodu, že takové situace jsou spojeny s intenzivními zásahy do osobní sféry člověka.

Odlišný předmět řízení související se zvláštní ochranou, která je dětem v řízeních, které se jich dotýkají, obecně poskytována, byl důvodem pro zakotvení zvláštní právní úpravy týkající se výkonu rozhodnutí ve věcech péče

¹⁶⁹ Redakce, Exekuce o výchově nezletilých dětí a styku s nimi. EPRAVO.CZ, 2001. (vid 2016-1-31) Dostupné z <http://www.epravo.cz/top/clanky/exekuce-o-vychove-nezletilych-deti-a-styku-s-nimi-4910.html>

¹⁷⁰ Frinta, O. Soudní výkon rozhodnutí a exekuce. Výkon rozhodnutí ve věcech rodinněprávních. In Winterová, A., Macková, A. a kolektiv. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1. vydání. Praha: Leges, 2015 s. 163

o nezletilé. Ta je obsažena v zákoně o zvláštních řízeních soudních, v dílu druhém nazvaném Výkon rozhodnutí, hlavy páté, v § 497 a násl., který upravuje výkon rozhodnutí **předběžného opatření podle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních**, a v § 500 a násl., jež stanoví postup při výkonu **meritorního rozhodnutí o péči o nezletilé děti** prováděný poté, co soud prvního stupně rozhodl ve věci samé. Každému z uvedených typů výkonů rozhodnutí se bude autorka následně věnovat zvlášť. Pokud jde o obecná ustanovení o výkonu rozhodnutí, není možné tato na výkon rozhodnutí o péči o nezletilé použít, neboť při výkonu je nutné zohlednit skutečnost, že jeho předmětem jsou právě nezletilé děti, které jsou citlivé a zranitelné.¹⁷¹

S ohledem na skutečnost, že u obou těchto výkonů rozhodnutí je předmětem výkonu vždy nezletilé dítě, je možné poukázat na shodné znaky, které se u obou postupů objevují. Jednak je při výkonu rozhodnutí nutné postupovat co nejcitlivěji s ohledem na dítě tak, aby nedošlo k nepřijatelnému zásahu do jeho psychického a citového vývoje nebo jinému neodůvodněnému zásahu do jeho práv, a zároveň samozřejmě s co největším urychlením a co nejefektivněji, a to vzhledem k negativnímu vlivu, který může prodlení s výkonem rozhodnutí na dítě mít. Jelikož se i výkon rozhodnutí dotýká nezletilého dítěte, je třeba, aby mu soud rovněž v této situaci poskytl potřebné informace vzhledem k jeho věku a rozumové vyspělosti tak, aby si mohlo na celou záležitost vytvořit vlastní názor. V tomto ohledu je třeba jednat zvláště citlivě při odnětí dítěte, což klade zvýšené profesní nároky na osobu soudního vykonavatele, když je potřeba, aby si tento kromě znalosti právní úpravy osvojil i odborné znalosti z oborů jako psychologie či pediatrie. V tomto ohledu může soudnímu vykonavateli napomoci sociální pracovník, u kterého je vhodné, aby vzhledem ke znalosti rodinného prostředí nezletilého, byl výkonu rozhodnutí odnětím dítěte přítomen.

¹⁷¹ Kurka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení, Praha: Linde, 2004, str. 729

4.3.1 Výkon meritorního rozhodnutí o péči o dítě

V rámci provedení výkonu rozhodnutí prvostupňového soudu ve věci samé je úloha soudu širší, než pouhé donucení povinného k tomu, aby dodatečně, na nátlak soudu, splnil povinnost uloženou mu meritorním rozhodnutím. I při výkonu rozhodnutí je kladen důraz na preventivní a výchovnou roli soudu v řízení, když i v této situaci se má soud snažit vést povinného k tomu, aby svou povinnost splnil dobrovolně. Toto řízení probíhá výrazně pomaleji než výkon rozhodnutí předběžného opatření podle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Je to dáno zejména účelem tohoto předběžného opatření a dále skutečností, že zatímco předběžným opatřením je rozhodnuto o poměrech dítěte jen dočasně, meritorním pravomocným rozhodnutím soudu jsou poměry dítěte upraveny s konečnou platností a obecně zde panuje zájem na tom, aby toto rozhodnutí bylo splněno dobrovolně. Tento výkon rozhodnutí lze rozdělit do několika na sebe navazujících etap a zároveň je soudu umožněno, aby v rámci obecné snahy o vyřešení konfliktu smírnou cestou nařídil nejrůznější alternativní metody vyřešení sporu či užil jiné nástroje, které mohou účastníkům pomoci s dobrovolným plněním povinnosti. O jednotlivých fázích výkonu i dalších opatřeních, která může soud nařídít, bude hovořeno později.

V případě tohoto výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé děti je exekucním titulem soudní rozhodnutí sporné, tedy ve věci, kde rodiče neuzavřeli dohodu, nebo rozhodnutí soudu nesporné, kdy soud schválil dohodu o úpravě péče o nezletilé dítě. K tomu si autorka dovoluje poznamenat, že dohoda rodičů o péči o dítě, která nebyla soudem schválena, tedy obyčejná soukromá dohoda rodičů o tom, kdo kdy a za jakých podmínek bude o dítě pečovat, není titulem pro výkon rozhodnutí.

Vykonávací řízení může být zahájeno i bez návrhu. Většinou je však v praxi podáván návrh na nařízení výkonu rozhodnutí jedním z rodičů

případně orgánem sociálně-právní ochrany dětí, neboť o skutečnosti, že rodič dobrovolně neplní vykonatelné rozhodnutí soudu, se soud musí nějakým způsobem dozvědět a když už je soud informován, většinou taková osoba rovnou výkon rozhodnutí navrhne.

Účastníky řízení jsou v případě, že řízení bylo zahájeno na návrh, navrhovatel a dále ten, o jehož právech a povinnostech má být jednáno (§ 6 zákona o zvláštních řízeních soudních), tedy nezletilé dítě, ten kdo má právo o dítě pečovat v souladu s exekučním titulem a jakákoliv osoba, která oprávněné osobě výkon jejího práva znemožňuje.

Věcně příslušný je k výkonu rozhodnutí okresní soud, místně příslušným je potom obecný soud nezletilého, tedy soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště (§ 4, § 500 zákona o zvláštních řízeních soudních).

Soud obecně vychází z toho, že ten, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí, již byl poučen o následcích nesplnění rozsudku soudu přímo v něm, povinnost poučit účastníky o následcích nesplnění rozhodnutí a o možnostech jeho výkonu ukládá zákon o zvláštních řízeních soudních soudu v § 472. Poučovací povinnost soudu je proto v rámci výkonu rozhodnutí omezena jen na případy, kdy pro to soud shledá zvláštní důvody vzhledem k okolnostem daného případu, nebo pokud nebyl ten, kdo exekuční titul dobrovolně neplní, o následcích neplnění stanovených povinnostech poučen, a to s přihlédnutím i k tomu, že snahou je, aby výkon rozhodnutí byl proveden co nejrychleji a nejefektivněji bez přehnaných formalismů. Na druhou stranu pokud soud opomenul účastníky v rozhodnutí ve věci samé tímto způsobem poučit, musí tak učinit v rámci výkonu rozhodnutí obligatorně, neboť jinak není možné výkon rozhodnutí provést. Možnost soudu vyzvat účastníka k dobrovolnému plnění rozhodnutí a poučit jej o možnostech výkonu rozhodnutí je také projevem obecné preventivní a výchovné role soudu

v řízeních týkajících se nezletilých dětí. Tato výzva může mít písemnou formu usnesení, popřípadě může být učiněna i ústně do protokolu před soudem, což mnohdy zvyšuje její účinky. Autorce je z praxe známo, že výzva povinnému bývá velmi účinná a obecně je toho názoru, že je dobré ji neopomíjet používat, neboť rodiče bohužel často vnímají poučení v závěru rozsudku lehkomyšlně pouze jako nerealizovatelnou hrozbu s tím, že k výkonu rozhodnutí stejně nedojde. Pokud však obdrží výzvu k dobrovolnému splnění povinnosti opětovně v rámci výkonu rozhodnutí, mnohdy si uvědomí, že i výkon rozhodnutí skutečně kontrole soudu podléhá a začne rozhodnutí plnit dobrovolně. Případy, kdy by se i po opakované výzvě rodič dále zatvrzele odmítal podrobit exekučnímu titulu, se v praxi vyskytují spíše výjimečně. K významu této výzvy se nepřímou v minulosti vyjádřil i Ústavní soud ČR, který uvedl následující: „*Orgány veřejné moci mají i pozitivní závazky, které jsou těsně spjaty s účinným respektováním rodinného života. Jakmile je tedy prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem, přičemž k těmto pozitivním povinnostem se řadí vedle efektivní pomoci s osobními, zdravotními, či majetkovými obtížemi i povinnost rodiče informovat a řádně poučit o možných následcích právního jednání.*“¹⁷²

Podle § 501 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních může soud dále požádat orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby se pokusil vést povinného ke splnění povinnosti bez potřeby nařízení výkonu rozhodnutí. Soud je při výkonu rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé s orgánem sociálně-právní ochrany dětí vždy v úzkém kontaktu a spolupráci, a to z toho důvodu, že OSPOD s účastníky pracoval již dříve, je dobře obeznámen s rodinnými vztahy, vazbami, konflikty a obecně s celou rodinnou situací, a to mnohem lépe než soud, neboť při řízení nemá soud takový prostor pro to, aby všechny

¹⁷² ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3765/11

detaily zjistil. Navíc je praxi poměrně častým jevem, že účastníci vybudují k sociálním pracovníkům během předchozí spolupráce důvěru, neboť vycítí, že se jim snaží pomoci v situacích, které nejsou schopni sami zvládnout, a potom za správného působení ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí soudní rozhodnutí snáze akceptují a dobrovolně jej plní.

Další opatření, které má soud k dispozici k tomu, aby přiměl povinného, k dobrovolnému splnění uložené povinnosti aniž by byl nařízen výkon rozhodnutí, jsou taxativně vypočteny v § 503 zákona o zvláštních řízeních soudních. V první řadě je jednou z těchto možností již zmíněné nařízení prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu tří hodin. O principech a smyslu mediačního jednání již bylo hovořeno shora. K účelnosti mediace v rámci výkonu rozhodnutí se někteří autoři staví skepticky, když usuzují, že pokud jsou vztahy mezi rodiči vyhoceny již do té míry, že rodiče odmítají akceptovat soudní rozhodnutí a podřídit se mu, čímž páchají trestný čin maření úředního rozhodnutí a vykázaní podle § 337 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, je téměř s jistotou nemožné, aby mediace splnila svůj účel.¹⁷³ Další možností je potom stanovení plánu navykacího režimu. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí, že ten je vhodné nařídit ve chvíli, kdy se u dítěte objevuje problém označovaný v rámci pedopsychologie jako syndrom zavrženého rodiče, který se projevuje soustavnými a bezdůvodnými zlehčujícími či urážlivými a jinými odmítavými postoji směřujícími vůči jednomu z rodičů. Tato porucha je důsledkem více faktorů, přičemž významný vliv sehrává snaha dítěte přidat se v konfliktu na stranu jednoho či druhého rodiče a ovlivňování dítěte jedním rodičem proti druhému. Plán navykacího režimu má tak předejít tomu, aby okamžitá realizace výkonu rozhodnutí neměla na dítě trpící tímto syndromem negativní dopad. Proto je vypracován individuální plán tak, aby postupně docházelo k utlumení projevů

¹⁷³ Westphalová, L., Holá, L. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejího poskytování. Právní rozhledy, 2013, č. 18, s. 618

syndromu zavrženého rodiče a došlo ke splnění vymáhané povinnosti.¹⁷⁴ Před stanovením plánu si soud zpravidla vyžádá odborné vyjádření o vhodnosti, rozsahu, obsahu a délce trvání tohoto plánu. Zároveň pověří vhodnou osobu nebo zařízení výkonem kontroly plnění plánu, pokud tuto kontrolu neprovádí přímo sám. Takovou osobou bude zřejmě zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.¹⁷⁵ Dalším opatřením, ke kterému se soud může k oddálení výkonu rozhodnutí uchýlit, je nařízení setkání s odborníkem z oboru pedopsychologie. Frinta poukazuje na skutečnost, že na rozdíl od nařízení prvního setkání s mediátorem, ke kterému může soud přistoupit ve chvíli, kdy povinný exekuční titul porušil, není u nařízení setkání s odborníkem z oboru pedopsychologie tato podmínka vyžadována, proto může soud k tomuto opatření přistoupit kdykoliv se to jeví jako účelné, ačkoliv porušení povinnosti ze strany povinného dosud nedošlo.¹⁷⁶ Poslední možností v rámci těchto opatření je nařízení kvalifikovaného dohledu nad stykem s dítětem.

Pokud postup v předchozí fázi nevede k dobrovolnému plnění povinnosti, může soud usnesením nařídit výkon rozhodnutí. Samotný výkon rozhodnutí lze provést dvěma způsoby, a to ukládáním pokut dle § 502 zákona o zvláštních řízeních soudních, nebo odnětím dítěte dle § 504 zákona o zvláštních řízeních soudních. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních poukazuje na to, že je jen na soudu, který způsob výkonu rozhodnutí vzhledem ke konkrétním okolnostem případu zvolí.¹⁷⁷ Pokud soud nepřistoupí bezprostředně k odnětí dítěte, uloží v rámci usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí povinnému pokutu nepřesahující výši 50.000,-Kč. Pokuta má

¹⁷⁴ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 1003

¹⁷⁵ Křiváčková, J., Bartoníčková, K. Výkon rozhodnutí ve věcech nezletilých ve světle novely č. 295/2008 Sb. In Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám. Praha : ASPI-Wolters Kluwer, 2009, s. 274

¹⁷⁶ Frinta, O. Soudní výkon rozhodnutí a exekuce. Výkon rozhodnutí ve věcech rodinněprávních. In Winterová, A., Macková, A. a kolektiv. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1. vydání. Praha: Leges, 2015 s. 179

¹⁷⁷ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 1000

sankční charakter, neboť jejím uložením dochází k postihu povinného, není možné ji však vnímat jako sankci ve smyslu trestu za nesplnění povinnosti. Obdobně se vyjádřil ve svém nálezu i Ústavní soud, který uvedl, že výkon rozhodnutí není ani sankcí za porušení práva ani trestem z pohledu práva veřejného, nýbrž sleduje výlučně uskutečnění toho, co v konkrétních poměrech nebylo uskutečněno dobrovolně. Soustředění do konkrétního právního vztahu dítěte, rodičů, případně dalších osob, jsou-li nositeli příslušných práv, a cíl (smysl a účel), jímž je nastolení právě těch poměrů, které odpovídají obsahu výroku exekučního titulu, jsou pro zacházení s institutem výkonu rozhodnutí rozhodující. Veřejnoprávní přesah je vystižen jen tím, že stát logicky přebírá odpovědnost za to, že rozhodnutí vydaná soudy v jednotlivých věcech budou reálně respektována.¹⁷⁸ Při úvaze o výši pokuty by měl soud brát v úvahu osobu a majetkové poměry povinného, aby uložení pokuty mohlo působit tak, že povinný vymáhanou povinnost dodatečně splní. Pokuta může být uložena i opakovaně, je však otázkou, do jaké míry její opakované ukládání účelné. Autorce se jeví již třetí uložení pořádkové pokuty jako neúčelné, domnívá se, že vhodným postupem je uložení první pokuty při dolní hranici a následně uložení pokuty ve dvojnásobné výši. Pokud povinný ani při uložení druhé pokuty vymáhanou povinnost nesplní, lze předpokládat, že nezareaguje ani na třetí pokutu a její uložení by tak bylo neúčelné a zbytečně by tak byl odkládán výkon rozhodnutí odnětím dítěte.

V souladu s ustanovením § 507 zákona o zvláštních řízeních soudních je možné, aby soud rozhodl o tom, že zaplacené pokuty budou čerpány k úhradě odůvodněných a nezbytných potřeb dítěte, kdy se jedná zejména o oblečení, stravu, léky, zdravotní pomůcky, vzdělání či zájmovou činnost dítěte. Tímto postupem má být zabráněno tomu, aby z důvodu ukládání pokut povinnému objektivně nedošlo ke zhoršení uspokojování potřeb dítěte z toho důvodu, že povinnému ubudou finanční prostředky. Návrh může podat opatrovník dítěte

¹⁷⁸ ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3765/2011

či zákonný zástupce jako oprávněný a soud o něm rozhoduje samostatným usnesením. Pokud návrhu vyhoví, vyplatí opatrovníkovi nebo zákonnému zástupci takové náklady po prokázání účelnosti vynaložených nákladů až do výše evidovaných částek vymožených pokut.

Ačkoliv je výkon rozhodnutí odnětím dítěte vzhledem ke své povaze a zásahu do osobní sféry dítěte a ostatních účastníků nejkrajnějším prostředkem při vymožení rozhodnutí o péči o nezletilé a má být použit ve chvíli, kdy postup soudu, který měl povinného přimět k plnění exekučního titulu, tedy ukládání pokut a jiných opatření, zůstal bezvýsledný, nelze výkon rozhodnutí odnětím dítěte podmiňovat předchozím uložením pokuty, neboť zákon o zvláštních řízeních soudních bere v § 504 v úvahu i situaci, kdy soud přistoupí k odnětí dítěte aniž by předtím volil méně invazivní postupy, a to v případě, že je zřejmé, že ukládání pokut ani uložení dalšího opatření by zjevně nevedlo ke splnění vymáhané povinnosti. Obdobně se vyjádřil i Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení sp.zn. 20 Cdo 746/2005, když uvedl následující. *„Dovolatelka dovozuje v dané věci přípustnost dovolání zásadním právním významem jí kladené otázky, zda má před exekučním způsobem přímého fyzického odnětí dítěte dle § 273 odst. 1 písm. b/ o.s.ř. aplikační přednost způsob výkonu rozhodnutí ukládáním pokut dle § 273 odst. 1 písm. a/ o.s.ř.; dovolatelka v této souvislosti tvrdí, že je judikatura soudů značně nejednotná. Příklad názoru odlišného od toho, který v souzené věci zaujal odvolací soud, však neuvádí. Dovolací soud nemá poznatky, že by judikatura soudů směřovala k takovému výkladu § 273 odst. 1 o.s.ř., jež sama dovolatelka nabízí, že by totiž z tam uvedených způsobů provedení výkonu rozhodnutí (v zájmu zdravého vývoje dítěte) mělo mít přednost ukládání pokut. Odvolací soud staví svůj výkladový názor na hledisku účinnosti zákonem alternativně nabídnutých možností způsobu výkonu. Činí tak v souladu s důvodovou zprávou k zákonu č. 30/2000 Sb., jímž bylo citované ustanovení novelizováno, a dle níž zůstane-li výzva k dobrovolnému splnění rozhodnutí bezvýsledná, poskytuje se soudu*

*oprávnění, aby podle okolností případu přistoupil k nařízení výkonu rozhodnutí buď ukládáním pokut nebo reálným vynucením povinnosti, k němuž může soud přistoupit i bez předchozí výzvy, je-li nepochybné, že výzva nemůže vést povinného ke splnění povinnosti.*¹⁷⁹

V usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí odnětím dítěte soud rozhodne, že dítě bude odňato tomu, u koho podle rozsudku nemá být, přičemž následně bude předáno do péče té osoby, která je k péči oprávněná dle tohoto rozhodnutí. Zvláště při výkonu rozhodnutí odnětím dítěte je důležité, aby soud postupoval urychleně a efektivně. Výkon rozhodnutí provede osoba pověřená rozvrhem práce příslušného soudu, nejčastěji vyšší soudní úředník jako soudní vykonavatel. Před samotným provedením dochází k tomu, že je postup předjednan s úřadem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, který může vzhledem ke znalosti rodiny a prostředí, v němž rodina žije, poskytnout soudu cenné informace odůvodňující individuální postup, například pokud jde o čas výkonu rozhodnutí, zajištění potřeb pro dítě, jako jsou autosedačka apod. V odůvodněných případech může soudní vykonavatel žádat součinnost justiční stráže či Policie ČR.

Ačkoliv je titulem pro výkon rozhodnutí vykonatelný rozsudek opatrovnického soudu, není možné říci, že by výkon rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé měl být proveden za každou cenu přesně podle tohoto rozsudku, neboť použití donucovacích prostředků k výkonu rozhodnutí není někdy nejen žádoucí, ale ani vhodné tam, kde může způsobit větší škody na psychice dítěte, než je možné připustit s ohledem na jeho zájem. Ústavní soud ČR se k otázce uskutečnění výkonu rozhodnutí před odpor dítěte vyjádřil tak, že konstatoval nutnost respektování specifik řízení o výkon rozhodnutí o úpravě styku rodiče s dítětem, jehož způsob provádění - stejně jako výkon každého rozhodnutí o péči o nezletilé dítě - se vymyká běžnému pojetí výkonu rozhodnutí v jiných případech. Institut výkonu rozhodnutí o péči o

¹⁷⁹ NS ČR sp.zn. 20 Cdo 746/2005

nezletilé děti není určen k tomu, aby se stal (pouze) nástrojem k prosazení zájmu jednoho z rodičů a k potlačení vůle dítěte. Výchovné působení na rodiče a dítě i ve smyslu rozhodnutí soudu o péči o dítě nesmí nikdy překročit racionální mez a má rozhodnutí dítěte respektovat. Institut nařízení výkonu rozhodnutí potom není určen k tomu, aby se stal nástrojem násilné změny postoje a projevů vůle dítěte, pokud jeho rozhodnutí nepobývat s jedním z rodičů nebylo úmyslně ovlivněno třetí osobou. Pokud není možné dítě i přes adekvátní výchovné působení přimět k tomu, aby změnilo názor a šlo k otci podle rozsudku, jímž byla péče o dítě upravena, je ukládání pokut nesmyslné a neplní zákonem předvídaný účel. Sankční působení soudu postrádá v případě, že matka se snaží dítě přimět, aby šlo k otci, a dítě toto striktně odmítá, reálný objekt, tedy vůlí ovlivnitelné lidské jednání, na které by mohlo reálně působit.¹⁸⁰

4.3.2 Výkon rozhodnutí o předběžné úpravě poměrů dítěte

V případě výkonu rozhodnutí o předběžné úpravě poměrů nezletilého je titulem pro výkon rozhodnutí usnesení o nařízení předběžného opatření dle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Právní úprava výkonu tohoto předběžného opatření je obsažena v § 497 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních. Výkon předběžného opatření je dalším opatřením, které plynule navazuje na vydání tohoto předběžného opatření a jeho cílem je zajištění jeho co nejrychlejší a nejefektivnější realizace, neboť se dítě nachází v situaci, která je ohrožuje. Ustanovení § 497 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních stanoví, že soud zvláštní opatření vykoná bezodkladně po jeho vydání. K jeho výkonu tedy není třeba dalšího návrhu ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí, rovněž soud nevydává žádné usnesení, kterým by výkon rozhodnutí nařídil. S ohledem na rychlé a efektivní zajištění ochrany dítěte je postup soudu v případě výkonu rozhodnutí velmi neformální. Z toho důvodu je také zákonem výslovně vyloučen postup podle ustanovení § 500 až 504 a

¹⁸⁰ ÚS ČR sp.zn. III. ÚS 3462/2014, sp.zn. III. ÚS 518/2013

508 zákon o zvláštních řízeních soudních, tedy není možné vydat preventivní výzvu, uložit pokutu či nařídit další opatření podle § 502 a 503 zákona o zvláštních řízeních soudních.

Věcně příslušný je pro výkon rozhodnutí okresní soud, místně je potom příslušný ten soud, který nařídil předběžné opatření, tedy obecný soud navrhovatele, kterým je v tomto případě pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí, konkrétně obecní úřad obce s rozšířenou působností. Opět vzhledem k co nejrychlejšímu provedení výkonu rozhodnutí zákon v § 498 zákona o zvláštních řízeních soudních stanoví prioritu toho, že výkon zvláštního předběžného opatření má provést ten soud, který jej vydal, avšak v odůvodněných případech, zejména z důvodu vhodnosti, může soud věc předat soudu příslušnému podle § 467 zákona o zvláštních řízeních. K takovému postupu přistoupí soud typicky v tom případě, pokud je sídlo takového soudu značně blíže k místu výkonu rozhodnutí a lze předpokládat, že výkon bude proveden rychleji a hospodárněji. V takovém případě je potom v souladu s § 498 zákona o zvláštních řízeních soudních k výkonu zvláštního opatření příslušný soud, kterému byla věc předána.

Pro výkon předběžného opatření, stejně jako pro vydání tohoto předběžného opatření, nemusí být dítě dle ustanovení § 499 zákona o zvláštních řízeních soudních zastoupeno. Pokud nemá dítě zákonného zástupce nebo jej zákonný zástupce nemůže zastupovat, jmenuje soud nezletilému opatrovníka bezodkladně po výkonu předběžného opatření, přičemž úkolem takového opatrovníka je zastupovat dítě a ochraňovat jeho zájmy v řízení o péči o nezletilé, které bude ohledně dalších poměrů dítěte následovat. V praxi soud většinou bezprostředně po výkonu předběžného opatření podle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních usnesením zahájí řízení o péči o nezletilé dítě s odůvodněním, že vyšly najevo skutečnosti, které odůvodňují upravit poměry dítěte s konečnou platností, a zároveň mu stejným usnesením jmenuje opatrovníka pro toto řízení.

Po nařízení předběžného opatření soud o této skutečnosti informuje navrhovatele, tedy příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí a v odůvodněných případech i Policii ČR, aby mohl v součinnosti s nimi výkon rozhodnutí provést. Výkon rozhodnutí se provádí tak, že se dítě předá do vhodného prostředí, případně, pokud je v péči osoby či zařízení, bude z jejich péče odňato. V této souvislosti Frinta upozorňuje na seznam vhodných prostředí pro umístování dětí obsažený ve Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR č. 258/2007-LO-SP/96.¹⁸¹ Tento seznam má doporučující povahu pro soudce, není závazný, má být pouze vodítkem a zárukou toho, že zařízení v něm uvedená nejsou pro účel sledovaný zvláštním předběžným opatřením nevhodná. Soud však může zvolit i jiné prostředí, pokud dospěje k závěru, že odpovídá definici v § 452 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních, když vhodným prostředím má zde zákon na mysli výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. Případně je možné dítě svěřit i do pěstounské péče na přechodnou dobu.

¹⁸¹ Frinta, O. Soudní výkon rozhodnutí a exekuce. Výkon rozhodnutí ve věcech rodinněprávních. In Winterová, A., Macková, A. a kolektiv. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1. vydání. Praha: Leges, 2015 s. 173

5 Závěr

Cílem této práce byl podrobný rozbor řízení, v němž soud rozhoduje o svěřeni nezletilého dítěte do péče, s důrazem na řízení, ve kterém se rozhoduje o tom, který z rodičů a v jakém rozsahu bude o nezletilého pečovat po rozpadu jejich partnerského vztahu. V současné době probíhá toto řízení před opatrovnickými soudy, respektive před soudy okresními a rozhoduje v nich soudce dle rozvrhu práce pověřený rozhodovat o opatrovnických věcech. Jedná se o samostatné řízení, jehož výsledkem je rozsudek upravující mimo jiné péči o nezletilého. Ráda bych připomněla, že právní úprava byla v minulosti odlišná, neboť až v souvislosti s novelou zákona o rodině v roce 1998 došlo k oddělení opatrovnického řízení od řízení rozvodového. Před touto změnou právní úpravy byly rozvod manželství i úprava práv a povinností ke společným dětem řešeny v jenom řízení. To přinášelo četné komplikace, v některých případech to mohlo vést až k absurdní situaci, a sice pokud se některý z rodičů odvolal pouze proti výroku o úpravě poměrů nezletilých dětí, rozhodnutí nabylo právní moci co do výroku o rozvodu manželství, tedy k rozvodu manželství došlo, avšak neexistovalo pravomocné rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých pro dobu po rozvodu manželství rodičů.

Oddělení řízení opatrovnického od řízení o rozvod manželství bylo nepochybně správným krokem a došlo tak k odstranění poměrně zásadního nedostatku v právní úpravě. Současnou právní úpravu řízení o péči o nezletilé hodnotím jako poměrně zdařilou, avšak přesto bych ráda v závěru této práce poukázala na několik nedostatků v právní úpravě a rovněž problémů, které se v řízení poměrně často objevují.

Současná právní úprava přistupuje odlišně k dětem rodičů, kteří byli před rozpadem svého vztahu manželé a rodičů, kteří neuzavřeli manželství. Pokud rodiče, kteří nejsou manželé, ukončí své soužití, soud upraví péči o dítě

pouze v případě, že se na otázce jejího fungování nedohodnou. Z pohledu dítěte je však rozchod i jeho dopad v obou případech stejný a řešení situace musí být také totožné, neboť stav, ve kterém se děti v případě ukončení společného soužití rodičů ocitají, se neliší podle toho, zda jde o děti sezdaných rodičů či nikoliv. Jsem toho názoru, že by bylo vhodné právní úpravu sjednotit, avšak jedno nebo druhé řešení má vždy svá úskalí. Pokud by byla zrušena povinnost rodičů, kteří uzavřeli manželství, před jeho rozvodem soudem upravit poměry dítěte, mohlo by docházet k tomu, že konflikt, který by mezi rodiči v důsledku rozpadu jejich vztahu vznikl, by nebyl nikterak řešen, a docházelo by k tomu, že dítě bude nuceno uprostřed konfliktu rodičů žít. Na druhou stranu, pokud by zákon stanovil povinnost, aby soud i v případě rozchodu nesezdaných rodičů vždy rozhodoval o péči o dítě, došlo by jednak k neúměrnému zatížení soudů a dále rovněž samozřejmě není možné veškeré rozchody monitorovat.

Dále považuji za problematické určování místní příslušnosti soudu v případě vedení opatrovnického spisu dítěte u jiného soudu, než u soudu, v jehož obvodu působnosti nezletilé dítě v době zahájení řízení bydlí. Jsem toho názoru, že tuto otázku by bylo vhodné vyřešit přímou zákonnou úpravou. Dále zastávám názor, že by měla být zákonem dána lhůta pro rozhodnutí o vyslovení místní nepříslušnosti či přenesení příslušnosti v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé děti obecně, aby byla otázka místní příslušnosti soudu vyřešena co nejdříve, neboť v praxi často dochází k tomu, že vyřešení místní příslušnosti trvá příliš dlouho a řízení neúměrně prodlužuje, a to zejména v případech, kdy je navrhovatel nucen podat návrh k soudu, u kterého je veden spis, ačkoliv dítě již v obvodu působnosti tohoto soudu nebydlí.

Rovněž se domnívám, že by bylo vhodné, aby zákonodárce postavil najisto otázku vedení spisů ohledně plnorodých sourozenců. Komentář k zákonu o zvláštních řízeních soudních uvádí, že ohledně sourozenců by měl

být vždy veden jeden opatrovnický spis.¹⁸² Z této formulace však spíše plyne vhodnost takového postupu, nikoliv povinnost. V praxi dochází v některých případech k situaci, že sourozenci mají rozdílné bydliště, respektive každý z nich bydlí v působnosti jiného soudu, a soud kupříkladu při přenesení příslušnosti spis sourozenců rozdělí s odkazem na jejich rozdílné faktické bydliště. Přikláním se spíše k tomu, že vhodnější je vést ohledně plnorodých sourozenců jeden spis, avšak je otázka, jestli je předchozí postup skutečně chybný, neboť zákon o povinnosti vést ohledně dětí stejných rodičů jeden spis nikde nehovoří. Mohlo by se zdát, že jde pouze o interní technickou otázku fungování soudní agendy, avšak je nutné si uvědomit, že to úzce souvisí s otázkou místní příslušnosti, která se velmi dotýká samotných účastníků, neboť pro ně je základem vědět, který soud je ve věci příslušný, tedy na který soud se mají s návrhem obrátit. V konečném důsledku se tato nejasnost může odrazit na celkové délce řízení.

Konečně bych ráda poukázala na praktický problém, který se v řízení projevuje při ustanovování znalců. Znalci jsou velmi často vytíženi a nejsou schopni vypracovat znalecké posudky v přiměřených lhůtách. Domnívám se však, že znalci jsou nerovnoměrně zatíženi, bylo by proto vhodné tuto problematiku řešit, neboť pro soud je obvykle poměrně složité sehnat znalce z odpovídacího oboru, a to i s ohledem na to, že znaleckých posudků jako důkazních prostředků v praxi přibývá. Pokud by byl veden seznam znalců a soudy by ustanovovaly znalce z příslušného oboru podle toho, který z nich je v danou chvíli „na řadě“, respektive by byl zaveden systém, který by umožňoval rotaci znalců, docházelo by k jejich rovnoměrnému vytížení a rovněž znalec sám by věděl, že nyní je kupříkladu na prvním místě v seznamu, a je proto pravděpodobné, že bude v blízkém časovém horizontu v nějaké věci ustanoven a mohl by si tak práci lépe zorganizovat.

¹⁸² Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 8

Na samotném závěru bych ráda konstatovala, že s ohledem na cíl práce, její název a rozsah jsem byla nucena zvolit určitý přístup k dané problematice. Na řízení ve věcech péče o nezletilé dle § 466 písm. b) zákona o zvláštních řízeních soudních je možné nahlížet z různých směrů a v nejrůznějších souvislostech. Rozhodla jsem se proto zaměřit na nejfrekventovanější řízení, které zákon pod řízení ve věcech péče o nezletilé zahrnuje, a to i s ohledem na to, že vzhledem k vzrůstající rozvodovosti v praxi řízeních o úpravě péče o dítě, ve kterých soud rozhoduje o péči rodičů, přibývá. Lze říci, že toto řízení tvoří hlavní náplň opatrovnické agendy. Jedná se také o řízení, které je nejvíce různorodé. Přístup rodičů se značně liší, což je dáno zejména tím, že úprava péče o dítě soudem je důsledkem rozpadu jejich partnerského vztahu, na který každý člověk reaguje jiným způsobem. Průběh řízení může být takový, že soud schválí dohodu rodičů o péči o dítě, ale na druhou stranu může rovněž dojít k tomu, že rodiče přetvoří řízení na vzájemný boj o dítě a v takovém případě je průběh logicky úplně jiný, daleko složitější. Abych neopomenula širší souvislosti, rozhodla jsem se stěžejní část práce věnovat rozboru řízení a následně podrobněji představit vybranou související problematiku. Mezi vybrané otázky byl zařazen i výkon rozhodnutí o péči o dítě, ačkoliv by mohl být systematicky zařazen do řízení. Jeho místo v poslední kapitole je však zejména z toho důvodu, že jde o velmi specifické řízení a zároveň v praxi nikoliv časté, neboť většina rozsudků o péči o dítě je naštěstí dobrovolně plněna.

Literatura

- 1 Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád: Komentář. I. Díl (§ 1 až § 200). 7. vydání. Praha. C.H. Beck, 2006, s. 592
- 2 Cilečková, K., Westphalová, L. Aktuální problémy právní úpravy poměrů mezi rodiči a dětmi. In Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. a kolektiv: Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013
- 3 Corradiniová, S. Perpetuatio fori v řízeních péče soudu o nezletilé. Bulletin advokacie, 2010, č. 6
- 4 Čuhelová, K., Šmíd, O. Mediace v některých rodinně-právních věcech de lege ferenda. Právní fórum. 2015, č. 5
- 5 Dávid, R. Obecné připomínky k zákonu o zvláštních řízeních soudních. Bulletin advokacie, 2014, č. 12
- 6 Feistauerová, V. Pohled praxe na opatrovnické řízení v souvislosti s rozvodem. In Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám. Praha : ASPI – Wolters Kluwer, 2009
- 7 Frinta, O., Melicharová, D. Náhradní péče o dítě-právní rámec v obecných souvislostech. In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, 2008
- 8 Frinta, O. Povinná rodinná mediace? Právní fórum, 2009, č. 9
- 9 General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), 29.5.2013
- 10 Hilšerová, E. Může advokát, jako soudem ustanovený kolizní opatrovník nezletilého, nahlížet do spisové dokumentace o dítěti, vedené OSPOD?. Bulletin advokacie, 2014, č. 6
- 11 Holá, L. Westphalová, L., Kováčová, A., Spáčil, O., Rodinná mediace v České republice. Praha: Leges, 2014
- 12 Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014

- 13** Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno, Masarykova univerzita, 2006
- 14** Hrušáková, M. Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově. Bulletin advokacie, 1999, č. 3
- 15** Jílková, R. Alternativní způsoby řešení sporů. Proč mediace? Bulletin advokacie, 2012, č. 10
- 16** Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení, soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní. První vydání. Havlíček Brain Team, 2015, s. 102
- 17** Kovářová, D. Rodinná mediace. Bulletin advokacie, 2013, č. 6
- 18** Králíčková, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání. Vydání první. Brno : Masarykova univerzita Brno, 2003
- 19** Králíčková, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno, Masarykova univerzita, 2009
- 20** Králíčková, Z. Svěprávnost, zletilost a zastoupení dítěte. Radvanová, S. a kol. Rodina v novém občanském zákoníku. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2015
- 21** Králíčková, Z. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. Právní rozhledy, 2008
- 22** Králíčková, Z. Rodiče a děti. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2015
- 23** Křiváčková, J., Bartoníčková, K. Problematické aspekty využití institutu předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé při změně poměrů. Právní rozhledy, 2009, č. 3
- 24** Křiváčková, J., Bartoníčková, K. Výkon rozhodnutí ve věcech nezletilých ve světle novely č. 295/2008 Sb. In Pocta Sentě Radvanové k 80. Narozeninám. Praha : ASPI-Wolters Kluwer, 2009
- 25** Kurka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení, Praha: Linde, 2004

- 26** Linhart, J. Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, H. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996
- 27** Macková, A. Jednotlivé druhy řízení v prvním stupni. In Winterová, A., Macková A. a kol, Civilní právo procesní. První vydání – Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014
- 28** Macková, A. Soudní výkon rozhodnutí a exekuce. In Winterová, A., Macková, A. a kolektiv. Civilní právo procesní. Část druhá: Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 1. vydání. Praha: Leges, 2015
- 29** Macur, J. Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. 1. vydání. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984
- 30** Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011
- 31** Novotná, V., Burdová, E., Riedlová Jurková, J. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 1. Vydání. Praha : Nakladatelství ANAG, 2014
- 32** Novotný, P., Ivčičová, J., Syručková, I., Vondráčková, P. Rodinné právo. 1. Vydání. Grada Publishing, a.s., 2014
- 33** Průšková, L. Změny v sociálně-právní ochraně dětí, zejména vzhledem k novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In Radvanová, S. a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2015
- 34** Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva-Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck, 1999
- 35** Rašovský, D. Rovnost rodičů při výkonu rodičovské zodpovědnosti. In Aktuální problémy rodinněprávní regulace: Rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013
- 36** Rogalewiczová, R. Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník nezletilého dítěte. Právní rozhledy, 2015, č. 20
- 37** Řehulová, L. Pěstounská péče na přechodnou dobu jako institut zachování či obnovení práva na rodinný život, Právní rozhledy, 2009, č. 15

- 38** Schön, M. Vztahy mezi rodiči a dětmi při výkonu rodičovské odpovědnosti. *Právní rozhledy*, 2015, č. 1
- 39** Smolíková, V. Tradice pěstounské péče v českých zemích. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2014
- 40** Svoboda, K. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013
- 41** Svoboda, K. Nový režim předběžného opatření upravujícího poměry dítěte. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 10
- 42** Svoboda, K. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014
- 43** Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015
- 44** Ševčík, L. Vyznejte se v rodinném právu. 1. Vydání. Brno: Albatros Media a.s., 2014
- 45** Šínová, R. Věrohodnost důkazních prostředků. In *Debaty mladých právníků 2007*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007
- 46** Šínová, R. Nová právní úprava řízení ve věcech rodinněprávních – jde o změny podstatné? In Radvanová, S. a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2015
- 47** Štandera, J. Mediace-možná cesta z labyrintu soudního řízení? *Právní rozhledy*, 2011, č. 22
- 48** Výroční zpráva Asociace mediátorů za roky 2010, 2013 a 2014
- 49** Westphalová, L., Holá, L. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejího poskytování. *Právní rozhledy*, 2013, č. 18
- 50** Westphalová L. Náhradní rodinná péče. In Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2015
- 51** Winterová, A. K připravovaným změnám v civilním procesu (kritické a jiné poznámky), *Právní rozhledy*, 2012, č. 23-24

Judikatura

KS v Brně sp.zn. Rodo 17/2004

KS v Českých Budějovicích sp.zn. 6 Co 2608/2007

MS v Praze sp. zn. 24 Co 279/1999

NS ČR Pls 3/1980

NS ČR Pls 30/1980

NS ČR sp.zn. 20 Cdo 746/2005

NS ČR sp.zn. 21 Cdo 1982/98

NS ČR sp.zn. 26 Cdo 1136/2008

NS ČR sp.zn. 26 Cdo 1317/2007

NS ČR sp.zn. 28 Cdo 3311/2012

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1510/2013

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1510/2013

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 1969/2013

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 2336/2004

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 3430/2011

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 3430/2011

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 396/2013

NS ČR sp.zn. 30 Cdo 5325/2014

NS ČSR sp.zn. 1 Cz 98/1972

ÚS ČR sp.zn. I. ÚS 3216/2013

ÚS ČR sp.zn. I. ÚS 873/2015

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 1945/2008

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 2630/07

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3363/2012

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3469/10

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 363/03

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3765/11

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 3765/2011

ÚS ČR sp.zn. II. ÚS 581/2012

ÚS ČR sp.zn. III. ÚS 3363/2010

ÚS ČR sp.zn. III. ÚS 3462/2014

ÚS ČR sp.zn. III. ÚS 518/2013

ÚS ČR sp.zn. IV. ÚS 2244/09

Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Důvodová zpráva k zákonu č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů

Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Právní předpisy

Listina základních práv a svobod, vyhlášená zákonem č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, republikovaná usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Úmluva o právech dítěte přijatá dne 20.11.1989

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a změně některých zákonů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

Zákon č. 99/1963 Sb., občiansky súdny poriadok

Resumé

This rigorous thesis deals with the proceedings of custody of minors after their parents divorce or as a consequent of their brake-up if the parents were unmarried and did not make an agreement. The first part of the thesis focuses on the current legislation of substantive law, the second part describes the proceedings in detail and the last part focuses on the selected issues which should be discussed in detail.

The current legislation approach unequally to children whose parents are unmarried compare to children whose parents are married and want to divorce. If an unmarried couple breaks up and parents are able to modify child care with an agreement, it is not necessary to regulate custody of minor by court. Nevertheless, in both cases parents brake-up impact children the same way, there are no differences and that is why this legal approach should be united. The way how to improve the legislation must be discussed, because both of possible solutions have some negatives. The first solution - in every case there must be a court decision of minors - would leads to overloading of courts and the second one – it would depends on parents if they want to let court modify the custody in every case – would leads to unclear and unstable situation for children.

This kind of proceeding demonstrates a protection of minors at all. Every brake-up of parents, whether it is an unmarried or divorcing couple, is very difficult and psychologically demanding for each child. Every child overcomes this situation individually, someone easier, someone not, but all of the parents should help their children to overcome it and the best way how to do is to present themselves as a parents who can reach an arrangement. Nevertheless, in some cases is very difficult to agree on something, it depends on parents maturity and ability of keeping a cool-head. Luckily, most of the parents are able to make an agreement, but some of them are not able to make

it and then they use the proceedings as a struggle for children. The biggest problem in this case is that the proceedings due to parents struggle takes very long time and parents rivalry might have a negative effect on children's psyche. To avoid long term possible traumatising of minors the proceeding should be ended and the judicial decision should be made as soon as possible. If the proceedings takes so long time, real decision can come to pass and the contact with one of the parents could be interrupted. In case of custody of minors the judge must also proceed with respect to the minors. Both of these specialities place demands on judges who has to be not only quality lawyers, but also psychologists and pedagogues.

In the conclusion of the thesis there are also described some negatives of current legislation, it deals with practical problems which appear as well and contains recommendations.

Klíčová slova

nezletilé dítě, péče o nezletilé, rozhodování soudu

Keywords

minor, custody of minors, judicial decision-making,